

**T. C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
UYGULAMALI SANATLAR ANABİLİM DALI
GRAFİK EĞİTİMİ ANASANAT DALI**

**XVI. YÜZYIL OSMANLI KİTAP KAPAĞI
SÜSLEMELERİNİN
GRAFİKSEL AÇIDAN İNCELENMESİ**

MASTER TEZİ

**Hazırlayan
Osman YILDIRIM**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Taciser ONUK**

Ankara- 2001

117809

117808

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Osman YILDIRIM'a ait XVI. Yüzyıl Osmanlı Kitap Kapağı Süslemelerinin
Grafiksel Açıdan İncelenmesi adlı çalışma, jürimiz tarafından Grafik Anasanat
Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Üye.....

Üye.....

ÖNSÖZ

Geleneksel Türk Sanat'ları içinde kitap kapağı süslemeleri, her dönemde olduğu gibi, bu günde önemini korumaktadır. 16. Yüzyıl Osmanlı kitap kapağı süslemelerini grafiksel açıdan incelerken ve anlamaya çalışırken, Türk Sanatı içindeki önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Kitap, insan fikirlerini taşıyan bir yapıt, kültürel ve teknik alanlar için bir araç, medeniyeti oluşturan değerlerin ölümsüzlük belgesidir. Bu önemi de kapağından başlayıp, son sözüne kadar bir bütünlük taşımasına bağlıdır.

13. yüzyılın başlarından 20. yüzyıl'a kadar büyük bir Türk devleti kurmuş olan Osmanlılar'ın, abidevi yapıtlar bırakmasının yanında kitap kaplarına da aynı derecede önem vererek zengin eserler meydana getirmiş olduklarını görmek insana derin bir haz vermektedir.

16. yüzyıl Türk siyasi tarihinde olduğu kadar sanat hareketleri bakımından da çok önemlidir. Bu dönem, kitap kapakları açısından da bir hazırlık dönemini oluşturmaktadır.

Geniş bir Literatür taramadan sonra bu alanla ilgili doyurucu bir çalışmanın yapılmamış olması, hazırlanmış olan tezin önemini ortaya koyacaktır.

Lisans eğitimine başladığımda, ilgimi çok çeken bu konu üzerinde çalışma fırsatını yakalamış olmak benim için mutluluktur.

Araştırmalarım sırasında bana destek veren ve yol gösteren tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Taciser ONUK başta olmak üzere, çalışmalarımda yardımlarını esirgemeyen Milli Kütüphane, Gazi Üniversitesi Kütüphanesi, Süleymaniye Kütüphanesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, Sivas Ziya Bey Kütüphanesi personeline teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR LİSTESİ	iii
GİRİŞ	1
PROBLEM	1
AMAÇ	4
ÖNEM	5
YÖNTEM	6
VARSAYIMLAR.....	8
SINIRLILIKLAR	9
TANIMLAR	10

BÖLÜM- I

1- TARİHİ GELİŞİM İÇİNDE, KİTAP KAPAKLARI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	13
1. 1- XVI. YÜZYIL OSMANLI KİTAP KAPAKLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ	16
1. 2. 1- Dış Cilt Üzerindeki Süslemelerin Genel Özellikleri.....	23
1. 1. 1- Alt ve Üst Kapak.....	24
1. 1. 2- Dip- Sırt	24
1. 1. 3- Miklep.....	25
1. 1. 4- Sertap	25
1. 2. 2- İç Cilt Üzerindeki Süslemelerin Genel Özellikleri.....	26

BÖLÜM-II

2- KİTAP KAPAKLARINDA KULLANILAN YÖNTEM VE ÖZELLİKLER	
2. 1- Deri Üzerine Kalıpla Kabartma, Gömme, veya Elle Çizme Tekniği.....	28
2. 1. 1- Lake Tekniği	31
2. 1. 2- Murassa Tekniği	33
2. 1. 3- Ebru Tekniği	33
2. 1. 4- Kumaş Tekniği	35
2. 2- Kitap Kapaklarında Kullanılan Bezeme ve Uygulama Teknikleri	
2. 2. 1- Şemse	36
2. 2. 2- Salbekli Şemse	38
2. 2. 3- Müllevven Şemse	38
2. 2. 4- Soğuk Şemse	39
2. 2. 5- Müsebbek Şemse	39
2. 2. 6- Müllemma Şemse.....	40

BÖLÜM- III

3- KİTAP KAPAKLARINDA KULLANILAN BAŞLICA ÜSLUPLAR	
3. 1- Geçme ve Bordürler	41
3. 2- Hatailer	42
3. 3- Rumiler	43
3. 4- Münhaniler	44
3. 5- Bulutlar	44
3. 6- Geometrik Şekiller	45
3. 7- Yazı.....	46

BÖLÜM- IV

4- ARAŞTIRMAYA KONU OLAN KİTAP KAPAKLARININ GRAFİKSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	49
4. 1- Ölçü	102
4. 2- Çizgi	104
4. 3- Renk	106
4. 4- Biçim	108
4. 5- Fonksiyon	110
4. 6- Konu.....	111
4. 7- Estetik	113
4. 8- Tasarım ve Süsleme Teknikleri	114
4. 9- Kompozisyon	117

BÖLÜM- V

5- SONUÇ	121
6- ÖNERİLER	124
7- EKLER	127
8- KAYNAKÇA	128

KISALTMALAR CETVELİ

a. g. e.	: Adı Geçen Eser
a. g. m.	: Adı Geçen Makale
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Haz.	: Hazırlayan
M. Ö.	: Milattan Önce
M. S.	: Milattan Sonra
No.	: Numara
s.	: Sayı
S.	: Sayfa
Yay.	: Yayın Evi

BÖLÜM- I

GİRİŞ

1. Problem

Süslemecilik insanlık tarihi ile beraber başlar. Kendini, yaşadığı ortamı ve kullandığı eşyayı göze en hoş gelecek şekilde süslemek, onu sanat anlayışı ile biçimlendirmek, insanoğlunun adeta doğal bir tutkusudur.¹

Güzellik duygusu ırk ve din farkı olmadan bütün insanlığın ortak malıdır. Taş devrinde mağralarda yaşayan insanın mağra duvarlarına çizdiği basit resimlerde duyduğu haz ile beraber, sanat şaheserleri meydana getiren sanatkarın hazzı arasında büyük fark yoktur. Ancak insanların mensup oldukları millet ve din, yaşadıkları coğrafya ve içinde bulunduğu şartlar sebebiyle güzelliği ortaya koyuşu farklı olabilir.²

Gelmiş geçmiş uygarlıklar arasında, süsleme sanatlarında en olgun ve seçkin bir seviyeye ulaşmış milletlerden biri de şüphesiz Türklerdir. Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya Horasan'dan Rumeliye kadar her çevrede yeni kimliklerle sanat severlerin karşısına çıkan, bu milli sanat kültürünü yüzyıllardan beri değiştirmeden, yeni katılan unsurlarla zenginleştirerek her dönemin toplumsal ideallerine göre, farklı karakterlerle biçimlendirmişlerdir.

1- AKAR Azade, C. KESKİNER, Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif, S. 9

2- AYVAZOĞLU Beşir, İslam Estetiği ve İnsan, S. 5

Süslemecilik Türkler’de farklı etkiler altında gelişerek doruğa ulaşmıştır. Bu etkilerin yanısıra, her devrin kendine göre değişen bir sanat kültürü, anlayışı göze çarpar.

Bu nedenle Türk kitap kapaklarında motiflerin gelişimini kavrayabilmek için İslam öncesi (Erken Dönem) ve İslam sonrası zamanlardan günümüze kadar olan dönemi bir bütün halinde incelemek gerekir. Türk süslemeciliği zaman içerisinde kendi, köken, gelenek ve yorumlarına bağlı olarak, İslam dünyasında seçkin bir yer edindiği ne kadar gerçekse, İslam düşüncesini de yansıttığı bilinen bir gerçektir.

Genel olarak süslemede ana tema, desen ve deseni oluşturan motiftir. Türk süslemesinin zenginliği, motif çeşitliliğinin bolluğu ve motiflerinin son derece estetik bir yapıya sahip oluşundan ileri gelmektedir. Bu motiflerin kitap süslemelerinde de yaygın olarak kullanılması, motiflerin ve desenlerin grafik sanatlar açısından sınıflandırmalar yaparak incelenmesine yolaçmıştır.

Türk sanatı, şahsiyetinden ve kendine has nüans farklarından kopmamış, aksine daima şahsiyetine bağlı kalmıştır. Bugün bile bir ciltte, hatta zarif bir tezhip’de hala hayranlıkla seyredilen sanat kudretini ve ifade tonunu, bu incelmış ve olgunlaşmış ruhta aramak gerekir. Türk sanatı uzun yüzyılların üst üste yığıldığı geleneklerle çevresi, hudutları belli, kendi kendini tamamlamış ve adeta canlı bir organizma halinde kendini şekillendirmiştir.³

3- BINARK İsmet, Eski Ktiapçılık Sanatlarımız, S. VIII

Orta Asya'dan, Anadolu'ya, Avrupa'dan, Afrika kıtasına kadar uzanan ve geniş bir coğrafyaya egemen olan, Osmanlı devletinin hakimiyeti altındaki toplumlardan etkilenmemesi mümkün değildir. Bu etkileşime kendi değerlerini, birikimlerini de katarak ortaya yeni bir üslubun oluşumunu sağlamışlardır. Bu nedenle, Türklerde kitap sevgisinin ve kitaba saygının en asil görünümlerinden biri olan "Ciltler" aynı zamanda Türk süsleme sanatlarında en çekici, en güzel örnekleri ile kendine yer edinmiş ve sanat dalı olarak adlandırılmıştır. Farklı kültürler, Türk kültürünün gelişimine yardımcı olurken, Türk İslam mozayığının biçimlenmesinde büyük bir rol üstlenmiştir. Çünkü gerek Selçuklularda olsun, gerekse beylikler devrinde, XV. yüzyılın birinci yarısına kadar Osmanlılarda olsun, kitap ciltlerinde hem teknik, hem de süsleme bakımından İslamlık bölgelerinde yapılan ciltlerle çok sıkı bir benzerlik gösterir. Ancak 1464 tarihinden sonraki Türk kitap ciltleri genel İslamlık karakterinden ayrılarak, milli benliğini bulmaya başlamış ve Osmanlı Türk zevki gittikçe gelişerek kendine özgü mahsullerini verebilmiştir.⁴

XVI. yüzyılın esas karakterini temsil eden deri kapaklar, taşıdıkları hususiyetlerden dolayı İran kapaklarından ayırmak pek koyaydır. Altın yıldız Türk kapaklarında bütün sahayı kaplamaz. Ya tezyin edilen kısımla üzerindeki kabartma süsleme sarı ve yeşil olmak üzere iki renk yıldız sürülür, veyahut yalnız kabartma süslere yıldız sürülür, zemin derinin kendi renginde bırakılır.⁵

Türk İslam Sanatında önemli bir yer tutan kitap ciltleri çeşitli tekniklerle (Deri üzerine kaplama, kabartma, gömme, veya elle çizme tekniği ile (Lake Tekniği, Murassa Tekniği) yapılmıştır. Bu eserlerin büyük çoğunluğu, Topkapı ve İslam Eserleri Müzelerinde koruma altındadır.

Çeşitli müzelerde bulunan XVI. yüzyıl Osmanlı kitap kapaklarının grafiksel açıdan incelenmesi, bu kültür örneklerinin tanıtılmasında ve sevilmesinde etkili olacaktır.

Ayrıca, bu konuda yapılacak olan başka araştırmalara da kaynak olması açısından önemlidir.

4- ÇİĞ Kemal, Türk Kitap Kapları, Türkiyemiz, s. IX

5- ÇİĞ Kemal, Türk Kitap Kapları, S. 3

AMAÇ

XVI. yüzyıl Osmanlı kitap kapağı süslemelerinin grafiksel açıdan incelemek ve önemini ortaya koymaktır.

XVI. yüzyıl kitap kapaklarının, teknik süsleme öğeleri ve zengin bir kültür birikiminin, grafik sanatlar açısından incelenmesi, kültür ve sanat birikiminin zenginleşmesi bakımından önemli sonuçlar doğurur.

Teknik ve süsleme öğeleri bakımından, zengin bir kültür birikiminin ürünü olan, kitap kapağı süslemelerinin grafiksel açıdan incelenmesi, bu döneme ait bir kaynak oluşumunu sağlamaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

- XVI. yüzyıl Osmanlı kitap kapaklarının genel özellikleri nelerdir?
- Kitap kapaklarında kullanılan yöntem ve teknikler nelerdir?
- Kitap kapaklarında kullanılan bezeme ve uygulama teknikleri nelerdir?
- Kitap kapaklarında kullanılan başlıca üsluplar nelerdir?
- Kitap kapaklarına grafik sanatlar açısından bakıldığında nasıl bir sonuca ulaşabiliriz?

ÖNEM

Kitap kapağı süslemeciliğinde, en güzel örnekleri vermiş olan Osmanlılar'ın, günümüzde müze ve kütüphanelerde bulunan XVI. yüzyıl eserlerinin grafiksel açıdan incelenmesi bu çalışmanın önemini arttırmaktadır.

Böyle bir çalışma sosyal yaşantıda önemli bir yer tutan kitapların ve o derecede etki gücüne sahip kitap kapaklarının, tasarım özellikleri ve nasıl oluşturulmuş olduğunun, ortaya konulması bakımından önemli bulunmaktadır.

Bu sanat anlayışı, Türk süslemesinin zenginliğini, motif çeşitliliğini, kullanılan motiflerin son derece estetik bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Bu motiflerin kitap kapaklarında yaygın olarak kullanılması, desenlerin yüze dağılımı, motifsel özellikleri, hangi sanatsal birikimin ürünü olduğunun bilinmesini sağlamakta, ve bu bakımdan da çalışmanın önemini arttırmaktadır.

XVI. yüzyıl, Türk siyasi tarihinde olduğu kadar, sanat hareketleri bakımından çok önemlidir. Bu dönem; Türk sanatının diğer alanlarında olduğu gibi, kitap kapağı sanatının oluşum dönemidir. Özellikle süsleyici unsurlarda meydana gelen değişimlerin gözlenmesi ve klasik döneme hazırlık teşkil etmesi açısından önemlidir.

Müze, Kütüphane, katalog ve literatürlerde yayınlanmış, yada yayınlanmamış kitap kapaklarında yer alan süsleme ve kompozisyon özelliklerinin, grafiksel açıdan incelenmesi, grafik sanatlara olduğu kadar, sanat tarihimize önemli katkılar sağlayacaktır.

YÖNTEM

Milli Kütüphane, Gazi Üniversitesi, İslam Eserleri Müzesi, Süleymaniye, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı, Sivas Ziya Bey ve Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphane'lerinden bulunan XVI. yüzyıl Osmanlı kitap kapaklarının incelenmesinde;

a- Eserlerle ilgili literatür ve yazılı kaynaklardan yararlanılmıştır.

b- Müzelerde bulunan kitap kapaklarının fotoğrafları değerlendirilmiştir.

c- İncelemeye konu olan kitap kapaklarının; ölçü, çizgi, renk, biçim, fonksiyon, konu, estetik, tasarım, süsleme teknikleri ve kompozisyon özelliklerinin incelenmesi yapılarak bilgi formları oluşturulmuştur.

5.1-Kavramsal Çerçevesi: Kitap insan fikirlerini taşıyan bir yapıt, kültürel ve teknik alanlar için bir araç, medeniyeti oluşturan değerlerin ölümsüzlük belgesidir. Bu özelliğini kapak tasarımından başlayıp, konu ve son sözüne kadar bir bütünlük taşımasına bağlıdır.

Kitap kapağı tasarımcısı, teknolojik, psikolojik ve ekonomik koşulların, belirleyiciliğini aşarak okuyucusuna mesajını ulaştırır.

Tasarımcı ideal olarak seçtiği karakterleri, süsleyici unsurları, kendi güzellik anlayışı ve duyarlılığı ile çalışmalara yansıtmıştır.

Türklerde süslemecilik farklı etkiler altında gelişerek doruğa ulaşmıştır. Bu etkilenimlerin yanısıra, her dönemin kendine göre değişiklik gösteren bir sanat anlayışı, kültürü, göze çarpmaktadır.

Bu anlamda kitap kapaklarının, kompozisyon tasarım özelliklerinin grafik sanatlar açısından incelenmesi, böyle bir araştırmanın çıkış noktasını oluşturmuştur.

VARSAYIMLAR

Araştırma için, müze ve kütüphanelerde yayınlanmış, ya da yayınlanmamış XVI. yüzyıl kitap kapakları çalışmaya başlama noktası olarak ele alınmıştır.

Müze ve kütüphanelerde bulunan XVI. yüzyıl'a ait Osmanlı kitap kağısüslmelerinin grafiksel özellikleri, araştırmanın esasını teşkil etmektedir.

Müze ve kütüphanelerde yer alan eserlerin, süsleme unsurlarının teknik özellikleri ve bu özelliklerin grafiksel açıdan incelenmesi, eserlere ait yapım özellikleri ile, kaynakça taramaları sonucunda elde edilen bilgiler derlenerek, konunun incelenmesi tamamlanmıştır.

Kapsam ve Sınırlılıkları: XVI. yüzyıl'a ait Osmanlı kitap kapağı süslemelerinin grafiksel açıdan incelenmesi ile sınırlıdır.

Bu araştırma; Süleymaniye Kütüphanesi, İslam Eserleri Müzesi, Milli Kütüphanesi, Gazi Üniversitesi Kütüphanesi, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Sivas Ziya Bey Kütüphanesinde yer alan eserlerle sınırlıdır.

Tezin Sınırlılıkları: XVI. Yüzyıl Osmanlı kitap kapağı süslemelerinin grafiksel açıdan incelenmesi ile sınırlıdır.

Bu bağlamda, kitap kapaklarında kullanılan motifleri, kimlik ve dekoratif alanlarda, grafiksel açıdan incelerken; ölçü, çizgi, renk, biçim, fonksiyon, konu, estetik tasarım süsleme teknikleri ve kompozisyon özellikleri değerlendirilmiştir.

Araştırmada, literatür tarama ve ilgili kaynak kişilerle görüşme yapılmıştır.

Bu araştırma, kitap kapaklarında kullanılan motiflerin grafiksel açıdan incelenmesi ile sınırlıdır.

Araştırma XVI. yüzyıl Osmanlı kitap kapaklarının fotoğraflarının çekilmesi ile sınırlıdır.

TANIMLAR

Ahar: Nişasta, yumurta akı, nişadır, kitre, zamk-ı arabi, üstübeç, beyaz şap, balık tutkalı, un, hatmi çiçeği, taze gül yaprağı, pirinç gibi maddelerden ve ham kağıtların terbiyesinde kullanılan sıvıdır. Bu maddeler tek tek veya karışık olarak kullanılırdı.⁶

Berk: Tezhipte kullanılan yaprak şekilleri. Berk Farsça yaprak demektir. Üçlü yaprak motiflerine seberk, beşlisine pençberk, uzunca ve kenarları tırtırlı olanlarına berk-i itri denilir.⁷

Cild: Türkçe'ye Arapça'dan geçen bu kelime "deri" demektir. Yazılı eserlerin korunması amacıyla yapılan kitap kapakları çoğunlukla deriden yapıldığı için cild adını almıştır.⁸

Çaharkuşe Cild: Kenarları birer santim eninde deri ile çevirilmiş ortası ebru, kumaş veya kağıt kaplı cild.⁹

Hayat Ağacı: Eski Türk inanç sistemi olan Şamanizme göre dünyanın merkezini belirleyen, genellikle kuşlar ve kartallarla birlikte betimlenen ağaç. Selçuklu ve Beylikler döneminde cennet anlamını da kazanarak çini v.b bezemelerde oldukça sık kullanılmıştır. Osmanlı sanat yapıtlarında da görülen hayat ağacı, daha çok halk sanatlarına özgü bir bezeme ögesi olarak varlığını günümüzde'de halı, kilim v.s. gibi ürünlerde sürdürmüştür.¹⁰

6- ÖZEN Esiner Mine, Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, S. 1

7- ÖZEN Esiner Mine: a. g. e. S. 6

8- ÖZEN Esiner Mine: a. g. e. S. 10

9- ÖZEN Esiner Mine: a. g. e. S. 12

10- SÖZEN Metin, U. TANYELİ, Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, S. 102

Mühre: Hat sanatında üzerine yazı yazılacak kağıdı parlatmak için kullanılan bir araç. Mühre çok düzgün, dış bükey yüzeylidir. Çok sert malzemeden yapılmıştır. Deniz kabuğundan, camdan, çakmak taşından, yada mermerden olabilir.¹¹

Müzehheb: Tezhip edilmiş, altın suyu ile süslenmiş, yaldızlaşmış, yaldızlı tezhib.¹²

Rumi: Türk sanatında çok sık kullanılan üsluplaşmış yaprak betisi biçiminde bir bezeme ögesi. Bu üsluplaştırma söz konusu betileri tanınmayacak derecede değişime uğratarak, soyutlaştırmaya dek varmıştır.¹³

Şemse: Bir daire ile ondan yayılan ışımsal çizgilerden oluşan bezeme ögesi. Osmanlı deri cilt kapaklarının dışında yer alan, bezemeli iki ucu sivri eliptik biçimde ve madalyona benzer örge.¹⁴

Şiraze: Eski tarz ciltlerde kapak sırtına yapılan ilave formları tutan ibrişim örgü. Yeni tarz ciltlerde süs olarak yapıştırılan bez şerit.¹⁵

Tezhip: Yıldız ve boya kullanılarak kağıt üzerinde yapılan her tür bezeme işi. Özellikle geçmişte yazma kitapları bezemek amacıyla kullanılan sözcük.¹⁶

11- SÖZEN Metin, U. TANYELİ, Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, 168

12- SÖZEN Metin, U. TANYELİ: a. g. e. S. 169

13- SÖZEN Metin, U. TANYELİ: a. g. e. S. 205

14- SÖZEN Metin, U. TANYELİ: a. g. e. S. 226

15- DOĞAN Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, S. 1027

16- SÖZEN Metin, U. TANYELİ, Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, S. 235

Tezyinat: Osmanlıca'da hem bezeme, hemde süsleme kavramları karşılığında kullanılan sözcük. Bir şeyi güzel göstermek için üzerine yapılan süsler, nakışlar ve resimlerdir.¹⁷

Yekşah: Demirden alet, yaldız sürülmüş deri zemine yekşah demiri kakmak sureti ile yapılan cild.¹⁸

Varak: Çok ince gümüş veya altın levha, yaklaşık bir pelür kağıdı inceliğinde olan varak, geçmişte cilt tezhip işlerinde kullanılırdı.¹⁹

Zerduz Cilt: Kitabın kabını teşkil eden mukavvanın göbek ve kenarı kesilir. Buraya yerleştirilen kadife, altınla işlenerek zerduz cilt yapılırdı. Buna zerduz kap da denilmiştir.²⁰

17- SÖZEN Metin, U. TANYELİ, Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, S. 235

18- ÖZEN Esiner Mine, Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, S. 78

19- ÖZEN Esiner Mine: a. g. e. S. 74

20- ÖZEN Esiner Mine: a. g. e. S. 79

BÖLÜM- I

1-TARİHİ GELİŞİM İÇİNDE KİTAP KAPAKLARI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Cilt ve ciltçiliğin tarihi çok eski devirlere kadar uzanır. Kağıdın icadından önce, balmumu levhalar ve papirüs üzerine yazılan yazıların saklanması için, tahta kapaklar kullanıldığı ve bu tahta kapakların iki yanlarından iplerle bağlanmak suretiyle bir çeşit cilt yapıldığı bilinmektedir.²¹

Ciltçilik, tomar (rulo) şeklinde olan kitapların yerini Romalı'lar devrinde yaprakları dikdörtgen biçiminde kesilmiş kodeksin (mushaf) almasıyla ortaya çıkmıştır. Ele geçmiş en eski cilt kapakları IV. yüzyıla ait olup papirüs üzerine sade ve gösterişsiz bir şekilde meşin kaplanarak yapılmıştır. Sanat eseri niteliği taşıyan ilk ciltler ise VIII- IX. yüzyıllarda Mısır'da Koptular ve Orta Asya'da Uygurlar tarafından meydana getirilmiştir.²²

İslami topluluk içinde ortaya çıkan ve gelişen sanat eserlerinin genel karakterleri üzerinde yakın zamanlara kadar yapılan araştırmalarda bu eserleri yapan sanatkarların milliyetleri tesbit edilirken, çok defa Türkler'e pek az yer verilmiştir.

Örnek vermek gerekirse XV. yüzyıl'da Şark'ta ve özellikle Herat'ta Timuriler'in hakimiyeti zamanında yapılmış tezyini sanatlardan minyatür, tezhip ve kitap kapaklarına ait bir çok eserler Asya Türkler'ine mal edileceği yerde İranlılar'a atfedilmiştir ki tarihi olaylar hatırlanınca, bunun ne kadar yanlış olduğu görülür. İran sahasında yapılmış ilk minyatürlü kaplar XI. yüzyıl'dan başlamak üzere Selçuklular, Moğollar ve Timuriler zamanında olmak üzere XI- XV. yüzyıllar arasında vücut bulmuştur.²³

21- BİNARK İsmet, Eski Kitapçılık Sanatlarımız, S. 1

22- ARITAN Ahmet Saim, İslam Ansiklopedisi, S. 551

23- ÇİĞ Kemal, Türk Kitap Kapları, S. 5

Günümüze kadar bir çok sanat eserlerinde olduğu gibi kitap kapaklarına da, ilgisizliğimiz, kendi sanat eserlerimize uzak kalışımız, sanat eserlerini batı patentli çalışmalar üzerine temellendirme eğilimlerimiz, bugün kendi öz kültürümüze uzak kalmamıza ve de kabullenememe gibi bir durumun doğmasına neden olmuştur.

İslam cilt sanatına ait bilinen en eski örnekler Mısır ve Tunus'ta bulunmuş olup, muhtemelen Tolunoğulları Dönemine (868- 905) aittir. X- XIII. yüzyıllarda yapılan bütün İslam ciltleri arasında büyük benzerlikler görülür. Bu durum XIV. yüzyıl'a kadar kısmen devam etmiştir. XI. yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu'ya hakim olan Selçuklular, burada XII. ve XIII. yüzyıl'larda çok güzel ciltler meydana getirmişlerdir. Rumi denilen Anadolu Selçuklu cilt üslubu, XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Memlûklüler'de, XIV. yüzyıldan itibaren de İlhanlılar'da ve Karamanoğulları başta olmak üzere Anadolu beylikleri'nde devam etmiş ve aynı zamanda Osmanlı cilt sanatına geçiş sağlamıştır.²⁴

İlk Türk ciltleri Doğu Türkistan'da Mani dinini kabul eden Uygur Türkler'ine aittir. Alman A. Gürünwedel, Albert von Le Coq ve İngiliz Aurel, Stein'in Orta Asya'da yaptıkları kazı ve araştırmalar ve bunlardan A. von Le Coq'un Uigurica adıyla üç büyük cilt halinde yayınladığı Turfan, Karahoçu, Biş Balıg gibi Türk şehirlerinde bulunmuş fresk, minyatür ve kitap ciltlerine dair eserleri M. S. VII- VIII. yüzyıl'larda bu sanatların Uygur Türkleri arasında, cilt sanatının ne derece ilerlemiş olduğunu gösterir.²⁵

Orta Asya sanatına, tarihi süreçte baktığımız zaman, karşımıza Büyük Selçuklu'lar ve Moğollar'la birlikte İran'a gelerek, orada eserler veren, Orta Asya Türk sanatı, İran'dan Anadolu'ya gelmiş, Beylikler döneminde kimliklerini bularak, Osmanlılarla sanatta doruk kabul edilen "Kalsik Devire" ulaşmışlardır.

24- ARITAN Ahmet Saim, İslam Ansiklopedisi, S. 552

25- BİNARK İsmet, Eski Kitapçılık Sanatlarımız, S. 1

İslam cilt sanatına ait ilk örnekler ise parşömen üzerine yazılmış Kur'an sayfelerini muhafaza için kullanılan, tahta üzerine deri kaplanarak yapılmış basit geometrik süslemeli ciltlerdir. Daha sonra tahta yerine deri geçince süslemeler zenginleşmiştir.²⁶

Kur'an- ı Kerim Hicaz'da indi, Mısır'da okundu, İstanbul'da yazıldı.²⁷ Sözü, İslam dünyasında yaygın bir kanının ifadesidir. Bu ifade; kağıt, mürekkep, hat, tezhip, minyatür ve cilt sanatlarının ortak ürünü oluşturarak sanat eserlerini kapsar. Cilt ise sanat eserlerini korur, açıp okuma isteği verir, hemde güzel bir zarf içinde okuyucuya sunar.

Türkler'de XIII. yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren yavaş yavaş gelişen ve İstanbul'un alınmasından sonra gelişimini tamamlayarak büyük ve kudretli bir devlet olarak tarih sahnesinde yerini alan Osmanlılar'ın meydana getirdiği sayısız, orjinal sanat eserleri, XVI. yüzyılda en üst seviyeye ulaşmış, sanatta kendine tartışmasız bir yer edinmiştir. Ayrıca şunu da belirtmekte fayda vardır ki, XVI. yüzyıl şekil ve süsleme tezyinatı bakımından İran sanatından bariz bir şekilde ayrılmış ve üstünlüğünü ortaya koymuştur.

Selçuklular'ın Anadolu'da kurmuş oldukları devlet, beraberinde getirdikleri sanat değerlerini, kültürlerini, Anadolu toprağına dikilen fidan gibi, toprağın vitaminlerini de alarak, çok gür dal budak vermişlerdir. İşte bu yüksek değere sahip sanat eserleri, karakter itibarı ile ne Orta Asya, ne de Selçuklu eserlerine benzerler. Her iki medeniyetin, kendi zevkine uygun güzellik anlayışını temsil ederler.

26- ÖZEN Mine Esiner, Eski Türk Cilt Sanatı, S. 14

27- ACAR Şinasi, Sanat Değeri Taşıyan El Yazması Kitaplar, S. 74

1. 1- XVI. YÜZYIL OSMANLI KİTAP KAPAKLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Türk deri ciltlerinin Osmanlılar'daki kronolojik sıralamasına geçmeden önce cilt, cildin yapılmasında kullanılan esas maddeler ve cildi oluşturan kısımlar, cilt üzerindeki süslemeler ve kullanılan aletlerin genel özellikleri, hakkında kısa bir açıklama yapıldıktan sonra, ciltçiliğin Osmanlılar'daki gelişimi vurgulanacaktır.

Cilt dilimize Arapça'dan geçmedir. Deri demektir. Mücellit de bundan türemiştir²⁸. İyi bir cildin yapılabilmesi için istenilen vasıf ve renkte derinin olması şarttır. Bu tür kitap kapakları Topkapı Sarayı Müzesi, Türk İslam Eserleri ve Süleymaniye Kütüphanelerinde bulunan eserler, bu sanat kolunun ne kadar ileri gittiğinin göstergesidir.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde İstanbul'dan bahsederken yediyüze yakın Tabağhanenin olduğunu, buralarda üç binden fazla kişinin istihdam edildiğini belirtmiştir. Yine Evliya Çelebi İslam aleminin en önemli tabağhanelerinin Konya Merambağlarında bulunduğunu söylemiş, Trabzon, Şarköy ve Diyarbakır'da güzel işlerin yapıldığından bahsetmiştir.²⁹

Deri sanayinin bu kadar ileri bir düzeye ulaştığı bir memlekette doğal olarak ciltçilik'te de çok ilerlenmiş ve ciltçilik sanat dalı düzeyine ulaşmıştır.

El yazmalarına pek büyük bir önem vermiş olan Türkler, cilt işlerine adeta kutsal denecek bir sevgi gösterirlerdi. Cilt işçileri Kur'an ve el yazması ciltlerini büyük bir heyecanla yaparlardı. Bir cilt üstündeki çalışma bazen aylarca sürerdi.³⁰

28- ÇIĞ Kemal, Türk Kitap Kapları, S. 6

29- ARSEVEN Celal Esat, Türk Sanatı, S. 282

30- ÇIĞ Kemal, Türk Kitap Kapları, S. 8

İlk defa 16. yüzyılda mücellitin zümresi bir ekol halinde toplanarak, Osmanlı sarayında diğer sanatkarlar gibi bir grup oluşturmuşlardır. Yine bunlar hoca ve öğrenci olmak üzere iki guruba ayrılmışlar, hocalar da kendi aralarında yetenek ve kıdemlerine göre; ser mücellit, ser bölük, ser oda, ser kethuda, veya sadece kethuda gibi kısımlara ayrılmıştır.³¹

Bu gün kütüphane ve müzelerimizi süsleyen deri ciltler, bu konuda çalışmış sanatkarlarımızın maharet, zevk, sabır ve plastik anlayışlarının kanıtları ile doludur.

Ehl-i Hiref defterinde sadece mücellitlerin saray sanatkar'ları arasında bazen (50) nefere kadar yükseldiklerini, saray dışında da serbest olarak çalışan (300) neferden müteşekkil (100) mücellit bulunduğunu öğreniyoruz.³²

Çok büyük bir iş kolu ve sanat dalı haline gelen ciltçilik, Osmalılar'da meslekleşme boyutunda, özel ellerde uzun çabalar sonucu ölmez eserler üretilmiştir.

Cilt, daha çok deri üzerine kabartma, çarpma yolu ile elde edilir. Ayrıca kabartılan kısımların süslemesiz bırakılan kısımları aşmamasına özen gösterilirdi. Bir düzen dahilinde üst üste konulan öteki kitapların ağırlığı ile cildin ezilmesini önlenerek, kabartma süslemesinin uzun süre dayanması sağlanırdı. İyi bir deri cildin yapılabilmesi için öncelikle istenilen vasıf ve renkte derinin mevcut olması şarttır. "Tabağat ve dericilik Şark'ın en eski sanatlarından biridir. Şark'ta cilt sanatının batıya nazaran ileri gitmesinin sebeplerinden biri de budur."³³

31- ÇIĞ Kemal, Türk Kitap Kapları, S. 14

32- ÇIĞ Kemal: a. g. e. S. 13

33- ÇIĞ Kemal: a. g. e. S. 8

Cildi yapmak için sanatçı önce tam ciltlenecek kitap büyüklüğünde bir model hazırlardı. Sonra, kalıp hazırlar, motifler bunun üstünde girintili olarak işlenirdi. Kalıpların sert deriden, ya da köseleden olmasına dikkat edilirdi. Önce kazınıp pürüzleri alınmış, düzeltilmiş deri, çarpma usulü ile kabartılacak motiften daha büyük parçalar halinde kesilir, bunlar çiriş halinde birbirine yapıştırılır, böylelikle aşağı yukarı üç santimetre kalınlığında ve tabakalardan ibaret bir deri elde edilirdi. Bu deri tabakaları kuruyunca, tahta kadar sert bir kitle haline gelir, bu kitle ağaçtan bir muşta ile dövülürdü. Dövülen bu deri, böylece incelmış sıkışmış olur, derinin kalınlığı iyice azalınca kadar, bu dövme işine devam edilirdi. “Sonra sanatçı deriyi, bu deri üstünden kopya eder ve deri üstünde kabartma halinde görünecek bütün kısımların etrafını çukur olarak oymaya başlardı. Bu şekiller şemsenin konturuna göre kesilirdi. Cilt için **sathıyan** denilen keçi derisi kullanılırdı. Cildin iki kapağını teşkil edecek mukavvalar da birbirine yapıştırılmış bir çok kağıt tabakadan meydana gelirdi. Bu mukavvaların üst tabakaları düz, süs motiflerine göre kesilir ve çukurlaştırılırdı. Bu çukurlar evvelce hazırlanmış olan deriden kalıbın kabartmalarına uyardı.³⁴

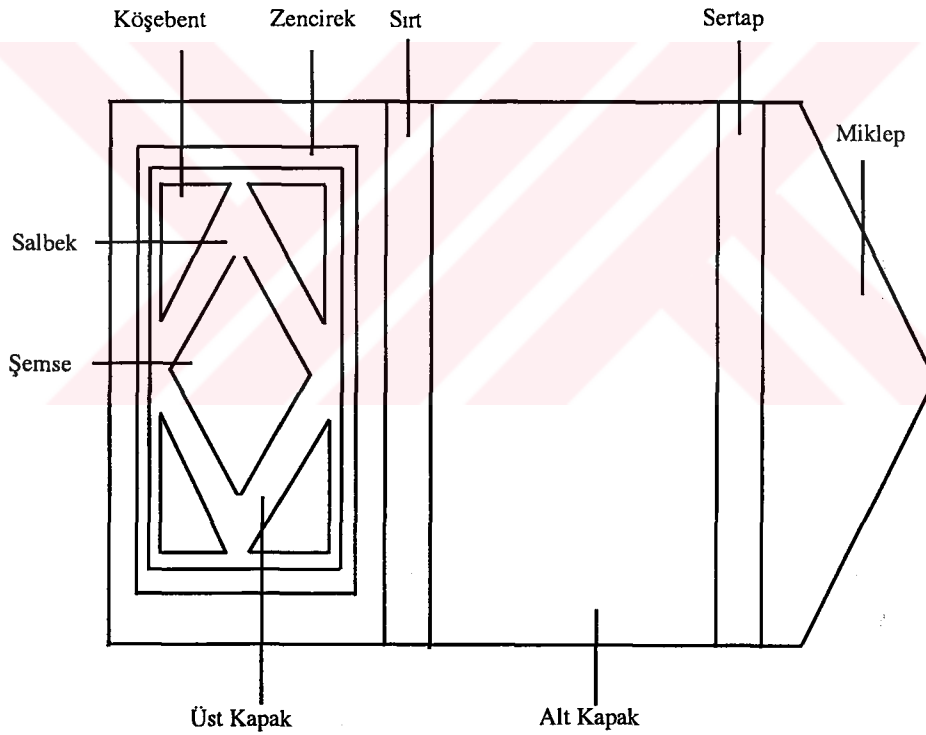
Klasik bir cilt, el sanatlarımızdan başlıca tezhip, nakış, deri, traşlama, murakka hak, hat, ve ebru sanatlarındaki birikimin ve siyasi başarının sanata etkisinin bir ürünü olarak en üst seviyeye ulaşmıştır. Türkler’de ciltçiliğin bu kadar ileri gitmesinin, bir nedeni de, kağıdın ilk defa Orta Asya’da kullanılmaya başlanmasından kaynaklanmış olabilir.

Türkler’in yazıya verdikleri değer ve gösterdikleri sevgi, yazma eserlerin bozulmadan nesillerden nesillere intikal edebilmesi için onların itina ile ciltlenmelerini gerektiriyordu. Böylece yüzyıllar boyu klasik bir mahiyet kazanan ciltlerimiz, güzel sanatlar uğraşı içinde çeşitli el sanatlarımızın en değerli örnekleri ile tezyin edilmiştir.

34- ARSEVEN Celal Esat, Türk Sanatı, S. 283

XVI. yüzyıl Türk klasik cildinin en belirgin tarafı, kalıplarla basılan gömme tekniğinde, natüralist karakter taşıyan stilize edilmiş bitki motiflerin, (Hatai, Penç, Rumi, Bulut, Yaprak, Goncagül, Tığ ve Tepelik) kullanılmasıydı. Bu yüzyıl ciltlerinde kapaklar, Sertap ve Miklep üzerindeki şemse, salbek, köşebent ve bordürler, Türklere has renk ve kompozisyon uyumunu sergilerler.

Klasik bir cilt; alt ve üst kapak, sırt (dip) alt kapağa eklenen sertap ve ona bağlı olup katlanarak üst kapakla kitap arasına giren miklep bölümlerinden meydana gelmektedir.

Çizim No: 1. Klasik Bir Kitap Kapağın Bölümleri

Alt ve üst kapağın her biri deffe diye adlandırılmıştır. Bir kitap kabı gibi ortasından menteşeli ve açılıp kapanır iki kanat şeklinde çift sayfalar arası büyük kitaplar kap olarak kullanılmıştır. Sanatkarlar arasında ise “defteyn,” doğrudan doğruya kitap cildine denilmiştir.³⁵

Kitap kapaklarının rahatça açılıp kapanmasını sağlamak için sırtla kapaklar arasında bırakılan boşluğa mukat payı, sayfaların ön kenarlarının bozulmaması için sertabın iki yanında, alt kapak ve miklep boyunca bırakılan fazlalığa dudak denilmiştir. Bununla birlikte kitapların en ve boyları farklı tutularak değişik biçimde klasik ciltler yapılmıştır.

XVI. yüzyıl kitap kapakları Türk zevkine göre, Türk karakterini temsil eden, zarif bir görünümde yapılmışlardır. Türklere ait cilt sanatının tarihi gelişiminde görülen süsleme üslupları, bu ciltlerin yapıldıkları kültür bölgelerine göre değişim gösterirlerse de bu farklılık, yapılış özelliklerinden değil, motiflerin ve malzemelerinin değişikliğinden doğmuş olabilir. 15. yüzyıl Osmanlı ciltlerinde, çoğunlukla yuvarlak, 16. yüzyıldan sonra beyzi (oval) olarak yapılan şemselerde, motifin iki ucunun uzatılması ile salbekli şemse oluşmuştur. Türk ciltlerinde genellikle köşebent ile şemse arasındaki saha boş bırakılmakla birlikte (**Resim 33**) bazı 16. yüzyıl ciltlerinde bu kısım süslenmiştir. Bu gibi ciltlere mülemma şemse denir. Bu dönemde kullanılan motiflere, nar çiçeği, altılı çiçek, kaplan çizgisi ve beneği bilhassa tırtırlı yaprak motifi ilave edilmiştir.

35- ÖZEN Mine Esiner, Türk Cilt Sanatı, S. 11

XV. yüzyıl Herat ciltlerinde süsleme unsuru olarak stilize motiflerle birlikte manzara ve canlı mahluk motifleri, Memluk ve Selçuklu ciltlerinde ise stilize motiflerle birlikte arabesk motiflerin bulunduğu halde, İstanbul'da yapılan ciltlerde tamamen tabiattan stilize edilmiş üçerli yaprak, gonca, rumi, geçme, nilüfer, ıtır yaprağı, bulut, gül, tepelik, penç, hatai, orta bağ, tığ gibi motifler kullanılmış olup; manzara, arabesk ve canlı mahluk motifine tesadüf edilmez.³⁶

Görülüyorki bütün bu yüzyılların özellikleri, Türk ciltlerini İran ciltlerinden üstün kılmıştır. Zamanımızın üstadlarından İslam SEÇEN de fikirleri ile bu düşünceyi onaylamaktadır. 1996 yılında yapılan bir röportajda "Türk Ciltlerinde soyut genellikle bitkisel motifler var. İran'da kullanılan hayvan motiflerini manzaralarını, arabesk motiflerini benimsemişiz. Belki dinsel taassup neticesi... ben bizim motiflerimizdeki işçiliğin, inceliğin daha güçlü olduğunu düşünüyorum. Makul olan tezhipteki güç ki biz bu açıdan öndeyiz. Bir de İran ciltlerindeki ağır süslemenin yanında Osmanlı yalınlığı var. Türk ciltlerinde süslemesiz bırakılan alanlar gözü dinlendiriyor. Motifleri birbirine karıştırmadan öne çıkıyor. Türk sanatının, İran karşısındaki geri itilmişliğinde de Türk Sanat Tarihçileri'nin ilgisizliğinin rolü var. Neyse ki son 50 yılda ortaya çıkarılan eserlerle sanatımızın kimliği ayırt edildi." diyerek fikirlerini belirtmiştir.³⁷

36- ÇIĞ Kemal, Türk Kitap Kapakları, S. 12

37- GÜNEY Zeynep, N. GÜNEY, Osmanlı Süsleme Sanatı, S. 123

Bu dönem kitap kapaklarının özelliklerine baktığımız zaman; kapaklar kitap boyunda olup, kitabın kenarından dışarıya taşmaz. Bunun için kitabın her iki yüzünden de hassas ölçü alınarak, kapaklar ayrı ayrı hazırlanıp yapıştırılmıştır. Şiraze'lerin el ile örüldüğü, sırt- dip, düzdür, yuvarlak değildir. Ciltte süslemeler her iki kapak, sertap ve miklep üzerinde toplanmıştır. Alt kapağa sertap ve miklep kısımları eklenmiştir. Sırtta yazı nadiren bulunmaktadır. Ezme altın, klasik tarzda hazırlanarak kullanılmıştır. Deri cilt üzerindeki süslemeler, dış cilt ve iç kapakta traş edilmiş deri tezyin edilmeden düz olarak yapılmışsa da Kati'a olarak adlandırılan süsleme, şemse veya şemse köşebent kompozisyonunda görülür. Azda olsa iç kapakta kabartma tarzı, halkari ve zerşefan tezyinatına da rastlanmaktadır.

Genel olarak XVI. yüzyıldaki proporsiyon güzelliği ve motiflerin zerafeti kaybolmamakla beraber renk harmonisi ve estetiğini muhafaza etmiştir.

1. 2. 1- Dış Cilt Üzerindeki Süslemelerin Genel Özellikleri

Cilt üzerindeki süslemeler, cilt sanatının önemli bir yönünü teşkil ederler. Deri cilt üzerindeki süslemeler, dış ve iç yüzeyde olmak üzere iki yüzeyde toplanmıştır. Buna sertap üzerindeki süslemeleri de ilave etmek mümkündür.

Cilt üzerindeki bezemeler genellikle deri üstüne kabartma olarak yapılır ve bazı kısımları yaldızla süslenir. Bunların kalıpla basılanlarına gömme kap, kalıp basmaksızın elle işlenerek yapılanlarına yazma kap denir. Yazma ciltlerdeki bezemeler kalıpla basılmayıp, fırça ile ezme yaldız sürülerek işlendikten sonra yek-şah denilen aletle deri çukurlaştırılarak meydana getirilir.³⁸

Dış kapakta ortada şemse bulunur. Şemse Arapça'da güneş anlamında olan şemse kelimesinden gelmektedir. Şemse'ler, Anadolu Selçuklular'ı ve XV. yüzyıl kitap kapaklarında genellikle yuvarlak, dilimli ve beyzidir. XVI. yüzyıldan sonra ise tamamen beyzi ve salbeklidir. Şemse, salbek ve köşebent kompozisyonun kenarlarında bordür çevrilidir. Bordür üzerindeki parçalara kartuş pafta denmektedir. Kapağın etrafına ezme altın ile cetvel çekilmektedir. Cetvellerin arası doldurulup zencerek ile şekillendirilmiştir. Klasik Türk ciltlerinde genellikle şemse ile köşebent arasındaki kısım boş bırakılmışsa da bazı XVI. yüzyıl ciltlerinde bu kısımların süslenmiş olduğu görülmektedir.

Kapaklar iç ve dıştan bezemeli oluşlarına göre değer kazanırlar. Dönemin özelliği, kimin ve ne için yapıldığının belirleyici olduğu, kıymetli taşlarla tezyin edilmiş ciltler de yapılmıştır. (Resim-36)

Ciltler kullanılan malzemeye, taşıdığı sanat değerine ve süslemelerine göre adlandırılırlar. Cildin kenarları deri ile kaplanmış, ortası kağıt ile örülmüşse, bu cilde çarkuşe cild denir. Orta boşluğu ebru, rugan, zerduva, kumaşla kaplanmış olanlar, ebru rugan (lake) zerduva ve kumaş cilt adını alır.³⁹

1. 2. 1- Alt ve Üst Kapak: Kitabın alt ve üst kısmını örter. Süslemelerin daha çok yoğunlaştığı, içeriğin ve konunun, hattatın gücünün sergilendiği bölümdür. Kapak tasarımının içerikle bağlantılı olma zorunluluğunu taşıması, kapağın önemini kat kat arttırmıştır.

Kitap tasarımcısı ise, her yazılı sözcüğün sadık bir kölesi olmak zorundadır. buna karşın günün geçerli ve popüler üslup ve eğilimlerini yada salt yeni ve alışılmamış olanı hedefleyen tasarımcılara uygun bir çalışma alanı değildir.⁴⁰

Kitap kapaklarında içerik ve içerikle bağlantılı olarak da geçerli eğilimlerin, dönemsel etkileşim gücü belirleyici olmaktadır. Nasıl ki bir dönem Osmanlı kitap kapağı tasarımlarında şemse'lerin rolü büyükse, genel geçer beğeni farklılığının önemi ve etkisi de büyük olabilir.

1. 2. 2- Dip- Sırt: Çizim -1' de görüldüğü gibi kitabın arkasını örter ve kapağın açılıp kapanmasında önemli bir yarar sağlar.

Osmanlı kitap kapaklarında, en ince ayrıntısına kadar, tasarım bütünlüğü içinde işlenmemiş, el değmemiş alanların varlığından söz etmek mümkün değildir.

39- BİNARK İsmet, Eski Kitapçılık Sanatlarımız, S. 9

40- BECER Emre, İletişim ve Grafik Tasarım, S. 241

Ciltte bezemelerin kapak, sertap ve mikleb üzerinde yapılmış olması, klasik Türk üslubunun özelliklerindedir. Ayrıca doğu ciltlerini batı ciltlerinden ayıran en büyük özelliklerden birisi de sırtın yuvarlak olmayışıdır.⁴¹

Klasik dönem kitap kapları, Osmanlı kültüründen estantanelerin yer aldığı, yapıtlardan meydana gelmiştir. Bu nedenle kitap kapaklarında Türklerle has, renk ve kompozisyon uyumu, bu döneme damgasını vurmuştur.

1. 2. 3- Miklep: *Çizim-1*' den de görüldüğü gibi kitabın ön tarafını örter. Sol kapak üzerinde bulunur. Ucu genellikle üçgen olup bazen de yamuk dörtgen şeklinde yapılırlar. Kitabın en son sayfası ile kapak arasına girer. Sertapın kapalı tutulmasını sağlar. (Resim-25) Kapaklar üzerindeki süslemelerin devamı niteliğinde bir bezeme kurgusu yer alır. Kitap kapağı bir bütün olarak düşünülmüş olmasından dolayı, her yüzey süsleyici unsurlarla bağlantılı olarak bir bütünlük sağlanmıştır.

1. 2. 4- Sertap: Miklebin kapağa bağlandığı yerdir. Bu kısım aynı zamanda miklebe hareket etme imkanı sağlar. Çoğunlukla mücellitin adı, kimin için yapıldığı, yada tarih gibi kısımların düşüldüğü bölüme verilen isimdir. (Resim- 21)

41- BİNARK İsmet, Türk Kültürü, s. 11

1. 2. 2- İç Cilt Üzerindeki Süslemelerin Genel Özellikleri

15. yüzyıl Türk kitap kapaklarında iç kısım ya oyma, yada “katı’a” tabir edilen şemse ve köşebent tarzında veya dıştaki gibi kabartma süslerle tez-yin edilmiştir. Kitap kapaklarının iç yüzeylerinde kullanılan deriler düz ola-rak yapıştırılmışsa da bu kısmın kimi zaman süslendiği görülmektedir. Çok az da altınla halkar tekniği ile çalışılmıştır. Cilt yüzeyindeki kabartma şekil-lerinin sürtünme ile bozulmasını önlemek için gömme şemseler kullanılmıştır. Ayrıca bütün İslam ülkelerinin ciltleri 15. yüzyıl’a kadar yıldız kullanılmadan yapılan soğuk şemse tabir edilen teknikle oluşturulmuştur. Yıldız, minyatür ve tezhipte olduğu gibi boyanarak yapılan lake şemseler de yaygın olarak kul-lanılmıştır. Bundan başka kıymetli taşlarla (Resim-21- 36) yada ipek iplikler-le ve madenlerle yapılmış şemselere rastlanmaktadır. Sırma ile deri üzerine iş-lenerek yapılan şemselere zerdüz şemse, denilmektedir.

Bütün kitap kapağı tasarımcıları, mükemmelliğe, kusursuzluğa ulaşma-yı amaç edinmişlerdir. İnsanları kusursuzluğa iten nedenlerden biride hiç kuşkusuz, en önemlisi “Din”dir. Kur’an ve onun manevi gücü, insanoğlunu en içten duygularla kucaklamıştır. İnsanın derin duygularla bağlandığı bu kitaba karşı, kendini ifade edebilmesi, duygularını dile getirebilmesi gerek-irdi. Bu duyguyu mücellit; kitap kapağı tasarımından süsleyici unsurlara, ca-misinden mescidine kadar, en içten duygularla anlatmaya yöneltmiştir.

Bu amaçlar doğrultusunda yapıtlar üreten mücellitler, eserlerini en in-ce ayrıntısına ve detayına kadar, kitap kapağı tasarımlarında gösterdikleri ba-şarı ile ortaya ölmez eserler çıkarmışlardır.

Kitap kapakları bir bütün olarak ele alınmış olup, Batılılar'ın ancak XIX. yüzyılda kitaplarımızda yer aldığını iddia ettikleri iç kapağın (zahiriye) Türk kitap kaplarında XV. yüzyılda teşekkül ettiğini ve XVI. yüzyıl kitaplarından sonra iç kapağın bulunduğunu göstermektedir. (**Resim- 26**) Oysaki batıdaki iç kapak benzeri çalışmalara, tam ikiyüzyıl sonra rastlanmaktadır.⁴²

Yazma eserlerde başlık kısmından önceki kaydı bulunan, çoğunlukla tezhibi ve bazen de boş sayfalarına zahiriye adı verilir. Bu sayfalarda bazen kitap başlığı, kitabı yazan kişinin ya'da meşhurların hükmü, bir beyit v.b yazıların yer aldığı bölüme verilen isimdir.

Fatih devri kitaplarında zahiriye çift sayfa halindedir. Kimi sayfayı tamamen kaplar, kimi de madolyon biçimindedir.⁴³

42- BİNARK İsmet, Türk Kültürü, S. 11

43- ÖZEN Mine Esiner, Yazam Kitap Sanatları Sözlüğü, S. 79

BÖLÜM- II

2- KİTAP KAPAKLARI ÜZERİNDE KULLANILAN YÖNTEM VE ÖZELLİKLER

2. 1- Deri Üzerine Kalıpla Kabartma, Gömme veya Elle Çizme:

Kitap kapakları, büyük emek ve sabırla meydana getirilen, koruyucu amacının yanında, okuyucuya hitap etme, içeriğini çok kısa sürede iletme ve de yansıtmaya amacıyla tasarlanan yapıtlar bütünüdür.

Kitap kapakları, çok büyük öneme sahip bilgilerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında, değerinden ve öneminden hiçbir şey eksiltmeden sunabilmesi ve dönemine ışık tutmasının yanında, sınırlı imkanlarla çoğaltılarak kuşaktan kuşağa aktarılan yapıtlar bütünüdür. Bu öneminin yanında, bilinen bir gerçekte bu kapakların yapımında hangi teknikler kullanılarak sonuca ulaşıldığı, yada hangi düşüncelerle bir döneme ışık tutan yapıtlar meydana getirildiğinin bilinmesi, son derece önemli bulunmaktadır.

Yazma bir esere cilt yapılmadan önce şirazesini örülür. Bu işlem için her formanın ayrı ayrı bir birine bağlanması gerekmektedir. Kullanılan kağıt rengine uygun iplik ve bunların üstüne deri bir bant yapıştırılmaktadır.

Kalıplar ilk zamanlarda demir ve tahtadan yapılmışlardır. Fakat her iki madde de basınç ve sertliklerden dolayı deriyi zedeleme ve de yırtma gibi bir durumun doğmasına neden olmaktadır. Deri kalıplar için bilhassa deve derisi mücellitler nazarında daha makbul sayılmaktadır.⁴⁴

44- ÇİĞ Kemal, Türk Kitap Kapakları, S. 11

Oyma nakışlı deri kalıpların hazırlanması: Traş edilmiş deri parçaları kabartma olacak motifin büyüklüğünde kesilir. Hemen hemen üç santimetre kalınlığında oluncaya kadar, çiriş denilen hususi bir kola ile birbirleri üzerine yapıştırılır. Birbiri üzerine yapışan deri tabakaları kuruyunca tahta kadar sert bir blok teşkil eder. Sonra bu blok “muşta” denilen bir aletle dövülür. Bu şekilde dövülen deri sıkışır ve incelir. Bu ameliye nihayi hat olan kalınlık elde edilinceye kadar devam edilir. Bundan sonra mücellit çizdiği deseni bunun üzerine silker ve bir hakkaka verir. Hakkak, derinin üzerindeki kabartma olacak kısımları yeteri kadar oyarak çukurlaştırır.⁴⁵

Fatih devrinde kurulan mücellitler sınıfında her işin bir meslekleşme boyutunda farklı farklı kişilerce yapıldığı tarihi kaynaklarda yer almaktadır.

Bu şekilde hazırlanan kalıplar uzun bir süre, hatta hocadan talebeye intikal ederek kullanılmıştır.

Şiraze: Kitap yapraklarını düzenli bir şekilde dağılmadan tutmaya yardımcı olan örgü ipliklerinden oluşmuş bir bağıdır. Şirazeler mücellidin kendi tercihinin göre dikilmektedir. Şiraze ipliklerinin uzun bırakılarak kabın cilde bağlanmasını sağlayan kısma kanad denilmektedir.

Kitap kapaklarında kullanılan teknikler, dönemin ihtiyacını en iyi şekilde yansıtmayı amaç edinmiştir. Cilt tasarımında kullanılan motifler klasik, bir birinin tekrarı niteliğindedir. Çalışmalarda büyük bir soyutlama söz konusudur. Bunda en büyük gerekçe ise “dindir.” Kitap ciltçiliğine, duyulan ihtiyaç gereği, bu alanda çalışanların çok büyük boyutlara ulaştığı, sanat gurubu oluşturdukları bilinmektedir. Doğayı soyutlama eğilimi, 16. yüzyılla birlikte İslam sanatını yeni yeni teknik ve yöntemlerin arayışı içine itmiştir.

45- ÇİĞ Kemal, Türk Kitap Kapakları, S. 11

16. yüzyıl süslemelerinde; üçlü yaprak, salberg gonca, ıtır yaprağı, bulut, tepelik, penç, hatayi, ortabağ, agraf, tığ, nilüfer, gül, rumi ve geçmeler gibi motifler kullanılmıştır. Fakat, manzara, grift tezyinat ve canlı motiflere pek rastlanılmamaktadır.

Kitap kapakları, altın ellerde belli bir hiyerarşi takip ederek, çizim, form ve desenlerin uygulanmasında, kabın içeriği ve niçin yapıldığı göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır.

2. 2- Lake Tekniği:

Sulu boya ve altın yaldız, fırça ile tahta, deri ve mukavva gibi maddelele işlenerek üzerine vernik çekilmek suretiyle yapılan “Lake” eserlerin en eski örneklerine, bundan beş bin sene evvelki Eski Mısır’da tahta lahitler üzerinde tesadüf edilmektedir.⁴⁶

“Lake” Arapçada “lak” kelimesinden gelmektedir. Lake işçiliğinde kullanılan ana madde, özellikle Hindistan ve Hindinin’de yetişen bir cins akasya ağacında yaşayan Tacahardia Lacca adlı böceğın ağaç dallarına bıraktığı yapışkan özellikler taşıyan öz suyundan elde edilir. Ağaç dallarından toplandıktan sonra belli işlemlerden geçirilen bu madde, alkol içerisinde eritilir. İstenilen yüzeye sürüldüğü zaman da alkol uçar, geriye saydam ve parlak bir tabaka kalır.⁴⁷

Lake tekniği, bugünkü anlamda kitap kapaklarının yüzüne çekilen saydam, plastik tabaka görevini gören “lak” olarak da adlandırılan işlemin karşılığıdır. Kapağın yıpranımını geciktiren, saydam ve parlak bir etki veren, kapakta kullanılan boyanın su ile temasını önleyen, çağımızın baskı tekniklerinin kullanmadan edemediğı bir tekniktir.

İslam lake işçiliğinin temelleri Moğol dönemine rastlamakla birlikte, günümüze ulaşabilmiş en güzel örneklerini Timuriler döneminde kitap sanatı çerçevesinde vermiştir. (**Resim- 43**) Lake türü eserler ülkemizde ençok; Diyarbakır, Bursa, İstanbul ve Edirne gibi şehirlerde yaygın olarak kullanılmıştır.

46- ÇIĞ Kemal, Türk Kitap Kapakları, S. 21

47- AKSOY Şule, Antik Sanat Dergisi, s. 23

İran Lake'leri ile Türk Lake'leri arasında süslemede kullanılan motifler bakımından farklar: Deri ciltlerde olduğu gibi, İran sahasında yapılan Lakeelerde manzara, insan, hayvan ve sivilize motifler bir arada kullanılmıştır. Türk lakelerinde ise; sadece sivilize tabiat motifleri ile birlikte realist çiçekler kullanılmıştır.⁴⁸

Lake kitap kapaklarının hazırlanmasında genellikle şu sıra takip edilirdi: Öncelikle kağıtlar üst üste yapıştırılır, çok sert ve düzgün bir yüzey hazırlanırdı. Yapıştırıcı maddenin iyice kuruyup üzerinde çalışılması uygun bir halle gelince, devrin sanat anlayışı çerçevesinde desenlenir. Desenlerdeki boyanın kurumamasından sonra da üzerine belli zaman aralıkları ile kat kat vernik (lake) uygulanarak yapım ve desenlendirme işlemi tamamlanmış olurdu. Lake nin dış etkenlerden zarar görmeyecek derecede kurumamasından sonra da Timurlu kitap ciltlerinin vazgeçilmez tekniği olan kat'ı işçiliği ile hazırlanan ikinci bir yüzey lakeli cildin desensiz diğer tarafına uygulanır, etrafı deri kaplanır, kitap fasükülleri şirazeye dikilerek cildin ve kitabın hazırlanma işlemi tamamlanırdı.⁴⁹

Kütüphanelerimizde lake ciltlerin sayısı, deri ciltlere oranla oldukça azdır. Çünkü lake ciltlerin hem yapılması, hemde korunması güçtür, kolayca çatlayıp dökülmektedir. Günümüzde eskisi kadar güzel lake cilt yapılmamaktadır. Onarılmaya çalışılan ciltlerin de rengi değişmekte ve ek yerleri belli olmaktadır.⁵⁰

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru lake tekniğinde bir gerileme başlamıştır. 19. yüzyılın başından itibaren mimaride olduğu gibi lake sanatkarımız ve müzehhiblerimiz, klasik tezyinat yerine tamamen rokoko tarz tezyinatın tesiri altına girmişlerdir.

48- ÇİĞ Kemal, Türk Kitap Kapakları, S. 22

49- AKSOY Şule, Antik Sanat Dergisi, S. 22

50- ÖZEN Mine Esiner, Türk Cilt Sanatı, S. 27

2. 1. 2- Murassa Tekniği:

Maddi değer açısından önemli malzeme ve teknikler kullanılarak yapılan kitap kapaklarına denir. Bunlar fildişinden oymalı, mozayik tezyinatlı, kabartma süslemeli, altın kaplamalı ve üzerleri yakut, zümrüt, inci ve elmaslarla kaplı kaplardır. Bunlar hükümdarlara, siyasi mevki işgal etmiş kişilere takdim edilmek üzere, lüksün ve kişiye özel zevkin ürünleri olarak yapılmış kitap kapaklarıdır. (**Resim- 37**)

Murasssa ciltler siyasi gücü, kudreti, büyüklüğü ortaya koymak, daha özel kişilere hediye verilmek için yapılmış olan ciltlerdir.

2. 1. 3- Ebru Ciltler:

Klasik cilt sanatı ile en fazla yakınlığı görülen geleneksel sanatlarımızdan biri olarak karşımıza çıkıyor. (**Resim-27**) Sayısız örnekte cilt i kapağında yer alan ebru, hem her devirde alt ve st kapakla miklep üzerinde de çok kullanılmış; yine her devirde cilt yan kağıdı olarak kitabı süslemiştir.⁵¹

Özel bir tarzda, çeşitli Şekil ve desenlerle boyanan ebrulu kağıt, daha ziyade cilt ve hüsn-i hat levhalarının kenarları için kullanılmıştır.

Ebru, su yüzeyindeki toz boyalara kağıt tatbik olunarak yapılan boyamadır. Koyu kitreli suyun yüzüne damlatılan, bal kıvamındaki zamklı su ile koyulaştırılmış çeşitli renkteki toprak boyalara, ince bir tel ile istenilen Şekiller verilmektedir. Ebrulanacak kağıdın bir yüzü, bu boyalı yüzeye değdirilip kaldırılır. Kitre zerine yapılan Şekilleri sabit kılmak için boyalara sığır veya koyun d damlatılmaktadır. Suyu ve kitresi akıtılan kağıt, daha sonra düz bir yerde kurutulur. Kağıt kurutulurken sıcağa ve güneşe karşı tutulmamalıdır.

51- ÖZEN Mine Esiner, Türk Cilt Sanatı, S. 29

Ebru sanatında çok ileri giden Türkler, Türk ebrularını doğuda olduğu gibi batıda da haklı bir üne kavuşturmuşlardır. Öyle ki, Avrupa'ya ebrulu kağıt doğudan intikal etmiştir. XV. yüzyılda İtalya'ya giden Türk Mücellitleri, kendi tarz cilt sanatlarını yaygınlaştırmışlardır. Bu arada kağıt ebrulanmasını da öğreterek, ebruculuğu Avrupada zamanın modası haline getirmiştir.⁵²

İslam dinindeki soyutlama eğilimi, sanatçıların güzelliği ortaya koyma ve anlatabilme güdüsü üzerinde şekillendirici bir anlatım tarzının oluşmasına neden olmuştur. Bu tarz süslemede ebru, çalışmaların tezyininde yaygın olarak kullanılmıştır.

Fatih'le birlikte meslekleşme boyutunda bir sanatkarlar topluluğu oluşturulmuştur. Siyasi alandaki başarı doğrudan doğruya sanata ve sanatçıya yansımıştır. Devletlerin sanatta en üstün olduğu, en ileri gittiği bir dönem vardır. Bu, Türkler'de altın çağ olarak kabul edilen 16. yüzyıl'a rastlar.

Kitap kapaklarının iç kısımlarında kullanılan süsleyici öğelerin, kapakla birlikte bütünlüğü sağlamada önemli bir görev üstlenmiştir. Bu önemini, kapağın en ince detayına kadar usta ellerde kılı kırk yararcasına titiz bir çalışmanın ürünü olarak sunmuşlardır.

52- BİNARK İsmet, Eski Kitapçılık Sanatımız, S. 53

2. 1. 4- Kumaş Teniği:

Kumaş kapaklar doğu ciltlerinde XIII. yüzyıl sonularından itibaren, hem dış kapakta, hemde derinin yanında, kumaşın oldukça sık kullanıldığını görüyoruz.⁵³

Özel koleksiyonerlerde, kütüphane ve müzelerimizde bu tür kumaş kaplı yüzlerce eserin mevcudiyeti söz konusudur. Kenarları deriyle çevrili ortası kumaş kaplı, çaharkuşe kumaş ciltlerin (**Resim- 15**) ipek, kadife, atlas veya işlemlenmiş kumaşla kaplanmış çok sayıda örneği bulunmaktadır.

Çaharkuşe ciltlerin kumaşları özel olarak dokunmamıştır. Cildin yapıldığı yıllarda İstanbul, Bursa gibi şehirlerde dokunmuş olan veya Çin'den, Şam'a getirilmiş kumaş parçaları kullanılmıştır.⁵⁴ Bununla birlikte düz yada desenli ipek kumaşlar deri ciltlerin iç kapak yüzeylerini kaplamak için de kullanılmıştır. Her ne kadar kumaş ciltlerinin kullanırlığı, deri ciltlerin kullanırlığı ile kıyaslanamayacak kadar az olsa da, bir çok kitapların kenar ve şemelerinde süsleyici unsur olarak kullanılmıştır. Kumaş ciltlerin geniş yüzeylerde sık kullanılmamasının belki de en önemli nedenlerinden birisi, kumaşın dayanırlılığının az olması, kapaklarda sürtünme ve çabuk bozulma gibi bir risk taşımasından dolayı tercihen kullanılması sözkonusu olmuştur.

İşlemeli kumaş cilt kapakları için, kitap kapağı buyutunda ve klasik deri cilt süslemeleri formunda işlenmiş kumaşlar daha sonra cilt kapağında kullanılmıştır.

53- ÖZEN Mine Esiner, Türk Cilt Sanatı, S. 28

54- ÖZEN Mine Esiner: a. g. e. S. 29

2. 2- Kitap Kapaklarında Kullanılan Bezeme Ve Uygulama Teknikleri

2. 2. 1- Şemseler:

Türk süslemeleri, genellikle cildin iç ve dış kapağında, birde arka kapağa bağlı miklep denilen ilave bir kısımda yoğunlaşmıştır. Karakteristik bir cilt süslemesinde düzen: Kapağın etrafını çevreleyen kenar suları, köşelere yapılan üçgen görünümünde köşe süsleri ve en önemlisi ortaya yapılan oval veya dairevi düzenlemelerdir.

Türk yazma kitap kapaklarının en önemlisi, ortaya yapılan en önemli ve belirgin bir formu olan bu madalyon biçimindeki, güneş anlamına gelen bezemelere “Şemse” adı verilmektedir.⁵⁵

Selçuklular’dan başlayıp Osmanlılar’a kadar dairesel anlamda yapılan şemselerin, XVI. yüzyıldan itibaren genellikle oval formlara dönüştüğü görülmüştür.

Şemseler kimi zaman yükselti biçiminde, bazende kullanılan malzemenin renginde, (soğuk şemse) kimi zamanda içleri stilize desenlerden oluşturulmuştur. Kimi zaman da ışınsal bir etki verebilmek için, kenarları tığlarla süslenmiştir. Renk olarak da, altın rengi verilmeye çalışılmıştır. Şemselerin, oval bir biçim almasında kapağın boyutsal özelliğinde meydana gelen değişimler belirleyici olmuş olabilir. Siyasi alandaki gelişmeye paralel olarak, sanat alanındaki gelişimin, her alanda olduğu gibi kompozisyon fikrinin de yenileşmesini sağlamıştır.

55- AKAR Azade, C. KESKİNER, Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif, S. 24

Cildin iç kabında, derinin ince ince oyularak altın zemin üzerine yapıştırılması suretiyle yapılan süsleme, müşebbek veya katı'a şemse adını alır. Katı'a herhangi bir şekil veya yazının kağıt veya deriden oyularak çıkartılmasıyla oluşturulan bir süsleme sanatıdır.⁵⁶

Şemse motiflerinde, genellikle geometrik motiflerle, rumi ve hatayi süslemeler kullanılmıştır. XV. yüzyıldan itibaren stilize edilmiş ve kıvrımlarla uzatılmış bulutlar, yardımcı motif olarak kullanılmaya başlanmıştır. Geometrik motifler ise içiçe geçmiş altıgen, sekizgen formlardadır. Bazen ortadaki yıldız kollarının uzantılarıyla oluşturulmuş, çok kollu yıldızlar bu süslemelerde yer almıştır. Aralarındaki noktalar veya nokta gurupları, bazen de birbirlerinin altından ve üstünden geçirilerek çeşitli biçimlerde yapılmış, düzgün geçme nokta formlar oluşturulmuştur.

55- AKAR Azade, C. KESKİNER: a. g. e. S. 15

2 . 2. 2- Salbekli Şemse:

Şemselerin alt ve üst uçlarında bulunan küçük süs paftalarına salbek denilmektedir. Bunlar şemseye bitişik olmakla birlikte, belirli bir ara bırakılarak yapılmış örnekleri vardır. Bununla birlikte Türk tezyinatında salbekler çoğunlukla şemseye bitişik olarak yapılmıştır. Şemselerin kenarlarında bulunan her eğri dilime dendan, diş veya fırfır denilmektedir.

Kitap kapaklarının vazgeçilmez unsuru olan şemseler, 16. yüzyıldan sonra salbeklerinde meydana gelen tasarım farklılığı, eski zerafetini aratır bir hal almasına neden olmuştur. (Resim- 1)

2. 2. 3- Mülevven Şemse:

Eski Türk kitap kapakları üzerinde yeralan ve şemse diye adlandırılan madalyon biçimindeki bezeme ögesi, cilt kapağının farklı renkte olması durumunda taşıdığı ada verilen isimdir.⁵⁶

Bu tür şemselerde tek renk deri kullanılmayıp, kullanılan tezyinler ise farklı renkte deri ile kaplanmıştır. Bu şekilde renkli derilerle yapılan şemseler, diğer ciltelerde olduğu gibi, motifleri deri renginde bırakılmış olanlarına “alttan ayırma” şemse denilmektedir. Şemselerde kullanılan farklı teknik ve biçimdeki uygulama örnekleri, mücellitin ve kitap kapağı tasarım özelliğini tamamlayan tezyinlerdir.

56- SÖZEN Metin, U. Tanyeli, Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, S. 168

2. 2. 4- Soğuk Şemse:

Süsleyici öge olarak altın yada boya kullanılmadan derinin kendi rengi ile yapılan, şemse türüdür. Bu tür şemselerde oyma, yada kazıma tekniği yaygın olarak kullanılmaktadır.

Soğuk şemseler daha çok süslemede kitap kapaklarının iç kısmında kullanılmakla birlikte, az da olsa dış kapakta kullanılmıştır.

Bütün çalışmalar, derinin rengi sınırlı olup, işlemler derinin rengi gözetilerek yapılmaktadır.

2. 2. 4- Müsebbek Şemse:

Müsebbek şemse'de cildin iç kabında, derinin ince ince oyularak altın zemin üzerine yapıştırılması suretiyle yapılmaktadır. Müsebbek şemse'ye; katı'a şemse de denilmektedir. Katı'a, herhangi bir şekil veya yazının kağıt veya deriden oyularak çıkartılmasıyla oluşturulan bir süsleme sanatıdır. Oyulup çıkartılan kısma erkek oyma, oyuk kalan kısma ise dişi oyma denir. Erkek ve dişi parçalar başka başka yerlere yapıştırılarak süsleme yapılır. Katı'a şemsede erkek oyma deri motifler, altın veya nadiren de renkli deri zemin üstüne yapıştırılmıştır.⁵⁷

Osmanlılar'da kitap ve cilt sanatının en çok geliştiği XV. yüzyılda, Fatih Sultan Mehmed'in özel kütüphanesi için saray nakışhanesindeki sanatkarlar tarafından baş üstad Baba Nakkaş nezaretinde son derece değerli el yazması eserler hazırlanmıştır. Bu eşsiz kitapların klasik tarzda tezyin edilmiş ciltlerin çoğunda iç kapakta altın veya tek ve iki renkli zemin üzerine oyma olarak yapılmış kusursuz güzellikte zengin rumi ve hatayi desenli oyma şemselerle, köşebent türünde süslemeler bulunur.⁵⁸

57- ÖZEN Mine Esiner, Türk Cilt Sanatı, S. 15

58- MESARA Gülbün, Türk Sanatında İnce Kağıt Oymacılığı, S. 41

Motifler kalıplarla deriye tatbik edilir. Önceleri demir ve tahta kalıp kullanılmış, fakat her ikisi de deriye tazyik esnasında deriyi zedeleyip yıprattığından, bilahare terkedilmiş ve bu iş için kat kat sertleştirilmiş deriden yapılmış kalıplar kullanılmaya başlanılmıştır. Deri kalıplar için, özellikle deve derisi tercih edilmiştir.⁵⁹

Müsebbek şemselerde ki desenlerin, sürtünme ile yıpranmasını geciktirmek ve baskı sonucu dağılımını engellemek için, kapak yüzeyinin içine gömülü olarak tasarlanmıştır.

2. 2. 6- Mülemma Şemse:

Şemse ile köşeler arasındaki boşlukların bezeli olanlarına verilen isimdir. Eski Türk cilt kapakları üzerinde yer alan ve altın ile basılmış madolyon biçimindeki bezeme ögesidir.⁶⁰ (Resim- 10) Köşebentler ve şemseler arasına da boşluk bırakılmadan, süsleyici unsurların tüm yüzeyde dağıldığı görülmektedir.

Mülemma şemsede, motiflerin hem zemin hemde kabartma kısımlarında altın kullanılmıştır. Desenler bütün yüzeyi kaplamakla birlikte, şemse ve köşebentlerin zemininin, diğer yüzeylerden ayrılması için tamamen altın sürülmüştür. Kapak üzerinde sağlanan açık koyuluk ve tezyinlerin dağılımlarında merkez ve merkez etrafında sıralanma sözkonusudur.

59- BİNARK İsmet, Eski Türk Kitapçılık Sanatlarımız, S. 11

60- SÖZER Metin, U. Tanyeli, Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, S. 169

BÖLÜM- III

3. KİTAP KAPAKLARINDA KULLANILAN BAŞLICA ÜSLUPLAR

3. 1- Geçme ve Bordürler:

Mimariden el yazması eserlerin tezyinatına kadar çok çeşitli süslemeler ile kitapların sayfa kenarlarında ve levhalık yazıların etrafına süs olarak yapılan, birbirinin içine geçecek biçimde hazırlanan geometrik hatlardan oluşan tezyini şekillere geçme denilmektedir.

Hemen hemen her dekorda kendini göstermiş olan bir ifade tarzıdır. Bütün motif çeşitleriyle birlikte, değişik boyutlarda olmak üzere işlenebileceği çok geniş bir uygulama sahası vardır. Bordürler, kenarsuyu, pervaz ve ulama gibi bir çok isimlerle tanımlanır. Ara kenar, ince ve kalın bordürler olarak ayrıma tabi tutuldukları kadar, uygulandıkları motiflere görede tasnif edilebilirler.⁶¹

Türk İslam tezhibinde geçmeler yalnızca altın ve bazen de beyaz yada altın üzerine siyahla yapılmıştır. Şeritlerin arasından beyaz veya renkli bir cetvel çekilmiş, bazılarında da kırmızı, mavi gibi renklerle belirlenmiş örnekler de çoktur. Noktalar arasında boşluklar bırakılarak yapılan geçmeler de vardırki bu geçmelerin içleri çeşitli süslerle doldurulmuştur. Ayrıca bu boşluklar da mavi, kırmızı gibi renklerde kullanılmış olup ortasına beyaz veya renkli nokta konularak da yapılan örnekleri vardır. (Resim- 6)

61- AKAR Azade, C. Keskiner, Türk Süslem Sanatlarında Desen ve Motif, S. 18

3. 2- Hatailer:

Hatailer, Türk bezeme sanatının başlıca motifleridir. Orta Asya'dan gelen ve Çin sanatının etkisi altında gelişen, genellikle çiçek ve goncaların işlendiği bir süsleme tarzıdır. Çoğu kez asılları belli olmayacak derecede stilize edilerek bütün süsleme alanlarında kullanılmıştır.

Bütün milletlerin süsleme sanatlarında görülen tabiat unsurlarını göz önünde bulundurarak kendi yorum ve zevklerine göre hareket etmişlerdir. Hatailerin hemen hemen hepsinde büyük bir simetri hakimiyeti göze çarpar. Birleşik hallerde, bordür, alınlık, şemse ve panolarda, belirli kalıpların sınırlandığı çeşitli ortamlarda, özellikle rumilerle oluşan kompozisyonlarda görülürler. Hatailerde, çiçeklerin kendi üstüne doğru kıvrımlanan yaprakları, üslubun en önemli özelliğidir. (Resim- 1) Hatailer süsleme sanatlarımızın başlıca desenleri arasında en önemli türlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çiçekler yapı itibari ile küçük, büyük, üstten, yandan, sade veya çok çeşitli profillerle bir çok yönden sınıflandırılabilir. Anadolu Selçukluları zamanında basit ve ilkel görünümde olan hatailer 15. yüzyıl Çin sanatının etkisine girerek çok süslü biçimlerde görünürler. Buna karşın 16. yüzyıl da Türk zevkini aksettirecek karakterine kavuşmuş ve daha da zenginleşmiştir.⁶²

62- AKAR Azade, C. Keskiner: a. g. e. S. 11

3. 3- Rumiler:

Rumiler Orta Asya Türklerinin çok eski zamanlardan beri tezyinatlarında kullandıkları hayvan şekillerinin üsluplaştırılmasıyla meydana gelmiştir. Türk tezyinatının başlıca motifidir. Mimariden eşya tezyinatına kadar bir çok yerde kullanılan bu motif, Türk tezyinatının klasik bir üslubudur.

Rumi'nin lügat manası Anadolulu demektir. Kökeninin Orta Asya olduğunu Selçuklu Türkleri tarafından onbirinci yüzyıldan itibaren süslemeye aktarıldığını ve muhtelif hayvan formlarının sivilize edilmiş şeklide olduğunu pek çok örnek ile kanıtlayabiliriz. Rumi desenlerinin kökenlerinin isminden dolayı Rum kökenli olduğunu düşünmek son derece hatalı olur. Roma imparatorluğunun hüküm sürüğü ve İran'a kadar olan Anadolu topraklarına *Diyar-ı Rum* denilmesinden dolayı motif, rumi ismini almıştır.⁶³

Rumilerin en eski örnekleri, 9- 10. yüzyıl Uygur Türklerine ait bezelik fresklerinde görülen rumi kanatlı ejderha tasviridir. Rumiler tekbaşlarına bir kompozisyon olarak kullandıkları gibi, hatai motifler ile de güzel dizaynlar oluşturmak mümkündür. Selçuklu ve Anadolu Beylikler dönemlerinin eserleri incelendiğinde kullanılan figür benzerliği dikkati çekmektedir. Rumi üsluplarının sade, çift, üç kanat, rumi, içinde rumi, süslü, kıvrımlı gibi isimler alan pek çok çeşitleri vardır.⁶⁴ Kompozisyondaki görevlerine göre, tepelik, orta bağ veya kaplı form adı altında şekillendirilen rumilerin çizimleri yüzyıllar boyunca daima belli kurallar içinde olmuştur. (**Resim- 3- 6**)

63- GÜNEY Zeynep, N. Güney, Osmanlı Süsleme Sanatı, S. 55

64- AKAR Azade, C. Keskiner, Türk Süsleme Sanatında Desen ve Motif, S. 19

3. 4- Münhaniler:

Münhaniler, onbir ile onbeşinci yüzyıllar boyunca Türk Süslemesinde, özellikle el yazması kitap tezyinatında çok sık rastlanan bir üsluptur. Genellikle Selçuklular tarafından kullanılmalarına ve kavisli yumuşak ana yapılarına dayanarak Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, bu üsluba Selçuklu Münhanileri adını vermiştir.⁶⁵ Kompozisyon bir hat üzerinde sıralandığı gibi, kendi başına bir form için de (şemse, madalyon v.b) bağımsız, üst üste binmiş ve simetrik olarak da motiflerde karşımıza çıkmaktadır.

Münhaniler, genel olarak rumilerin ve kuş kanatlarının iç bünyelerinde bulunan ayrıntılarından oluşup, kendine özgü bir renklendirme tekniğine sahiptir. Ancak rumilerde olduğu gibi bir sap üzerinde belirli aralıklarla devam etmeyip, birbirlerine yapışık kümeler halinde dizilirler. İster bordür şeklinde, isterse madalyonlar veya belirli formlar görünümünde olsun, daima birbirlerinin arkasında çizilerek meydana gelirler. Münhanilerde daralan kısım, kompozisyonun gerektirdiği belli bir yöne doğru gittikçe incelerek devam eder.

3. 5- Bulutlar:

Türk süslemeleri arasında yer alan bulutlar, sanatkarlara ilham kaynağı olmuştur. Bulutların her zaman hareket halinde olmaları, çeşitli görümlere girmeleri, sanatkarların beğenisini kazanarak çalışmalarda yer bulmuştur. **(Resim- 13)** Yaygın bir şekilde 16- 17 yüzyılda kullanılmıştır.

65- AKAR Azade, C. Keskiner: a. g. e. S. 18

Uygulamalarda, bulutlar küçük veya büyük kümecikler halinde ele alınır. Bulutlar diğer motiflerde olduğu gibi kendi bünyesinde hiçbir motife karışmadan bütün kompozisyonları doldurabilir. Kullanıldığı yere ve çiziliş şekillerine göre; kendi bünyeleri içinde, başka motiflerle karışmadan, bütün süslemeyi doldurmaları, (Kitapların kapak süslemelerinde olduğu gibi), herhangi bir süslemeyi daha güzel gösterebilmek amacı ile yardımcı motif olarak da kullanılmışlardır. Desenlerin yumuşak, bir biçimlendirme amacını güden, bağlantı veya desenin çıkış noktasını simgeleyen zemin olarak kullanılırlar. Doğaya yakın şekilleri ile bir manzarayı tamamlamaları, özellikle minyatür sanatında bulutlar, çeşit çeşit harikulade güzel üsluplarda bulunurlar.⁶⁶

Bu üsluplaşma hareketlerinde, sanatkarları bilinmeyen cazibesi, gizi, sanatçıları başka başka arayışların içine itmiştir. Hele bu evren ve onun gizi olduğunda, bulut, yıldız, güneş tasvirleri anlatımlarla yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır. Bu arayış sihirli ellerde, kalemle, fırçayla duygu ve düşüncelerin birer anahtarı olmuştur. Sanatçının kendini ifade ediş tarzı, çoğu zaman çizimlerde kendinden hiçbir şey eksiltmeden gündemde kalabilmiştir.

3. 6- Geometrik Şekiller:

Geometrik desenler; kare, dikdörtgen, üçgen, daire, poligon, baklava ve yıldız gibi bir çok formların birleşmesinden oluşmakta ve anlam olarak evrenin sonsuzluğunu simgelemektedir. Genellikle sınırları katı çerçevelerle belirlenmeyen yerlerde uygulanarak, başlangıç ve bitiş noktası göstermeyen çizimlerin esasını teşkil ederler. Dini mimaride, iç ve dış dekorlarında, maden, taş, kitap süslemeciliğinde yaygın olarak kullanılmıştır. Geometrik motifler bazen rumi ve bitkisel motiflerle birlikte kullanıldığı da görülmektedir.

66- AKAR Azade, C. Keskiner: a. g. e. S. 20

İslam sanatının en karakteristik süsleme unsurlarını teşkil eden, geometrik formların birleşiminden meydana gelen ağlar, Türk tezyinatında önemli bir yere sahiptir. Anadolu Selçukluları döneminde geometrik anlamda yapılmış süslemeler pek yaygındır. Osmanlılarda ise bu tür motiflerin kökenlerindeki sembolik anlam yavaş yavaş kaybolarak, onların salt bir süsleme haline dönüşümleri sağlanmıştır.

İslam dininde yer alan suret yasağı, sanatçıları soyut anlatımlara yöneltmiştir. Bu yönelim, kimi zaman geometrik motiflerle kendini göstermiş, kimi zaman rumi olarak, kimi zamanda hatâi, yada yazı olarak süslemelerde karşımıza çıkmıştır.

Suret geniş manada anılırsa, insan sözlerine yazı ile suret verir. Sözün resmidir. Resim gördüklerimizi nasıl belirtirse, yazıda sözlerimizi öyle belirtir.⁶⁸

3. 7- Yazı:

İnsanların düşündükleri başkalarına bildirmek için herhangi bir madde üzerine çizmek, yazmak veya kazımak sureti ile kullanılan şekil ve işaretlere yazı denir.

Osmanlılarda eşsiz bir sanat kolu haline gelen Arap yazısının sanat dünyamızda önemli bir yeri vardır. Anlam, üslup ve kompozisyon zenginliğinin yanında teknik açıdan farklılıklar taşır. Bu tarzda oluşmuş kompozisyonlar için, yazının tezhip ile kaynaştığı, en belirgin örnekleri içeriğinde taşıdığı bilinen bir gerçektir. Müslümanlar için Kur'an-ı Kerim kelimelerinin kutsiyetinin önemli olduğu ve hattatların bu anlayıştan yola çıkarak, cümleleri en iyi şekilde yazıya dökmeye çalıştıkları görülür.

68- AKSEL Malik, Türklerde Dini Resimler, S. 11

Kağıdı yapan, boyayan, aharlayan, mühürleyen, mürekkebi karıştıran, altını ezen, sayfaları tezhipleyen, kitabı ciltleyen pek çok değişik uzman sanatçı birlikteliğini gerekli kılar. Bu gereklilik, çeşitli alanlardaki ustaların emek ve hüneleri ile sağlanmaktadır. Hat sanatının önemli bir yanında, diğer İslam ülkelerindeki sanatların tersine XVIII. yüzyıla kadar Türkiyede gelişimini sürdürmüştür.

Kitap kapaklarında kullanılan yazılar daha çok reyhani, sülüs ve nesih-tir. Bu yazı çeşitlerinin her birinin ayrı ayrı kullanılacak diye bir şart yoktur. Aksine birlikte de kullanılabilmesi söz konusudur. Yazılar daha çok kitap kapaklarında, kitabelerde, kapak sırtlarında, Mushaf olarak adlandırılan, küçük boy kitap kapaklarında yaygın olarak kullanılmıştır. (Resim- 46) Osmanlı beğenisine uygun düşen ve en çok tutulan hat hiç kuşkusuz nesih-tir. Bu nedenle kimi Osmanlı kaynaklarında nesihden söz ederken Hadim- ül Kur'an, (Kur'an'a hizmet gören) olarak söz edilir. Nesih yazı esas itibariyle sülüs'e bağlıdır ve kalınlığı onun üçte bir kadardır. Nesih'te sülüs harfleri üçte bir oranında küçülmüş olmakla birlikte, nesih yazı sülüsün aynı değildir.⁶⁹

Kimi zaman hattatlar kitapların sertap bölümünde; ne için yazıldığı, yapılış tarihini, bazen de kitabın adını düşerler. (Resim- 26) Genellikle eski harfler bazı hallerde süsleme aracı olarak da kullanılmıştır.

Resim şeklinde oluşturuldukları vakit anlamlı bir kelime veya ibarenin kuş, hayvan, meyve, çiçek, bina veya insan formları halinde biçimlendiği görülür.

Süsleme amacı ile harfler iri olarak hazırlanıp içleri belli motiflerle doldurulduğu gibi, bazı hallerde de yazının dışında kalan boşluklar yine motiflerle bezenmektedir.

69- ACAR Şinasi, Sanat Değeri Taşıyan El Yazması Kitaplar, S. 75

Aslında Türk resmi bir çizgi sanatı olduğu için buna yazı demek yanlış bir düşünce sezinlenemez. Bu düşünceler ışığında olsa gerek hattatlar düşüncelerini yazıya aktarırken (Kuran yazdıkları için) cennetlik sayılmışlardır. Dindeki cennetlik olma, cennete gitme düşüncesi hattatların eserler üretmesinde belirleyici olmuştur.

Hülasa, yazı hususiyeti güzel veya çirkin olmaktan fazla bir şey ifade eder. Yani onda daha başka hususiyetlerin aranması icap ederki, Fonetik hususiyet, Yazma hususiyeti, Lengustik hususiyet, Siyantifik hususiyet, Artistik hususiyet, Grafolojik hususiyet, Estetik hususiyet, olarak sıralanabilir.⁷⁰ Hattatlar bu sıralamayı göz önünde bulundurmamak zorundadırlar. Çünkü; ortaya koydukları, icra ettikleri sanatın kalıcılığı bu sayılan maddelere bağlılık ile mümkündür.

Türklerde sülüs, nesih, talik, gibi bazı yazılar vardırki, her biri haiz olduğu estetik değeri ve aslındaki fevkaladeliğiyle başlıbaşına hat sanatına ve estetik ilmine mevzu olabilir. İşte insan ruhunun derinliklerine hitap eden yazılar, bu neviden olan yazılardır. Güzel gördüğümüz veya sandığımız diğer yazılar ise, göze ve nihayet ruhun kabuk tabakasına hitap ederler. Göz bunları görür, ruh da hoşlanır geçer. Ötekilerde ise takılır kalır ve ne kadar kalırsa o kadar zevk alır. Zevk arttıkça da hayret ve hayranlığı artar.⁷¹

El yazması kitaplarda kullanılan yazıların bütünü, bu duygu ve düşüncelerin yansıtıldığı şaheserler grubunu teşkil eder. Aynı his, duygu kitapla bir bütünlük teşkil eden kapaklar içinde sözkonsudur.

70- YAZIR Mahmut, Bedrettin, Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli, S. 23

71 -YAZIR Mahmut, Bedrettin: a. g. e. S. 34

Bölüm- IV

4. KİTAP KAPAKLARINDA KULLANILAN MOTİFLERİN GRAFİKSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

XVI. Yüzyıl Osmanlı kitap kapaklarının genel özellikleri, kullanılan teknikler ve üslupsal özelliklerine göre tasnifi yapılarak, kütüphanelerdeki envanterlerden ve yazılı kaynaklardan, eserlerle ilgili gerekli tüm bilgilerden yararlanılmıştır.

Bu bölümde, 50 adet örnek kitap kapaklarına ait bilgi formları, aşağıdaki yazılı sıraya göre araştırılmıştır.

Örnek No:

İnceleme Tarihi:

İlgili Koleksiyon:

Envanter No:

Tarihi:

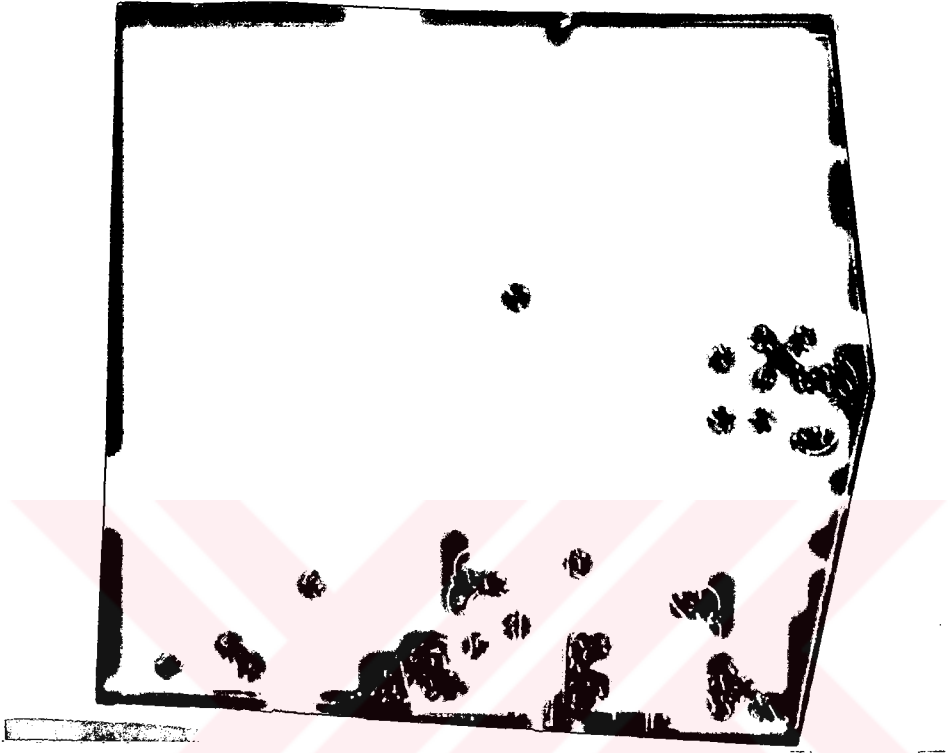
Ölçüleri:

Konusu:

Teknik:

Malzeme:

Renk:

Örnek No: 1

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: Fatih Sultan Mehmet Namına Hazırlanmış Şehr-i Divan al- Hemse, Topkapı Sarayı Müzesi Revan Kütüphanesi (Kemal ÇİĞ Kitabından)

Envanter No: 706

Tarihi: 16. yüzyıl (Karşılaştırma yöntemine göre)

Ölçüleri: 20x 35 cm.

Konusu: Salbekli şemsenin etrafı geçmeli hatla çevrilidir. Şemsenin tezyinatında; nilüfer çiçeği, ıtır yaprağı ve çin bulutu ince dallar üzerinde da-

ğılarak tezyin edilmiştir. Köşebentler geçmeli olup, rumiler arasında dolaşan nilüfer çiçeği, penç ve yapraklara yer verilmiştir. Miklebinde aynı süsleme tekniği kullanılmıştır. Sertap kitabeli olup, kitabesinde kitabın ismi yazılıdır.

Teknik: Mukavva üzerine koyu kahverengi deri geçirilmiştir.

Malzeme: Deri, Mukavva altın suyu ile yapılmış olup, kabartma ve gömme tekniği kullanılmıştır.

Renk: Koyu Kahverengidir.

Örnek No: 2

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: Fatih Sultan Mehmet Namına Hazırlanmış Suver al- Ekallm, Topkapı Sarayı Müzesi, III. Ahmet Kütüphanesi (Kemal ÇİĞ Kitabından)

Envanter No: 2830

Tarihi: 16. Yüzyıl (Karşılaştırma yöntemine göre)

Boyutları: 21.5x 31.5 cm.

Konusu: Kapağın ortası oyma yuvarlak şemselidir. Şemsenin tam ortası sekiz köşeli yıldız şeklinde oyulmuş ve zemini mavidir. Bunun etrafında yine sekiz köşe mavi yeşil zeminli, daha büyük bir yıldız görülmektedir. Bunları birbirine eklenip sapların üzerine yıldız sürülmüştür. Salbekler altınla yapılmıştır. Şemsenin etrafındaki soğuk damgalar ard arda gelmektedir. Köşebentlerdeki geçmelerin üçgen kaidelerinde altışar tane tığ vardır.

Teknik:Mukkavva üzerine nefti renk deri kaplanmıştır.

Malzeme: Mukkavva, Deri

Renk: Nefti renk

Örnek No: 3

İnceleme Tarihi:2001

**İlgili Koleksiyon: Fatih Sultan Mehmet Namına Hazırlanan Kitap
al- Kerimiye Adlı Tarihsiz Kitabın İç Yüzü, Topkapı Sarayı Müzesi III.
Ahmet Kütüphanesi (Kemal ÇİĞ Kitabından)**

Envanter No:1996

Tarihi: 16. Yüzyıl (Karşılaştırma yöntemine göre)

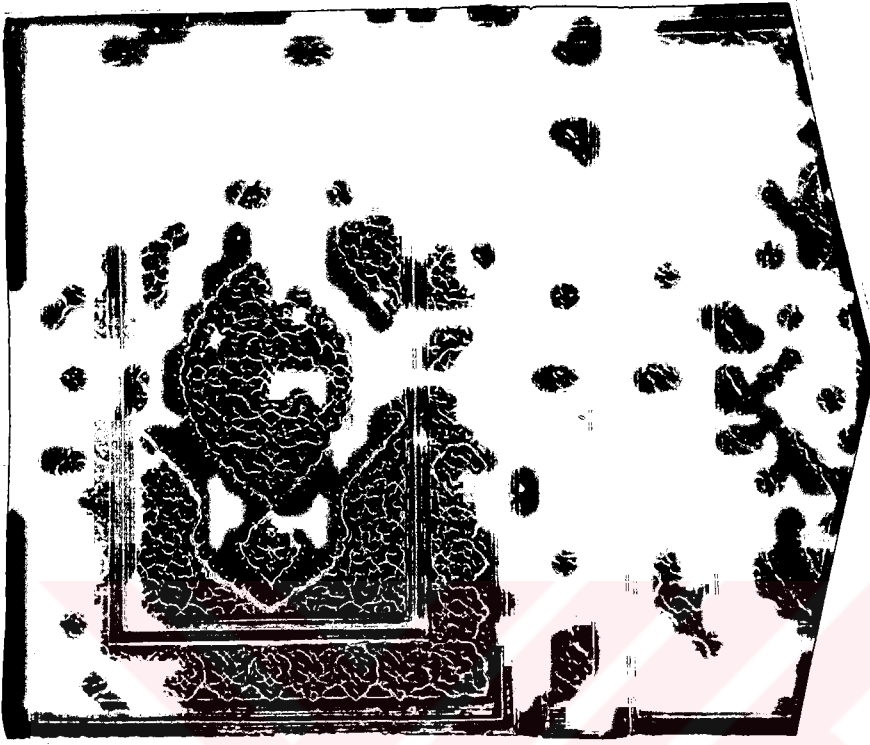
Boyutları: 13.5x 22.5 cm.

Konusu: Dış kenarın etrafı soğuk damga, ince zencirek ve hatla cettellidir. Semse ve köşebentlerin zemini altın yaldız ve mavi renk üzerine oyma olarak rumi, tepelik ve orta bağ motifleri ile bezenmiştir. Köşebentin üst ve alt kısımlarının soğuk damga ile filiz süsleri yapılarak, oymanın devamı gibi uzatılmıştır.

Teknik: Mukavva üzerine nefli renk deri kaplanmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Yaldız

Renk: Mavi

Örnek No:4

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon:1493 Tarihli Bir Kur'an Kabının Dış Yüzü, Türk İslam Eserleri Müzesi (Kemal ÇİĞ Kitabından)

Envanter No: 402

Tarihi:1493 (Karşılaştırma yöntemine göre)

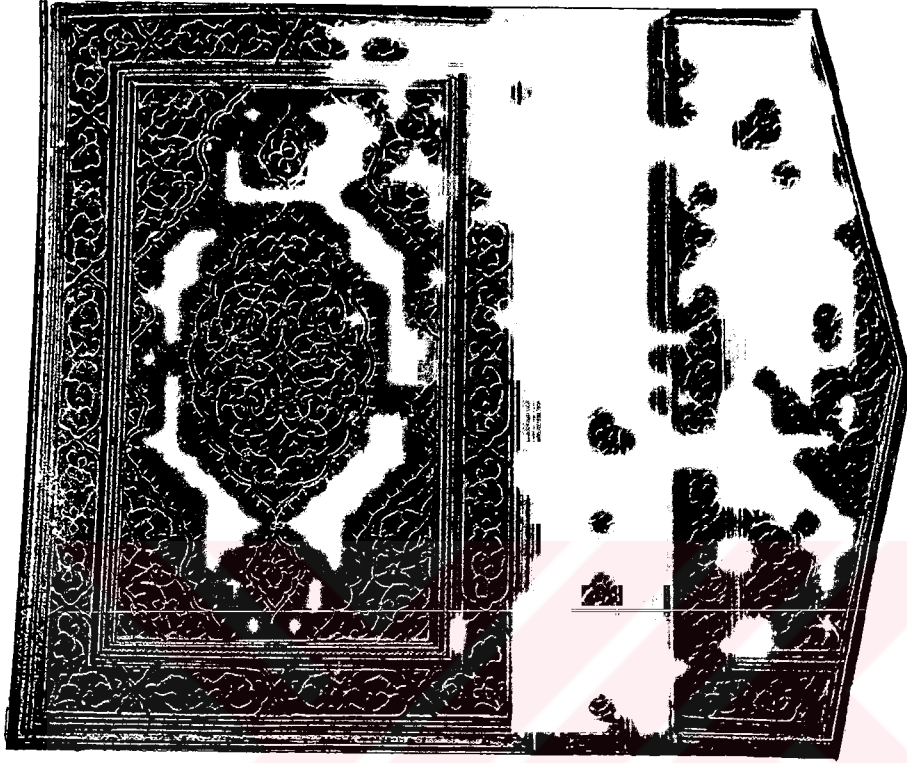
Boyutları:16.5x 22.5 cm

Konusu: Bordürü, köşebentleri ve salbekli şemsesi, kendinden kabartma rumi, hatai, penç, gonce, selbek, tepelik gibi motiflerle süslenmiştir. Bütün kabartma süslerin etrafı altın yaldız hatla cetveldir. Şemsenin ve köşebentlerin dış kenarında yaldızla yapılmış tığ süsleri vardır. İçten ve dıştan ikişer ince altın yaldız hatla cetvelli olan bordürü paftalıdır.

Teknik: Mukavva üzerine koyu vişne rengi deri kaplanmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın, Yaldız

Renk: Koyu Vişne Rengi

Örnek No:5

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon:1493 Tarihli Bir Kur'an Kabının İç Yüzü, Türk-İslam Eserleri Müzesi (Kemal ÇİĞ Kitabından)

Envanter No: 402

Tarihi:1493 (Karşılaştırma yöntemine göre)

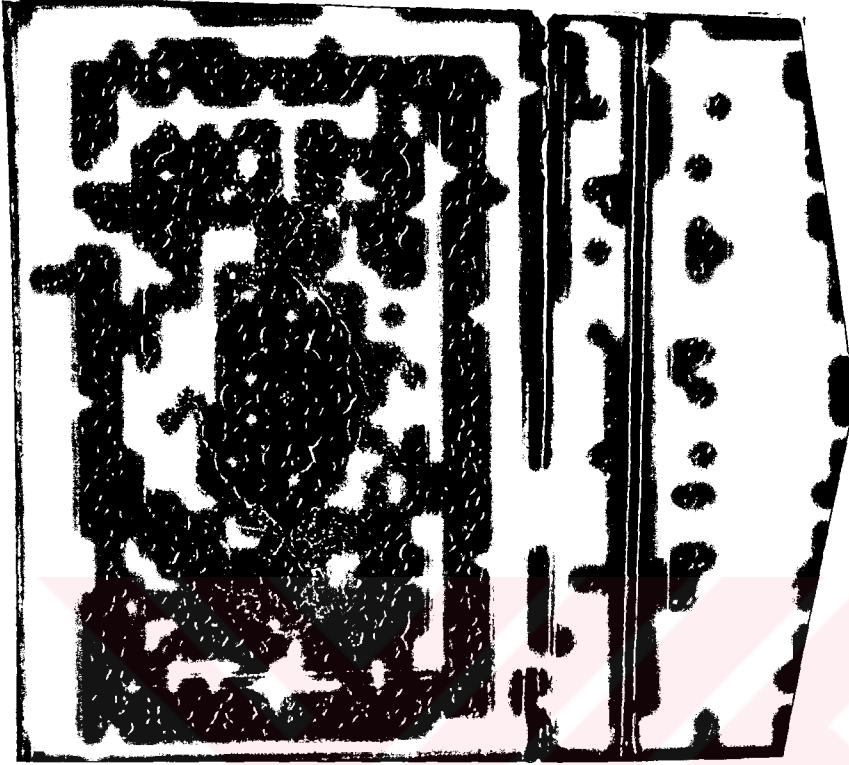
Boyutları:16.5x 22.5 cm

Konusu: Dış yüzeyde olduğu gibi kendinden kabartma süslü olup, bordürü kitabelere ayrılmıştır.

Teknik: Mukkavva üzerine koyu vişne rengi deri kaplanmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın, Yaldız

Renk: Zeytuni

Örnek No: 6

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon:1495 Tarihli Bir Kur'an Kabı, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (Kemal ÇİĞ Kitabından)

Envanter No: 72

Tarihi:1495 (Karşılaştırma yöntemine göre)

Boyutları: 18.5x 28 cm

Konusu: Dış kenarı sarı ve yeşil altın zencirek hatla cetvellidir. Salbekli şemsesi köşebendi ve bordürü soğuk damga, penç, rumi ve gonceleri, yaprak gibi kabartma motiflerle süslüdür. İç kenar pervazı üzerinde ince bir zencirek hat vardır.

Teknik: Mukavva üzerine kahverengi deri kaplanmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Yeşil

Örnek No:7

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: Kanuni'nin Karısı Hürrem Sultan'ın 1540 Tarihli Vakfiyesinin Kabı.Türk İslam Eserleri Müzesi (Kemal ÇİĞ Kitabından)

Envanter No: 2191

Tarihi: 16. yüzyıl (Karşılaştırma yöntemine göre)

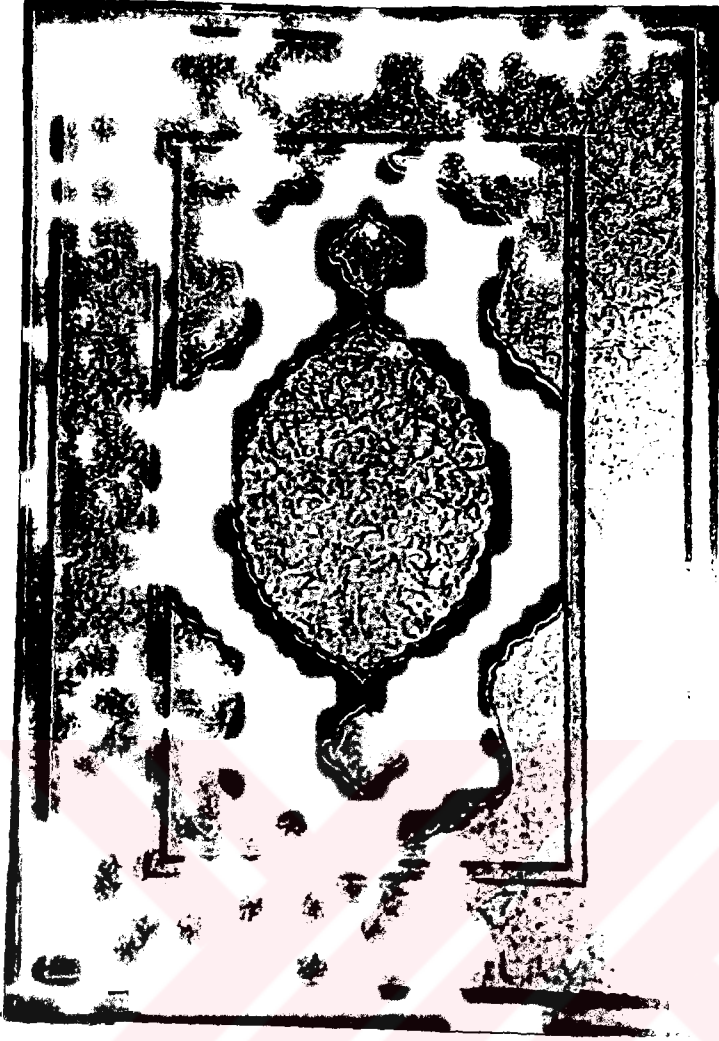
Boyutları: 17x 25 cm

Konusu: Dış kenar ile iç kenarı teşkil eden yüksek kısımların üzerinde yaldızla gayet ince zencirek çekilmiştir. Salbekli şemsesi, köşebentleri ve bordürün üzeri, kabartma, hati, bulut ve sivilize çiçek motifleri ile yaldız süsülmüştür. Bordürü üzerinde kendinden kabartma beyzi ve kenarları tırtırlı on iki adet pafta olup bu paftaların üzeri altınlanmıştır.

Teknik: Mukkavva üzerine kahverengi deri kaplanmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Kahverengi

Örnek No:8

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: Süleymanname İsimli ve 1557 Tarihli Kitabının Kabi, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (Kemal ÇİĞ Kitabından)

Envanter No: 1517

Tarihi: 16. yüzyıl (Karşılaştırma yöntemine göre)

Boyutları: 25x 36 cm

Konusu: Salbekli şemsesi, köşebentleri ve bordürün zemini üzerindeki kabartma sitilize nar çiçeği, hatai, gonce ve güller, yaprak motifleri üzerine altın yaldız sürülmüştür. Bordürün üzerinde hatai motiflerinden yapılmış beyzi paftalar arasında ince kabartma bulut ve çiçek süsleri dolaştırılmıştır.

Teknik: Mukkavva üzerine siyah renk deri kaplanmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Siyah

Örnek No: 9

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait **Nasihatname İsimli Tarihsiz Kitabın Kabi**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (Kemal ÇİĞ Kitabından)

Envanter No: 407

Tarihi: 16. yüzyıl (Karşılaştırma yöntemine göre)

Boyutları: 18x 27 cm

Konusu: Salbekli şemsesi, köşebentleri ve bordürün zemini sarı altın yaldızdır. Kapağın üzerindeki kabartmada, sivilize gül, nar çiçeği hatai gonceleri ile yaprak ve ince dallar üzerine yeşil altın yaldız sürülmüştür. Bordürü çerçeveleyen kabartmalar üzerine altın zencirek hat vardır.

Teknik: Mukavva üzerine bordo renk deri kaplanmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Bordo

Örnek No:10

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon:16. yüzyıla ait Kanuni Divanı Kabının Dış Yüzü,
Türk İslam Eserleri Müzesi (Kemal ÇİĞ Kitabından)

Envanter No: 1962

Tarihi:16. yüzyıl (Karşılaştırma yöntemine göre)

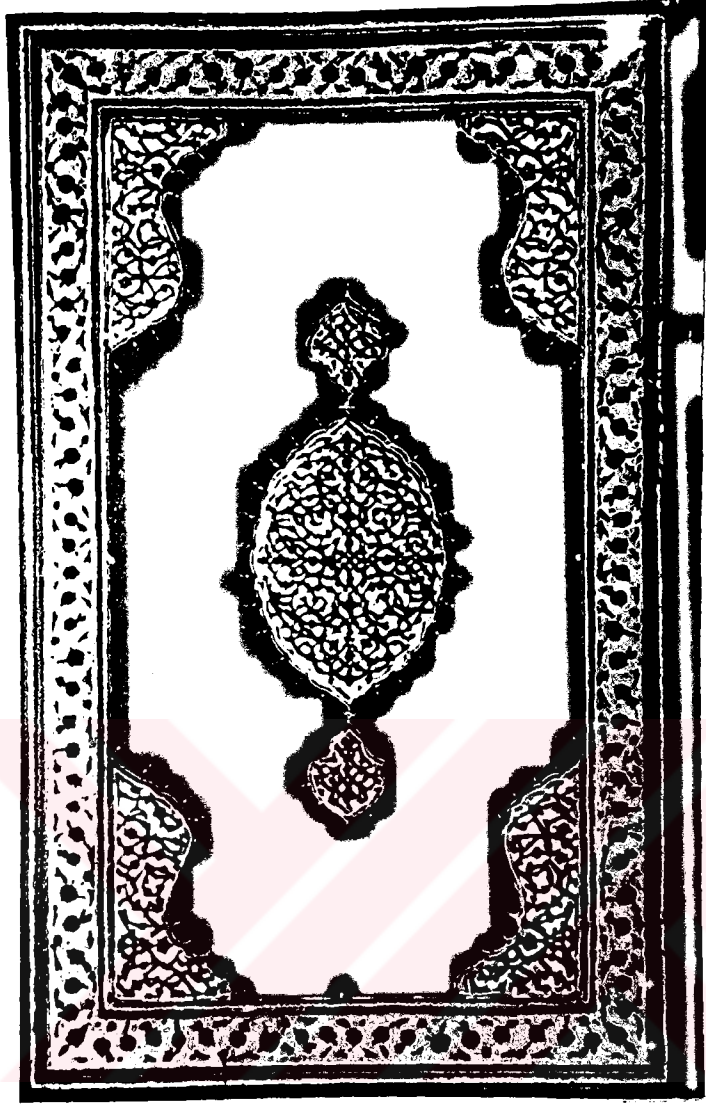
Boyutları: 16x 25. 5cm

Konusu: Şemse, köşebent ve bordüründeki paftaların zemini altın yaldız olup, diğer kısımlar derinin kendi rengindedir. Köşebent ve şemse arasındaki boşluk motiflerle tezyin edilmiştir. Kabartma süsler, hatai, yaprak ve bulut motiflerinin üzerine altın yaldız sürülmüştür.

Teknik: Mukavva üzerine siyah renk deri kaplanmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Siyah

Örnek No:11

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait Nasihatname İsimli Tarihsiz Kitabın Kabinin Ön Yüzü, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, (Kemal ÇİĞ Kitabından)

Envanter No: 407

Tarihi: 16. yüzyıl (Karşılaştırma yöntemine göre)

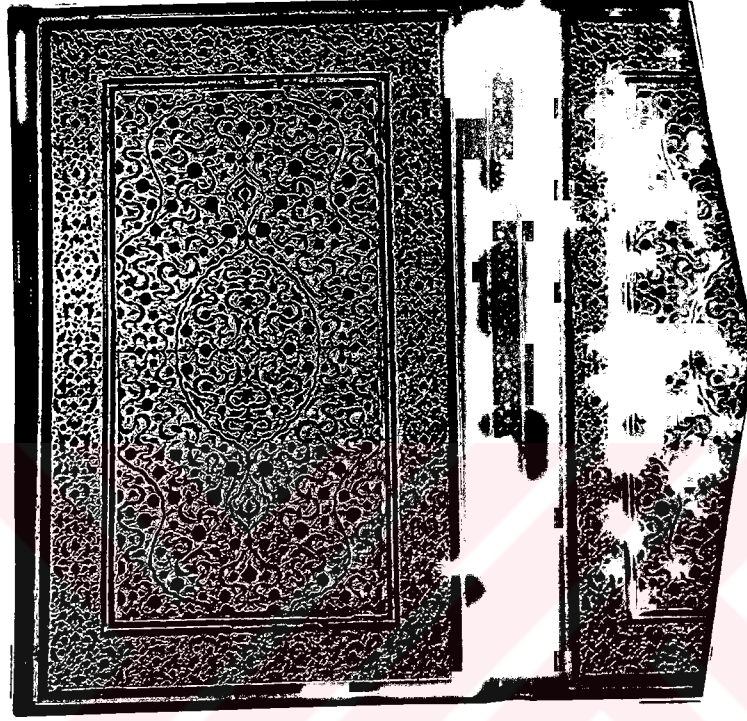
Boyutları: 18x 27cm

Konusu: Mukavva üzerine vişne çürüğü renginden deri ile kaplanmıştır. Bordürün zemini altın yaldızlı olup, üzerinde kabartma olarak iki ışık yolu hatayı dolaştırılmıştır. Salbekli şemsesi ve köşebentelerin zemini mavi renklidir. Bunların üzerinde hatayı ve rumi'den oluşan oyma süsler vardır.

Teknik: Mukavva üzerine vişne çürüğü renk deri kaplanmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Vişne çürüğü

Örnek No:12

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: Hünername İsimli ve 1581 Tarihli Kitap Kapağının Dış Yüzü, Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine Kütüphanesi (Kemal ÇİĞ Kitabından)

Envanter No: 1523

Tarihi:16. yüzyıl (Karşılaştırma yöntemine göre)

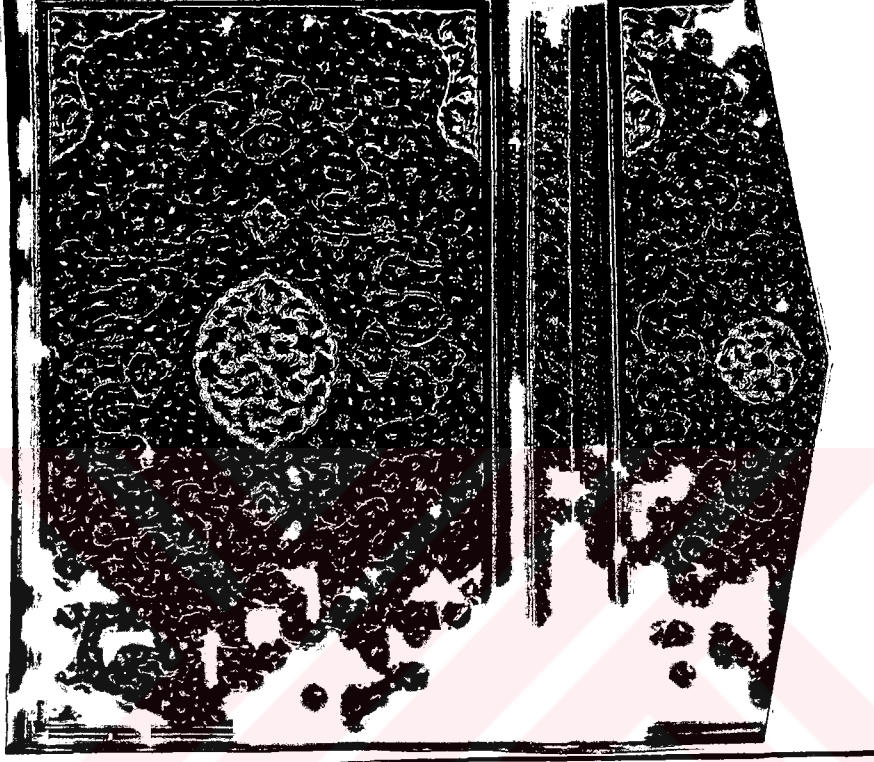
Boyutları: 31x 49cm

Konusu: Şemse ile köşebentlerin zemini açık sarı, diğer zeminlerde ise daha koyu renk altın sürülmüştür. Kabartma olarak bulut, hatai, tırtırlı yaprak ve bilhassa bordürde rumi motifleri kullanılmıştır. Kapağın ortası belirli oranda yükseltilmiş ve bunun üzeri altınla kaplanmıştır.Kapak üzerinde ayrıca beşli çiçek, yaprak ve dallardan oluşmuş tezyinat yer almaktadır.

Teknik: Mukkavva üzerine siyah renk deri kaplanmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Siyah

Örnek No:13

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: Hünername İsimli ve 1581 Tarihli Kitabın Kapının İç Yüzü, Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine Kütüphanesi (Kemal ÇİĞ Kitabından)

Envanter No: 1523

Tarihi:16. yüzyıl (Karşılaştırma yöntemine göre)

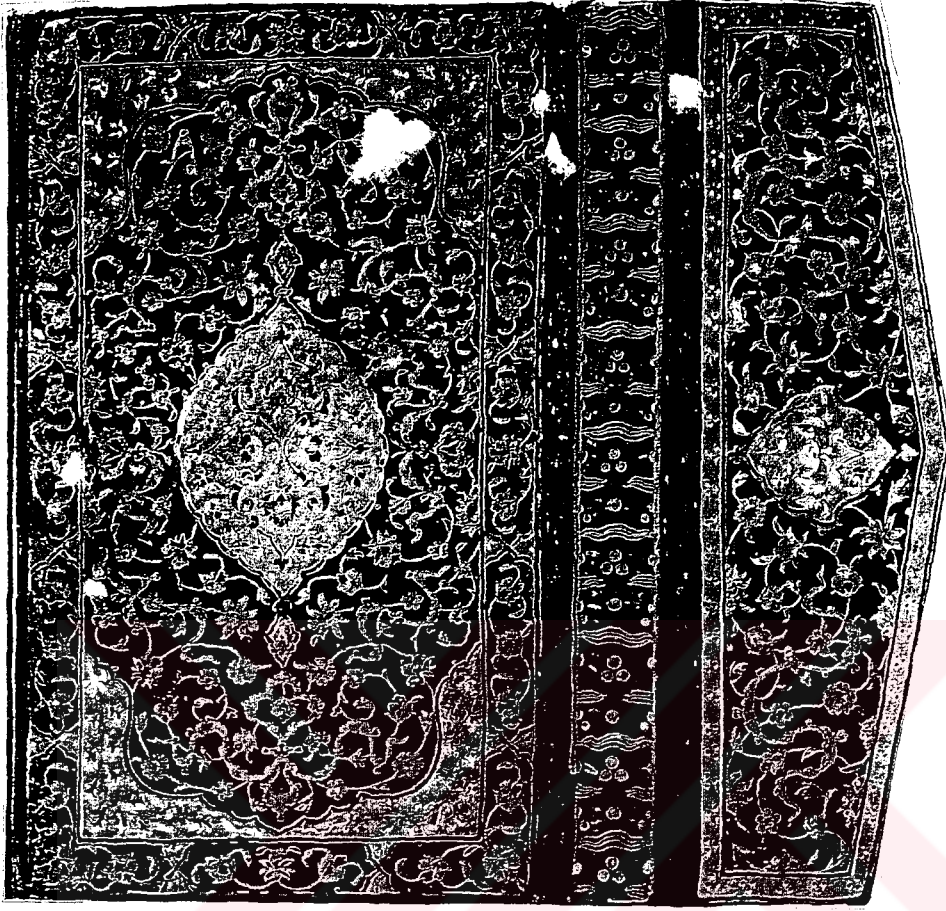
Boyutları: 31x 49cm

Konusu: Salbekli şemsesi ve köşebentleri altın zemin üzerine siyah renk kabartma süslüdür. Şemse ve köşebent arasındaki saha motiflerle kaplı olup, bu alan altınla halkar tezyinatlıdır.

Teknik: Mukavva üzerine siyah renk deri kaplanmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Kırmızı

Örnek No:14

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıla ait Nusretname İsimli Kitabın Kabı,
Topkapı Sarayı Müzesi,(Kemal ÇİĞ Kitabından)

Envanter No: 1365

Tarihi:16. yüzyıl (Karşılaştırma yöntemine göre)

Boyutları: 23x 30cm

Konusu: Zerdüzi olarak bilinen işleme, havi kırmızı atlas kumaşla kaplanmıştır. Şemsesinde; altın, tel, mavi, yeşil ve kırmızı ipek, rumi, nar, beşli çiçek ve yaprak motifleri yer almaktadır. Köşebentler aynı renk ipek ve altın tel ile işlenmiş bir dal üzerine, az sitle edilmiş sümbülleri içermektedir. Köşebentlerle şemse arasındaki saha hatayı, altı yapraklı çiçekler, dallar ile aralarında bulut dolandırılmıştır. Kenar bordüründe ise, altı yapraklı hatayı motifleri, dallarla tezyin edilmiştir.

Teknik: Mukavva üzerine zerdüzi tabir edilen atlas kumaş kaplanmıştır.

Malzeme: Mukavva, Atlas, Altın

Renk: Kırmızı

Örnek No: 15

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait **Murakka Albüm, Kabı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (Kemal ÇİĞ Kitabından)**

Envanter No: 2849

Tarihi: 16. yüzyıl (Karşılaştırma yöntemine göre)

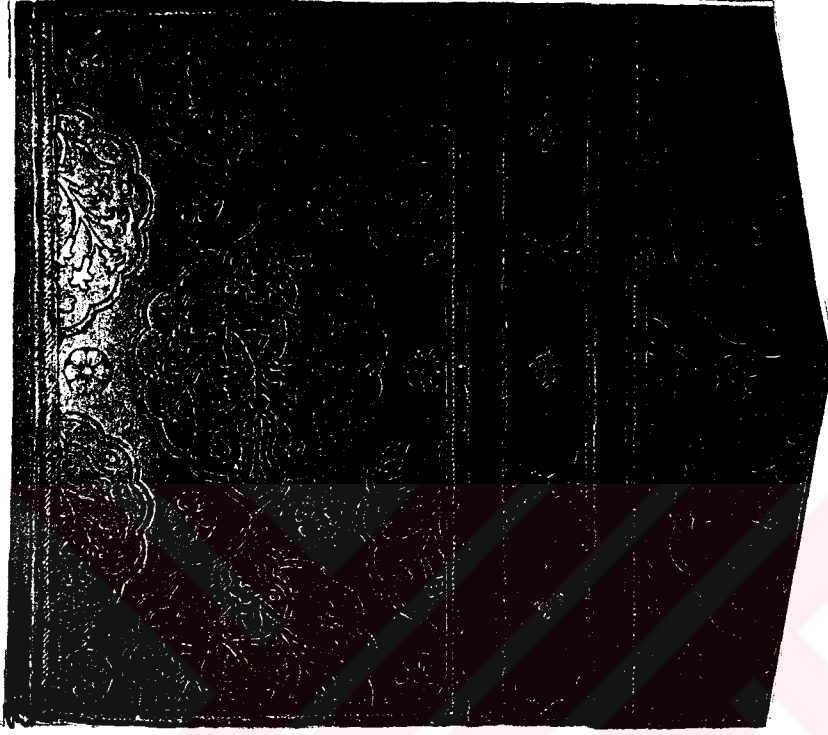
Boyutları: 21x 31cm

Konusu: Şemse ve köşebentlerin zemini altın yaldızlıdır. Şemse ve köşebent üzerindeki kabartma bulut motifleri kırmızı renkte olup, bunların arasına yeşil renk altın sürülmüştür. Bordürün iç kısmı, dıştan kalın altın zencirek hatla çevrilmiştir. Bordür üzerindeki kabartma bulut ve helozoni dallar kül rengindedir.

Teknik: Mukkavva üzerine zerduzi olarak bilinen atlas kumaş ile kaplanmıştır.

Malzeme: Mukavva, üzerine açık yeşil rekli deri, kumaş ve Altın

Renk: Sarı

Örnek No:16

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: Al Kamus al- Muhit va'l- Kabus al- Vasıt adlı ve 1581 Tarihli Kitabın Kabı, Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplığı Medine Kısmı. (Kemal ÇİĞ Kitabından)

Envanter No: 554

Tarihi:16. yüzyıl (Karşılaştırma yöntemine göre)

Boyutları: 31x 19 cm

Konusu: Kitap kapağı üzerinde kullanılan tezyinler, kumaş desenlerini hatırlatır. Kenarları dilimli, şemse şeklindeki madalyonlar arasındaki boşluklar, rozet çiçekleri ile süslenmiştir. Çiçek demetlerinin kök kısımları ile lale ve sümbül çiçeklerinin bazıları kırmızı renktedir. Çiçekler ve madalyonların konturları siyah ve altın yıldız hatlarla belirtilmiştir. Diğer kısımlar da ise deri rengi zemin rengi olarak kullanılmıştır.

Teknik: Miklepli olan cildin yüzeyi kahverengi deri kaplanmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Kahverengi

Örnek No:17

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16.yüzyıla ait Murakka (Albüm, Dış Kabı) Türk Vakıf ve Hat Sanatları Müzesi

Envanter No: 1385

Tarihi:16. yüzyıl

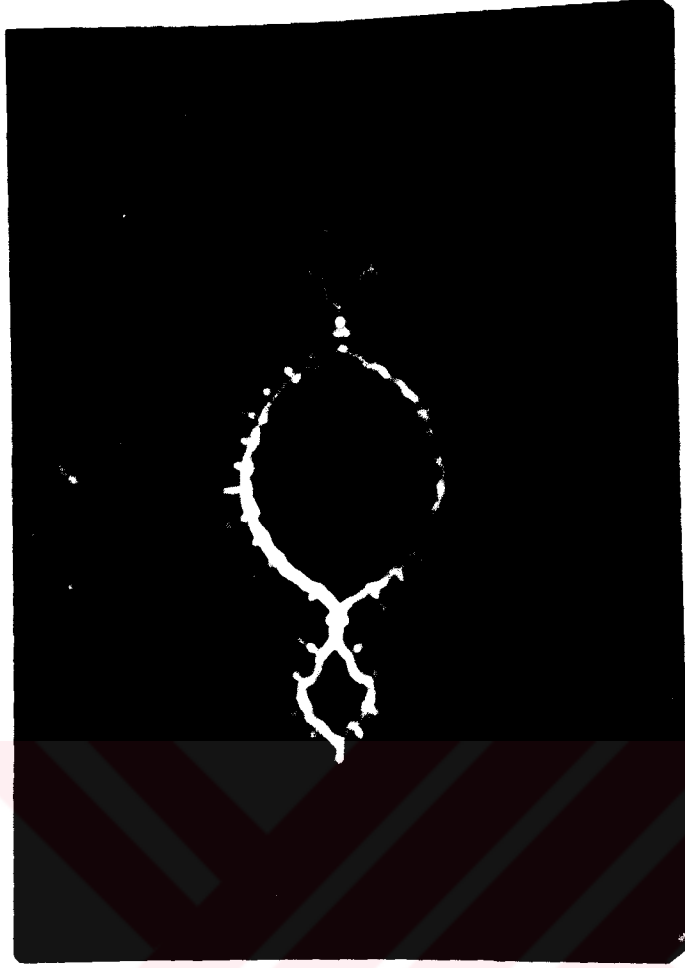
Boyutları: 24x 31 cm

Konusu: Şemse salbekli olup, şemse içi, bitkisel motiflerle süslenmiştir. Kenar bordürleri geçmelidir. Şemse üzerinde kullanılan tığlar, gerek teknik gerekse renginden dolayı bir ışın demetini andırmaktadır. Zeminde siyah renk deri kullanılmıştır. Şemse ve bordürlerde ise altın yaldız yer almaktadır.

Teknik: Mukavva üzerine siyah deri kaplanmış olup, şemse ve bordürlerde altın yaldız kullanılmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Siyah

Örnek No:18

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16.yüzyıl'a ait **Murakka (Albüm İç Kabı)**, Türk

Vakıf ve Hat Sanatları Müzesi

Envanter No: 1385

Tarihi:16. yüzyıl

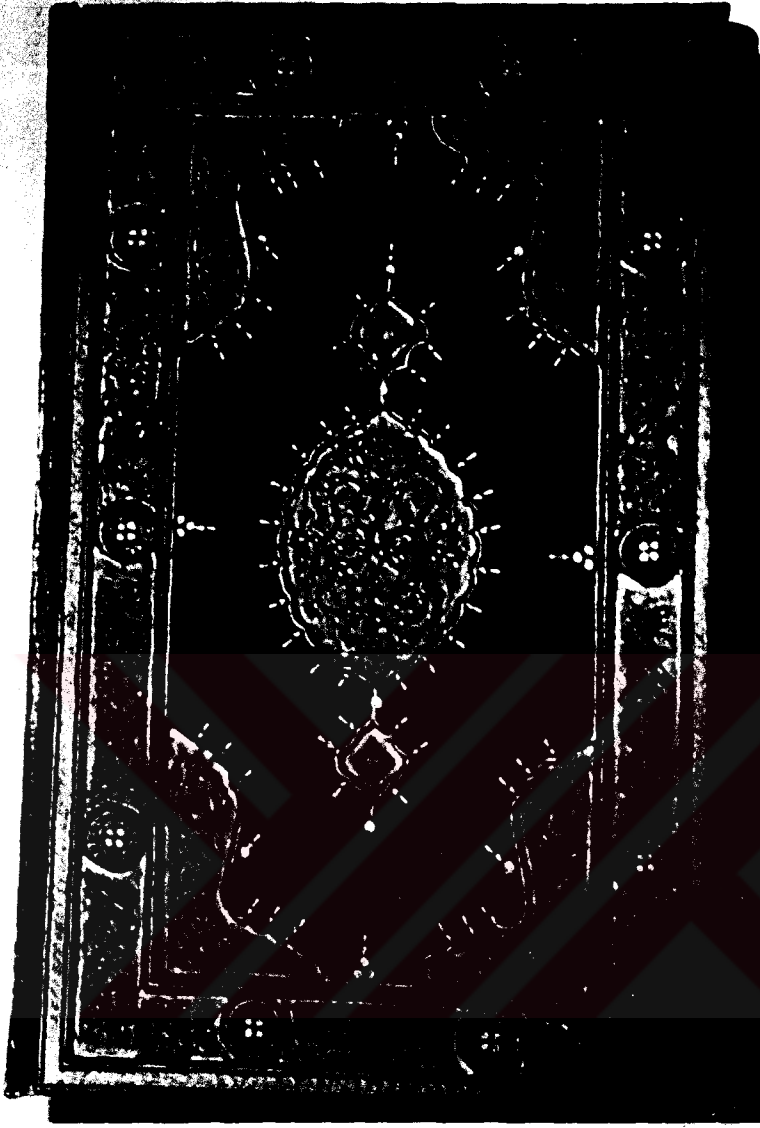
Boyutları: 24x 31 cm

Konusu: İç kapak sadece, salbekli şemseden oluşmakta olup, kenar çizgilerine altın yaldız geçilmiştir. Kapağın yüzeyi siyah deri ile kaplanmıştır.

Teknik: Mukavva üzerine siyah deri kaplanmış olup şemse ve bordür-lerde altın yaldız kullanılmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Siyah

Örnek No:19

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait Muradi Divanı (Mikrişah) İç Kapak, Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 359

Tarihi:16. yüzyıl

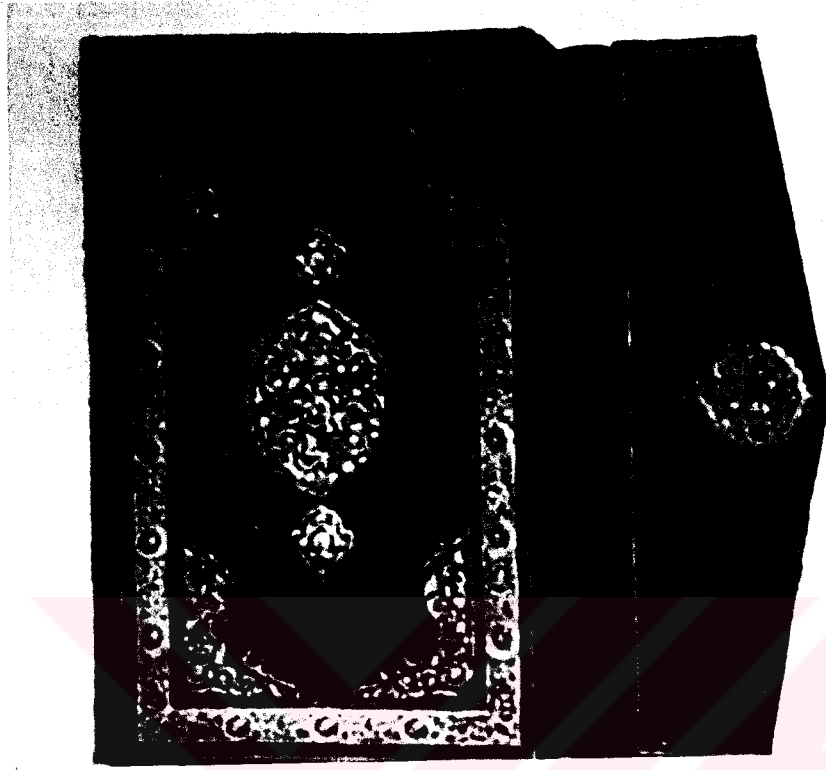
Boyutları: 26.5x 16.8 cm

Konusu: Kahverengi deri üzerine gömme salbekli şemse kullanılmıştır. Köşebent kompozisyonu, kesme su yekşahla desenlenmiş, zencerek ve cetvellerle çevrelenmiştir. Kapak içinde salbek uzantılı şemse motifi ve kenarlarda altın cetveller arasında zencerek yer almaktadır.

Teknik: Motif kalıbının zemini, alttan doldurulmuştur. Kullanılan motifler kabartma şeklinde olup, kapağın yüzeyi deri renginde bırakılmıştır. (Alttan Ayırma Şemse)

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Kahverengi

Örnek No:20

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16.yüzyıla ait **Muradi Divanı (İç Kapak)** Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 3972

Tarihi:16. yüzyıl

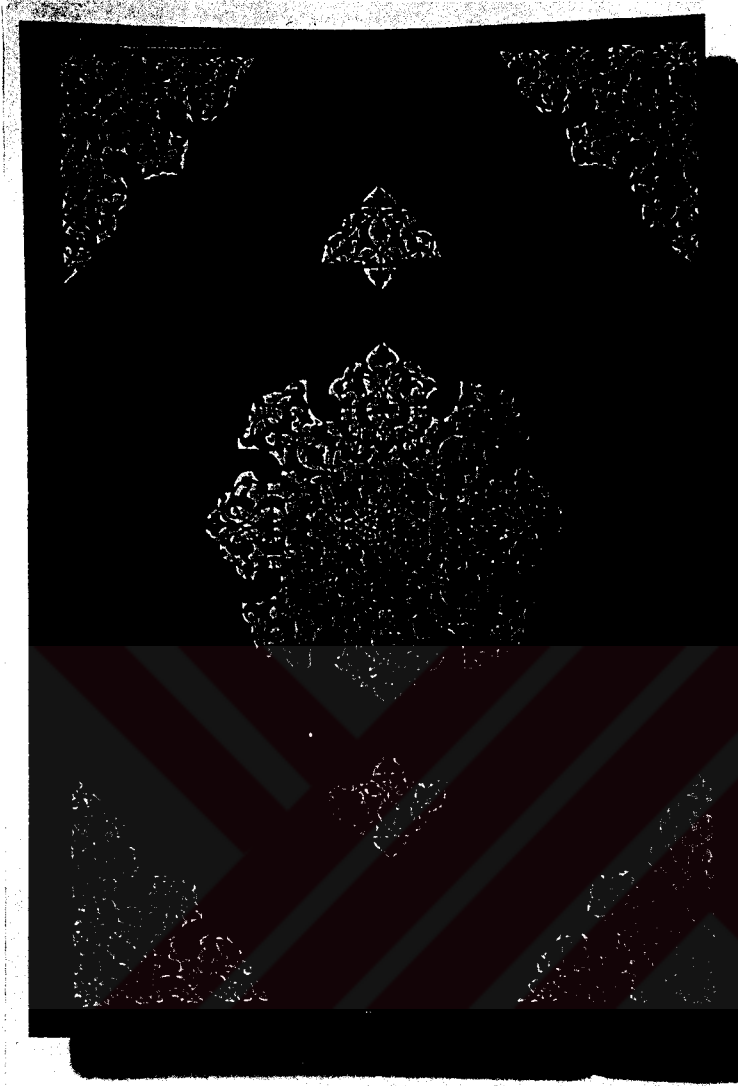
Boyutları: 37x 23 cm

Konusu: Kitap kapağında zemin siyah olarak bırakılıp, yalnız motifler altınlanmıştır. Salbekli şemse ve köşebentlerde bulut ve rumi motifleri kullanılmıştır. Köşebent ve bordür arasına cetvel çekilmiştir. Bordürde kullanılan rumi ve bulut motifleri altınlanmıştır. Miklebin zemini kırmızı renkli olup, Şemsesi altınlanmıştır.

Teknik: Zemin olduğu gibi bırakılmış olup motifler altınlanmıştır. (Üstten Ayırma Şemse)

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Siyah

Örnek No:21

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16.yüzyıla ait **İbn Esir, en Nihaye fi Garaibi'l Hadis Kabı**, Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 1025

Tarihi: 16. yüzyıl

Boyutlar: 37x 22.5

Konusu:Kapak yüzeyindeki derinin ince ince oyularak altın zemin üzerine yapıştırılması ile oluşturulmuştur. (Katı'a)Şemse ve köşebentlerde rumi ve bulut motifleri, deri oyularak oluşturulmuştur. Bordür ve köşebentler arasına cetvel çekilmiştir.

Teknik: Katı'a tekniği herhangi bir şekil veya yazının kağıt veya deriden oyularak çıkartılması ile oluşturulan süsleme sanatıdır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Kahverengi

Örnek No: 22

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıla ait Camiü's- Sahih, Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 919- 1513

Tarihi: 16. yüzyıl

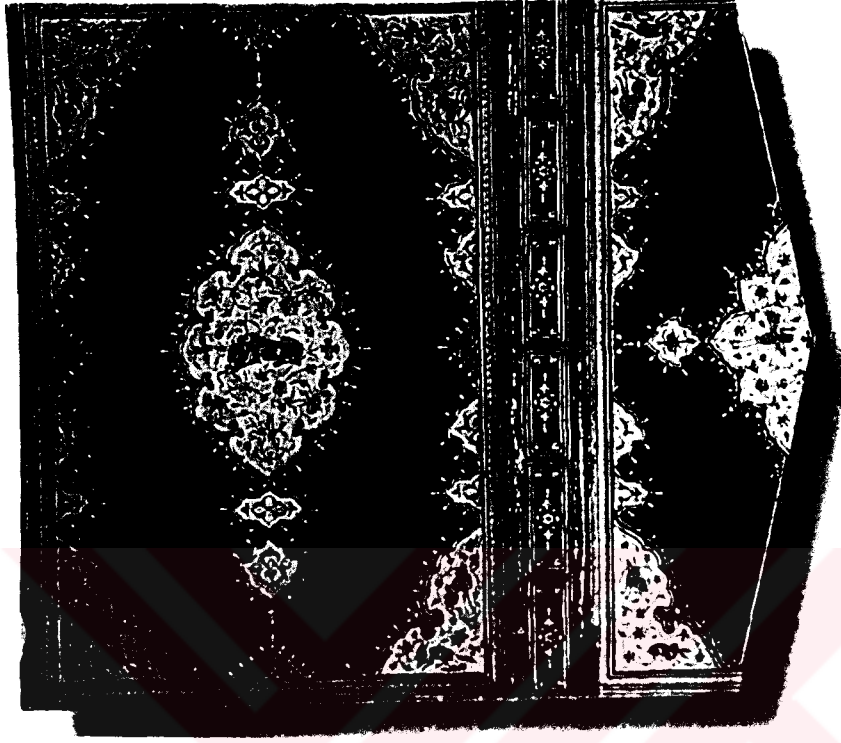
Boyutları: 27x 22,5 cm

Konusu: Kitap kapağının şemsesi mekik biçimli ve salbeklidir. Kapakta siyah renk deri kullanılmıştır. Köşebentler ve şemse bulut ve rumi motifleri yer almaktadır. Bordür ve köşebentler arasında zencirek ve cetvel çekilmiştir. Bordür, parçalı bir tasarım örneği sergilemektedir. Sertabı yazılı olup, ciltteki tasarımın aynısı miklep üzerinde de kullanılmıştır. Alttan ayırma şemse tekniği kullanılmıştır. Kapak, mukavva üzerine siyah deri ile kaplanmıştır.

Teknik: Zemin olduğu gibi bırakılmış olup, motifler altınlanmıştır.
(Altan Ayırma Şemse)

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Siyah

Örnek No:23

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16.yüzyıla ait Camiü's- Sahih, Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 1679

Tarihi:16. yüzyıl

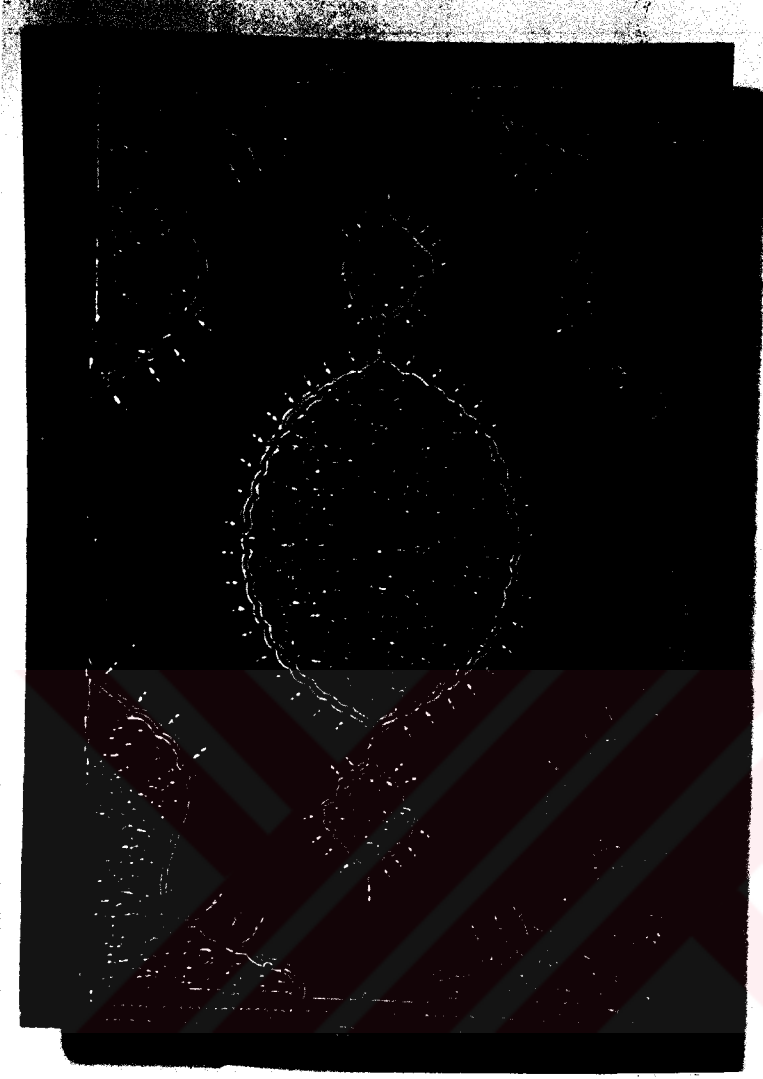
Boyutları: 29x 22.5 cm

Konusu: Şemse ve köşebentlerde karşılıklı iki tavşan ve iki tilki, miklepte uçuşan iki leylek figürü yer almaktadır. Acemkari ciltler, klasik Osmanlı ciltlerinden farklı bir tasarım örneği sergilerler. Bu farklılık canlı hayvan tasvirlerinde, gerekse, kompozisyon tasarımlarında kendini gösterir. Şemse ve köşebentlerdeki değişim ilk bakışta göze çarpar. Zeminde kahverengi deri kullanılmıştır. Süsleyici unsur olarak hatalı motifleri tercih edilmiştir. Sertabı parçalı olup, miklebinde, kapaktan farklı bir kompozisyon örneği yer almaktadır.

Teknik: Motiflerde dişi kalıplar kullanılmıştır. Kapakta kullanılan resimler, kitabın içeriği ile bir bağlantısı yoktur. Motifler soğuk damga olarak basılmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Koyu Kahverengi

Örnek No: 24

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16.yüzyıla ait Kur'an-ı Kerim Kabı, Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 990- 1582

Tarihi: 16. yüzyıl

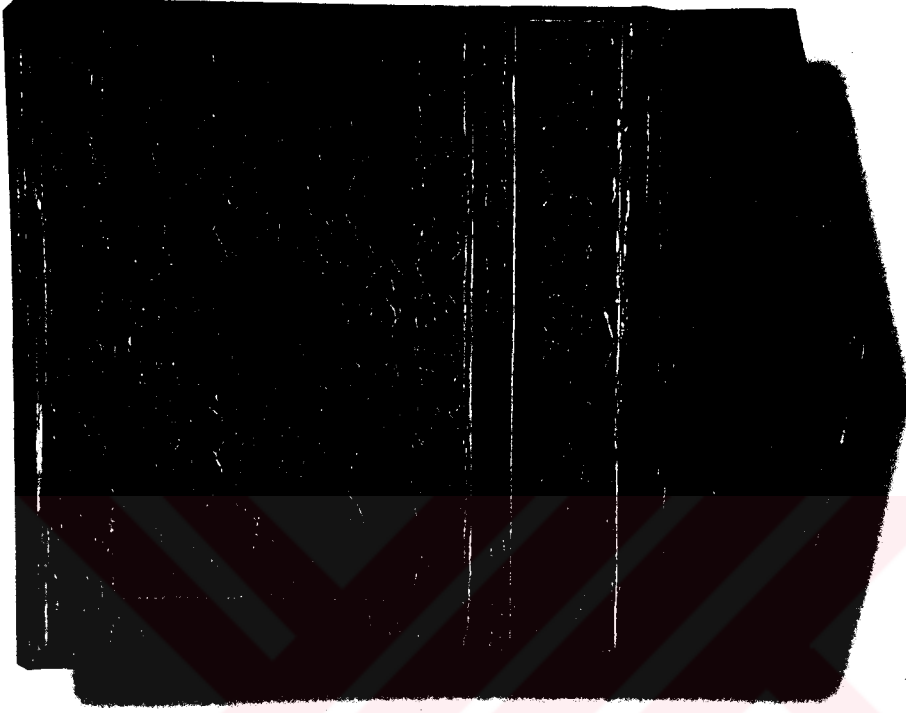
Boyutları: 30x 21.5 cm

Konusu: Şemse mekik biçiminde ve salbekli olup, parçalı bir görünüm sergilemektedir. Şemse ve köşebentler alttan ve üstten ayırma motiflerle süslenmiştir. Çevre suyu altınlanmıştır.

Teknik: Zemin olduğu gibi bırakılmış olup, motifler altınlanmıştır. (Üstten Ayırma Şemse)

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Siyah

Örnek No:25

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16.yüzyıla ait, **Hatice Turhan Sultan Vakfiyesi,**
Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 150

Tarihi: 16. yüzyıl

Boyutları: 35x 28.5 cm

Konusu: Klasik ciltlerin genel özelliğinden uzak, köşebent ve bordürlerin kalktığı, mükenmeliyetten sonraki bir yenilik arayışı olarak gösterilebilir. Salbeklerin büyümesi, hatai ve rumi motiflerin desenler yumağı biçiminde tasarlandığı, kenar sularının düz olarak altınlandığı, bu etkinin ser-tap ve miklebde de devam ettiği görülmektedir. Kumaş desenini andıran kapak tasarımında şemse motif deseninin içinde yok olmuştur.

Teknik: Zemin olduğu gibi bırakılmış olup motifler altınlanmıştır.
(Üstten Ayırma Şemse)

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Koyu Kahverengi

Örnek No:26

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16.yüzyıla ait **Terceme- i Tarih-i Teber-i**, Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 4284

Tarihi: 16. yüzyıl

Boyutları: 35x 28.5 cm

Konusu: Bordüründe, dönemin etkisi ile ortaya çıkan kesme su moti-

dine de uygulanmıştır. Özellikle sertapta kullanılan kabartma yazılar, motiflerin yerini almıştır. Zemin olduğu gibi bırakılmış olup, desenler altınlanmıştır. Desenlerin içinde hatai ve rumi motifler kullanılmıştır. Köşebentler ve bordürlerin arası cetvellenmiştir. Sertabında, yapan kişinin adı ve ayet yer almaktadır. Ayrıca kenar suları altınlanmıştır.

Teknik: Zemin olduğu gibi bırakılmış olup motifler altınlanmıştır.
(Üstten Ayırma Şemse)

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Koyu Kahverengi

Örnek No:27

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait, **Muradi Divanı** Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 3874

Tarihi: 16. yüzyıl

Boyutları: 22x 10.5 cm

Konusu: Siyah deriden, altın üzerine yıldız motifli, gömme salbek kullanılmıştır. Kitap; şemse, köşebent ve miklepli bir cilt içindedir. Cilt renginde rozetleri olan alttan ayırma bordo rengi dal, yaprak ve çiçek motifleri kullanılmıştır. Çerçevesi ve yer yer silinmiş zencireği vardır. Kapak ve miklep içi bordo meşin üstüne göme alttan ayırma siyah hatayi ve bulut motifi kullanılmıştır. Ayrıca cildin yan kağıdı ebruludur.

Teknik: Kapağın yüzeyindeki desenlerde altın yıldız kullanılmış olup, zemin siyah olarak bırakılmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Kahverengi

Örnek No:28

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16.yüzyıla ait, Kur'an-ı Kerim Kabı, Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 14

Tarihi: 16. yüzyıl

Boyutları: 25x 18.5 cm

Konusu: Deri üzerine, sıvama altın süslemeli olup, bütün yüzey altınla kaplanmıştır. Salbekli şemsesi, köşebentleri kenar çizgileri ile birbirinden ayrılmaktadır. Bordüründe ayırma su motifi kullanılmıştır. Bordür ve köşebentler arasında cetvel çekilmiştir. Bordür kitabelerinde ayetler yazılıdır. Köşebent ve şemsesinde, bulut ve rumi motifleri sıvama altınla altınlanmıştır.

Teknik: Zemin siyah deri ile kaplanmıştır. Deri üzerine sıvama altın süslemeli olup bütün yüzey altınlanmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Sarı

Örnek No: 29

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıla ait, **Kur'an-ı Kerim Kabı'ndan Detay**
Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 14

Tarihi: 16. yüzyıl

Boyutları: 25x 18.5 cm

Konusu: Deri üzerine, sıvama altın süslemeli olup bütün yüzey altınla kaplanmıştır. Salbekli şemsesi ve köşebentleri kenar çizgileri ile birbirinden ayrılmaktadır. Bordüründe ayırma su motifi kullanılmıştır. Bordür ve köşebentler arasında cetvel çekilmiştir. Bordür ve köşebentler arasındaki boşluklar motiflerle tezyin edilmiştir. Bordür kitabelerinde ayetler yazılıdır. Köşebent ve şemsesinde, bulut ve rumi motifleri sıvama altınla altınlanmıştır. Bordürde ki kitabelerin yazıları, kabartmadır.

Teknik: Zemin siyah deri üzerine sıvama altınla süslemeli olup, bütün yüzey altınla kaplanmıştır. (Motif ve Yüzey)

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Sarı

Örnek No:30

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıla ait, Kur'an- ı Kerim Cildi, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 1380

Tarihi: 16. yüzyıl

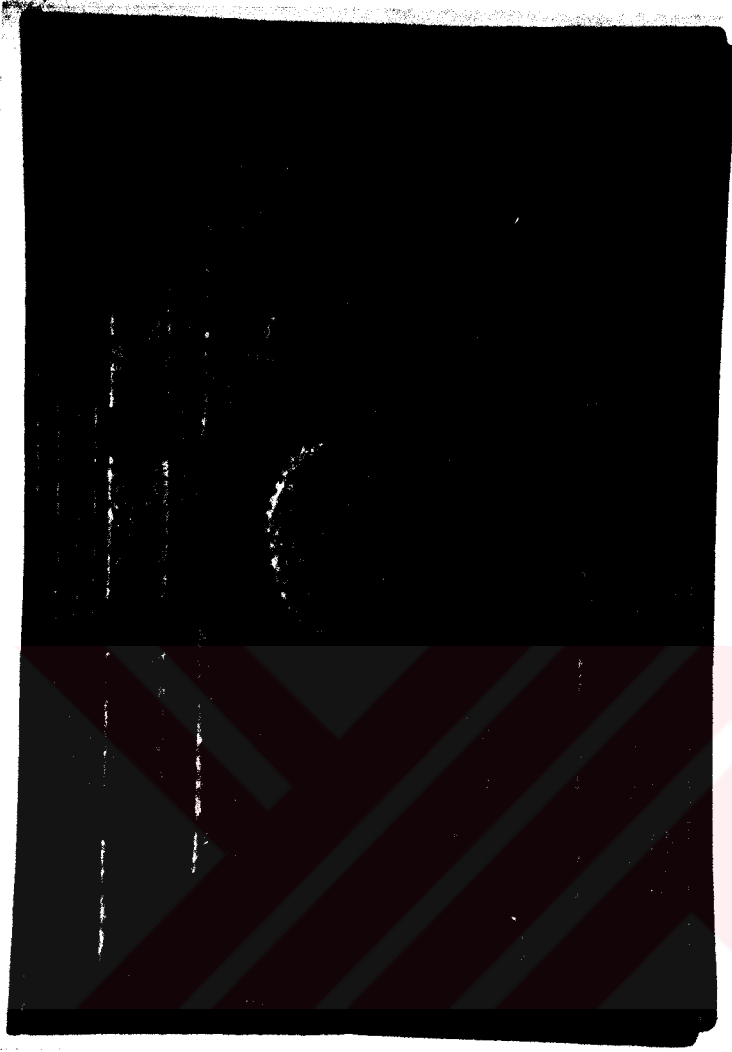
Boyutları: 30x 21.5 cm

Konusu: Zemin kırmızı renkte olup, şemse ve köşebentler altınla kaplanmıştır. Şemsede ve köşebentlerde hatâi ve rumi motifleri kullanılmıştır. Bordürlerinde bulut ve bitkisel motifler yer almaktadır. Bordür ve köşebentler arasında cetvel çekilmiştir. Geçmeler altınla kaplanmıştır. Bordürlerinde on pafta yer almaktadır.

Teknik: Zemin kırmızı deri olup, üzeri altınla kaplanmıştır. (Motif ve Yüzey)

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Kırmızı

Örnek No: 31

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıla ait **Kur'an-ı Kerim Cildi**, Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Bölümü

Envanter No: 1015

Tarihi: 16. yüzyıl

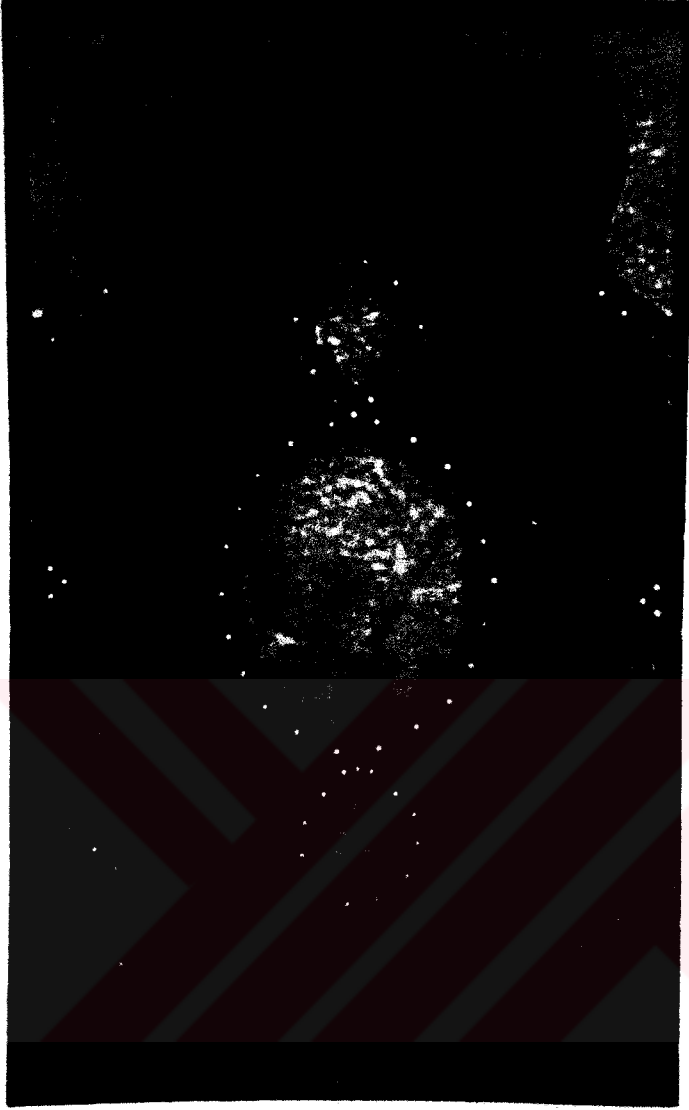
Boyutları: 35x 26.5 cm

Konusu: Zemin kırmızı renkte olup, şemse ve köşebentler altınla kaplanmıştır. Şemsede ve köşebentlerde hatai rumi ve bulut motifleri kullanılmıştır. Bordüründe bulut ve rumi motifi yer almaktadır. Bordür ve köşebentler arasında cetvel çekilmiş olup, geçmeler altınla kaplanmıştır. Bordürlerinde on iki pafta yer almaktadır.

Teknik: Zemin kırmızı deri olup, motifler altınlanmıştır. (Üstten Ayırma Şemse)

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Kırmızı

Örnek No: 32

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16.yüzyıla ait, Kur'an-ı Kerim Cildi, Süleymaniye Kütüphanesi Yeni Camii Bölümü

Envanter No: 684

Tarihi: 16. yüzyıl

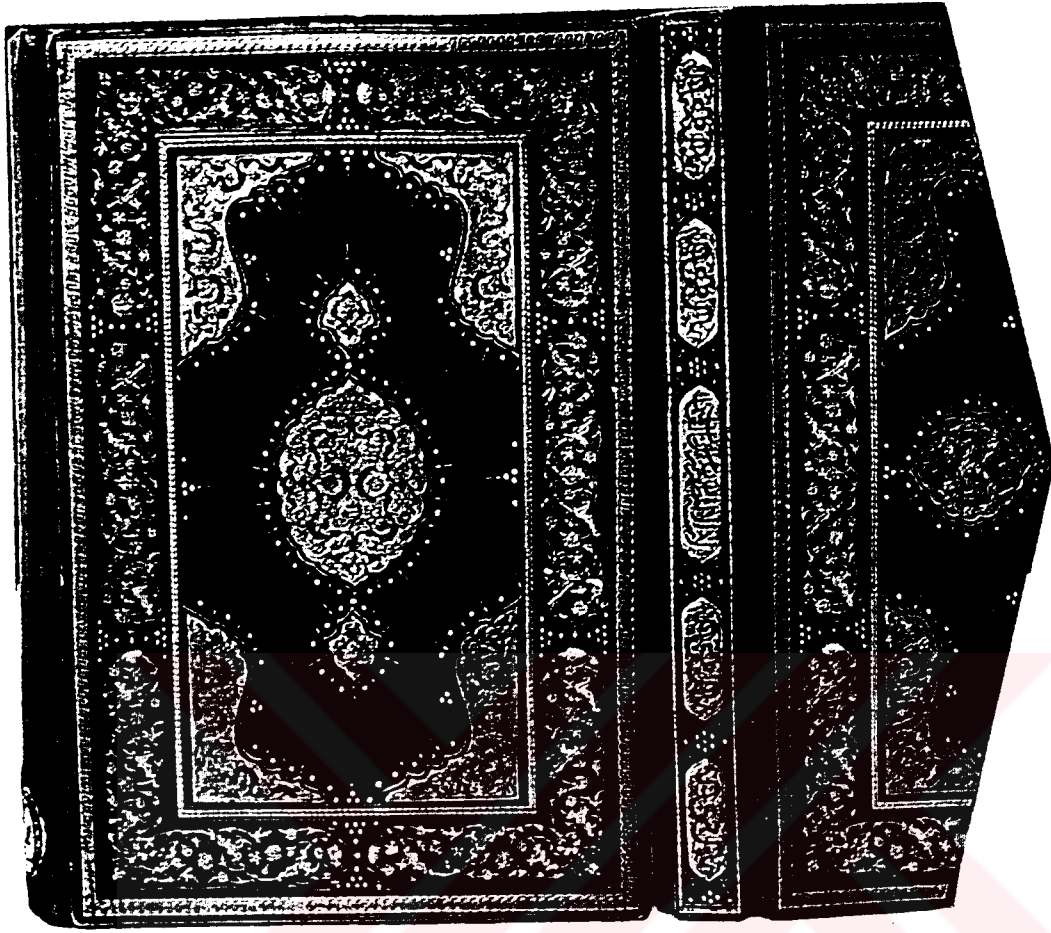
Boyutları: 30x 22. 5 cm

Konusu: Zemin kırmızı renkte olup, şemse ve köşebentler altınla kaplanmıştır. Şemse ve köşebentlerde hatai rumi motifleri kullanılmıştır. Köşebentler arasına cetvel çekilmiştir. Geçmeler altınla kaplanmıştır.

Teknik: Zemin kırmızı deri olup, motifler altınlanmıştır. (Üstten Ayırma Şemse)

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Kırmızı

Örnek No: 33

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16.yüzyıla ait, **Kur'an- ı Kerim Cildi**, Süleymaniye Kütüphanesi Yeni Camii Bölümü

Envanter No: 684

Tarihi: 16. yüzyıl

Boyutları: 30x 22. 5 cm

Konusu: Zemin kırmızı renkte olup, şemse ve köşebentler altınla kaplanmıştır. Şemsede ve köşebentlerde hatai, rumi ve bulut motifleri kullanılmıştır. Köşebent ve bordürler arasında geçmeler altınla kaplanmıştır. Sertabı kitabeli olup ayetler yer almaktadır. Mikleb'in zemininde kahverengi tonun hakimiyeti söz konusudur. Bodürü parçalı olup, köşebent ve bordür arasındaki cetvel altınlanmıştır.

Teknik: Zemin kahverengi olup, motifler altınlanmıştır. (Üstten Ayırma Şemse) Şemse ve bordürde' ki motifler altınlanmış olup bordür kırmızı renkle tezyin edilmiştir.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Kırmızı

Örnek No: 34

İnceleme Tarihi: 2000

İlgili Koleksiyon: 16.yüzyıl'a ait **Hafız Divanı**, Süleymaniye Kütüphanesi Yeni Camii Bölümü

Envanter No: 654

Tarihi: 16. yüzyıl

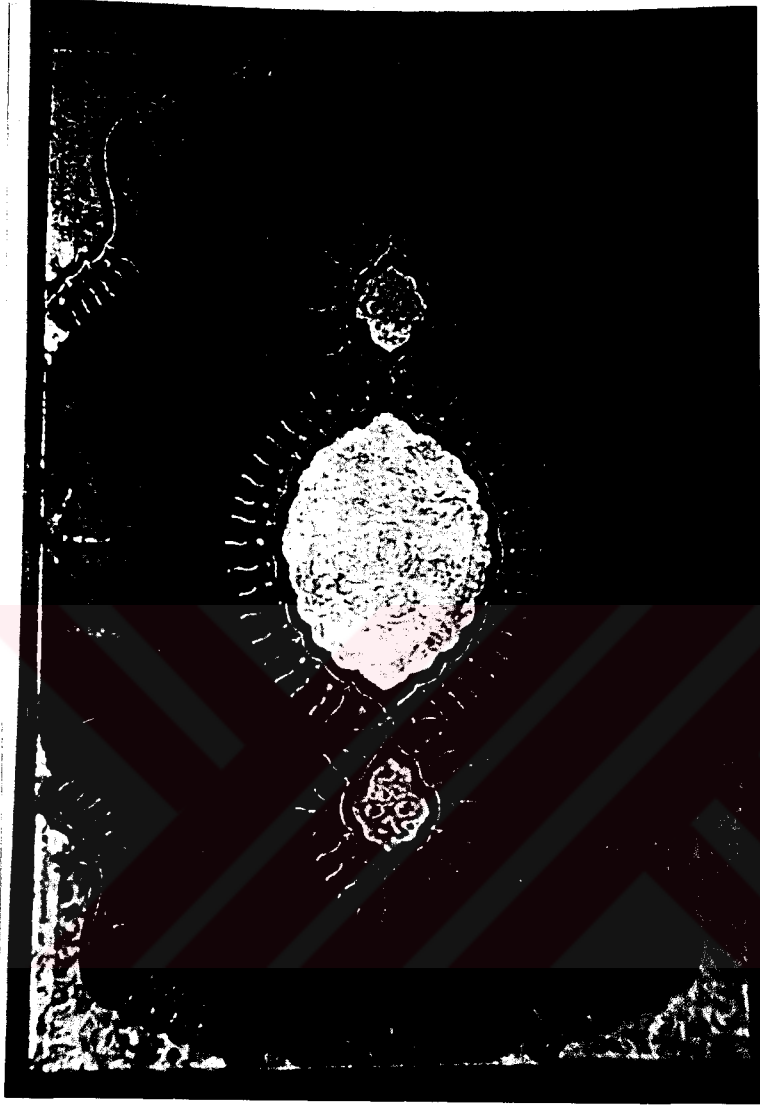
Boyutları: 35x 25. 5 cm

Konusu: Klasik Türk ciltlerinin çoğunda şemse ile köşebent arasındaki kısım boş bırakılmıştır. Ancak az sayıda ciltte bu bölüm de süslenmiştir. Ayrıca tamamı nakışlı cilt kapakları da vardır. Bütün yüzeyi kaplayan süslemelerin kalıbı yarıdır. Kapağın yarısı kalıplandıktan sonra simetriği alınarak kalıplanmıştır. Cilt yüzeyinde kullanılan motifler, rumi ve hatailerden meydana gelmiştir. Bordür ile şemse arasındaki cetvel, altınlanmıştır.

Teknik: Zemin kahverengi olup, motifler altınlanmıştır. (Üstten Ayırma Şemse)

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Sarı

Örnek No: 35

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait **Hafız Divan'ı**, Süleymaniye Kütüphanesi Yeni Camii Bölümü

Envanter No: 695

Tarihi: 16. yüzyıl

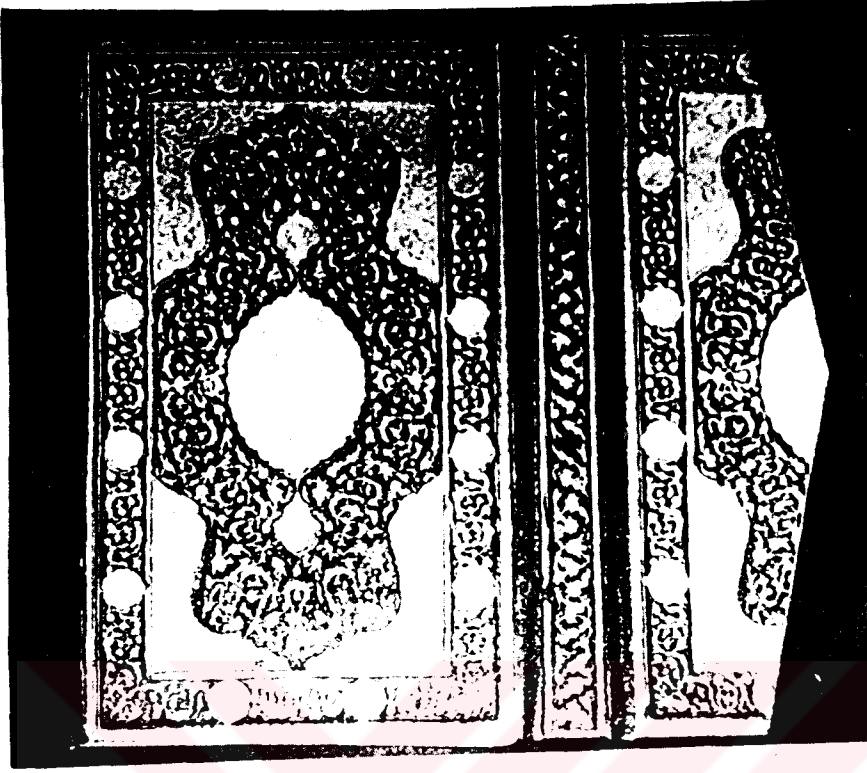
Boyutları: 38x 25. 5 cm

Konusu: Kitap kapağı sade bir görünüme sahiptir. Salbekli şemsesi ve köşebentleri deri dokusuna sahiptir. Bordür ve şemsenin kenarları tığlarla süslenmiştir. Köşebent ve bordür arasında cetvel çekilmiş olup cetvel alatinlanmıştır. Klasik cilt anlayışından, motif sınırlılığı ve tasarım farklılığı yönünden tamamen ayrılır.

Teknik: Zemin kırmızı olup, şemse ve köşebentler altınlanmıştır. (Üstten Ayırma Şemse)

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Kırmızı

Örnek No: 36

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16.yüzyıla ait, **Divan-ı Muhibbi**, Türkiye İslam Eserleri Müzesi

Envanter No: 1962

Tarihi: 16. yüzyıl

Boyutları: 35x 23. 5 cm

Konusu: Kapak, alttan ayırma şemseli olup, kabartma motifler deri renginde'dir. Ayrıca zemin altınlanmıştır. Kapakta; bulut, rumi ve hatai motifleri kullanılmıştır. Bordürde on iki pafta yer almaktadır. Şemse, köşebentindeki, paftalar ve sertabındaki hatai motifler, altınlanmıştır. Köşebent ve şemse arası, motiflerle tezyin edilmiştir. Miklep'te, kapakta olduğu gibi alttan ayırma şemse tekniğini kullanılmıştır.

Teknik: Alttan ayırma şemse kullanılmış olup, zemin altınlanmıştır.

Malzeme: Mukavva, Deri, Altın

Renk: Kahverengi

Örnek No: 37

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait, **Murassa Cilt**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 2/ 2107

Tarihi: 16. yüzyıl

Boyutları: 38x 26. 5 cm

Konusu: Cilt sanatından çok kuyumculuk sanatıyla ilgili olan bu tür kapaklar, maddi kıymeti yüksek bir cilt çeşididir. Fildişi oymalı, altın kaplamalı olup, kıymetli taşlarla süslenmiştir. Şemse ve köşebentlerinin içleri değerli taşlardan oluşmuştur. Bordüründe ayetler yer almaktadır. Bordür ve şemse arasındaki boşluk, geometrik, motiflerle tezyin edilmiştir. Kapak tam bir kuyumcu defterini andırmaktadır. Bu tür kitaplar daha çok dönemin önemli kişilerine hediye edilmek amacıyla tasarlanmış nadide eserlerdir.

Teknik: Maddi kıymet açısından değerli taşlarla tezyin edilmiş olup, önemli kişilere sunulmak için yapılmışlardır.

Malzeme: Deri, Altın ve değerli taşlar

Renk: Sarı

Örnek No: 38

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait, **Murakka Kabı**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 2324

Tarihi: 16. yüzyıl

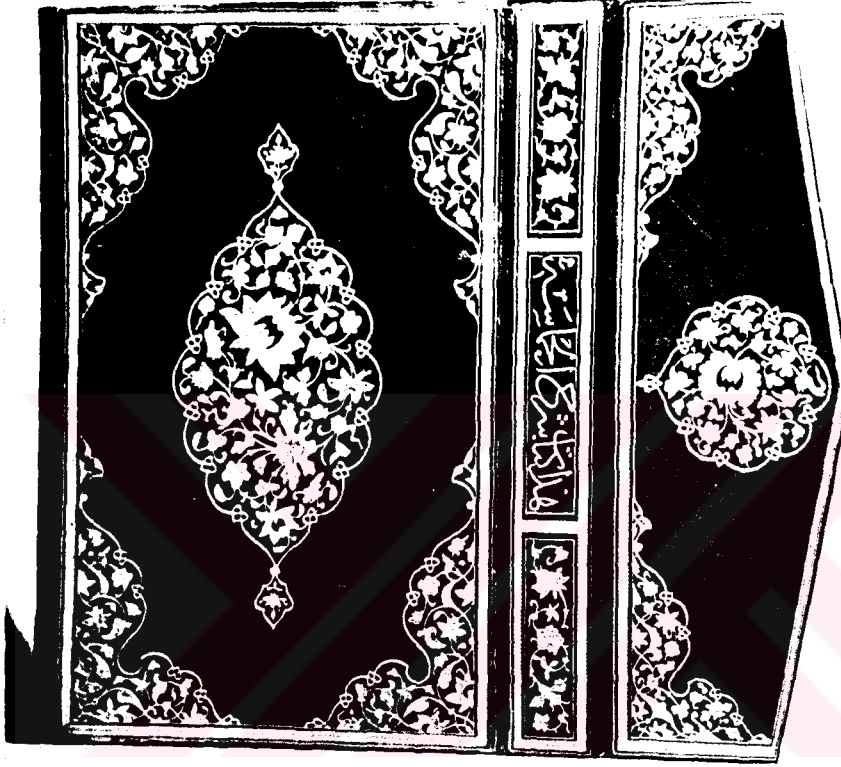
Boyutları: 32x 25. 5 cm

Konusu: Zemin deri renginde bırakılmıştır. Salbekli şemsesi kapağın bütününi teşkil etmektedir. Beyzi şemseli olup, şemseler altınla kaplanmıştır. Şemsenin etrafında kullanılan bitkisel motifler, kırmızı renkle tezyin edilmiş olup şemselerin dışında tığlara yer verilmiştir.

Teknik: Kapak yüzeyi deri ile kaplanmıştır. Yüzeyde kullanılan şemse ve beyzi şemsenin etrafındaki motifler altınlanmıştır.

Malzeme: Deri, Mukavva, Altın

Renk: Kahverengi

Örnek No: 39

İnceleme Tarihi: 2000

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait, Kur'an- ı Kerim Kabı, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 1025

Tarihi: 16. yüzyıl

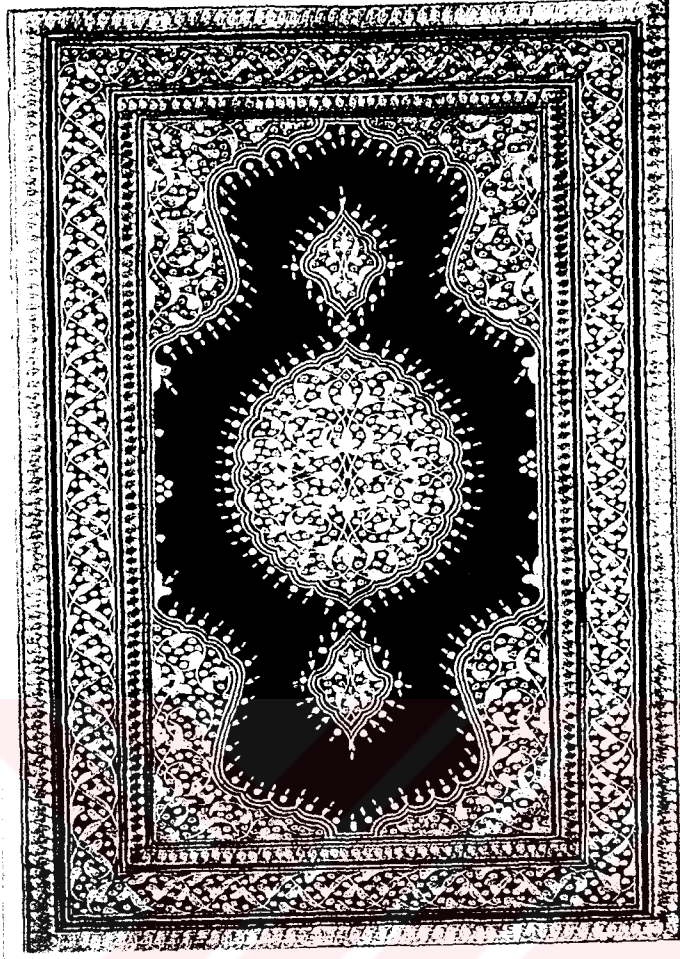
Boyutları: 35x 23. 5 cm

Konusu: Zemin, derinin kendi renginde bırakılmıştır. Şemse ve bordürlerde ki bulut ve hatayi motifleri altınlanmıştır. Salbekli şemsesindeki motifler oyularak yapılmıştır. Bordür ve köşebentler arasında cetvel çekilmiş olup altınlanmıştır. Sertab'ında ayet yer almakta olup, miklebdeki bordürü geçmelidir. Şemse oval olup, köşebent ve şemse, bitki ve bulut motifleri kullanılmıştır.

Teknik: Motifler oyma tekniğinde yapılmış ve zemin derinin kendi renginde bırakılmıştır. Bordür ve şemsedeki motifler altınlanmıştır.

Malzeme: Deri, Mukavva, Altın

Renk: Kahverengi

Örnek No: 40

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait, Kur'an- ı Kerim Kabı, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 1518

Tarihi: 16. yüzyıl

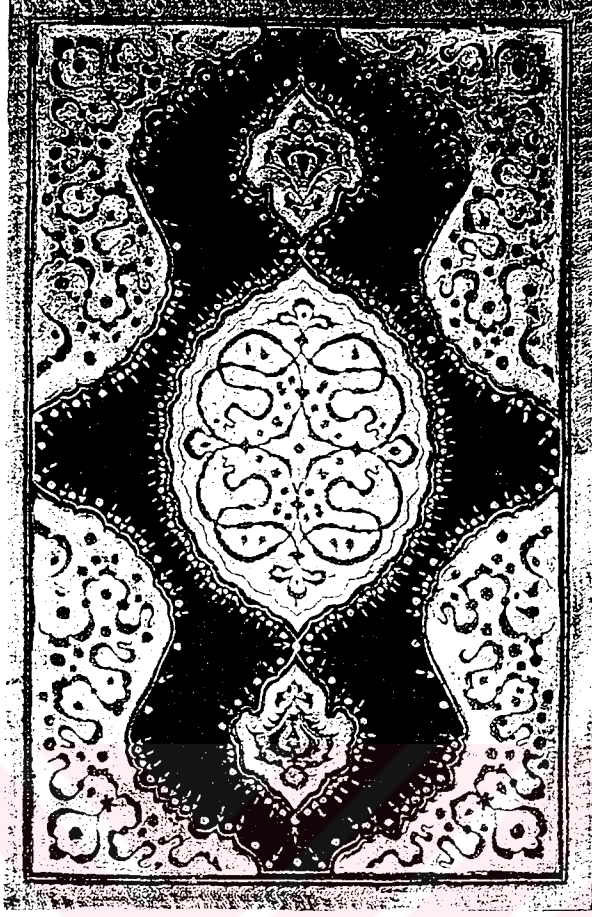
Boyutları: 38x 24. 5 cm

Konusu: Zemin koyu kahverengi olup, salbekli şemse ve köşebent, bordüründe rumi motifleri kullanılmıştır. Köşebent ve bordür arasında cetvel çekilmiştir. Zemin aynı deri renginde bırakılarak, üstten ayırma şemse tekniği kullanılmış olup motifler altınlanmıştır. Ayrıca köşebentlerde ve şemselerde tığ kullanılmıştır.

Teknik: Deri kendi renginde bırakılarak, motifler altınlanmıştır. (Üstten Ayırma Şemse)

Malzeme: Deri, Mukavva, Altın

Renk: Kahverengi

Örnek No: 41

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait, Kur' an- ı Kerim Kabı, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi.

Envanter No: 1012

Tarihi: 16. yüzyıl

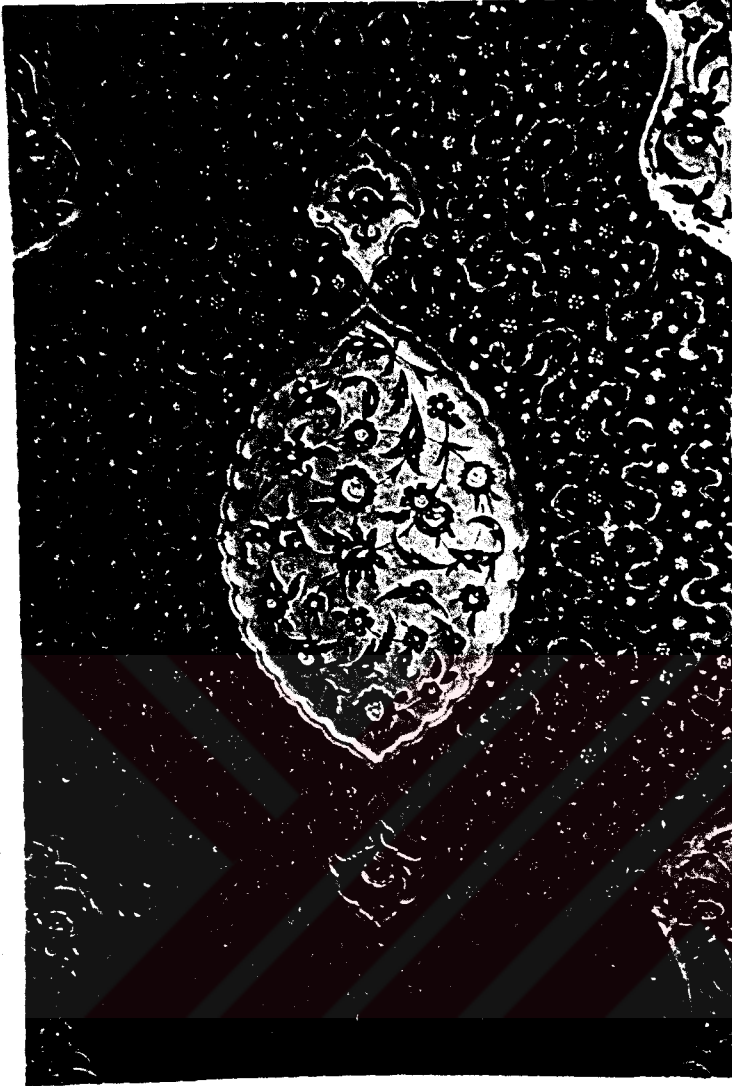
Boyutları: 34x 22. 5 cm

Konusu: Zemin siyah olup, salbekli şemse, köşebent ve bordüründe bulut motifleri kullanılmıştır. Köşebent ve bordür arasına cetvel çekilmiştir. Zemin deri renginde bırakılarak, üstten ayırma şemse tekniği tasarım unsuru olarak tercih edilmiştir. Ayrıca bordür ve şemselere tığlar kullanılmıştır. Salbek'te rumi motifi yer almaktadır.

Teknik: Deri kendi renginde bırakılarak, motifler altınlanmıştır. (Üstten Ayırma Şemse)

Malzeme: Deri, Mukavva, Altın

Renk: Siyah

Örnek No: 42

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait, **Heşt Behişt** , Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 1757

Tarihi: 16. yüzyıl

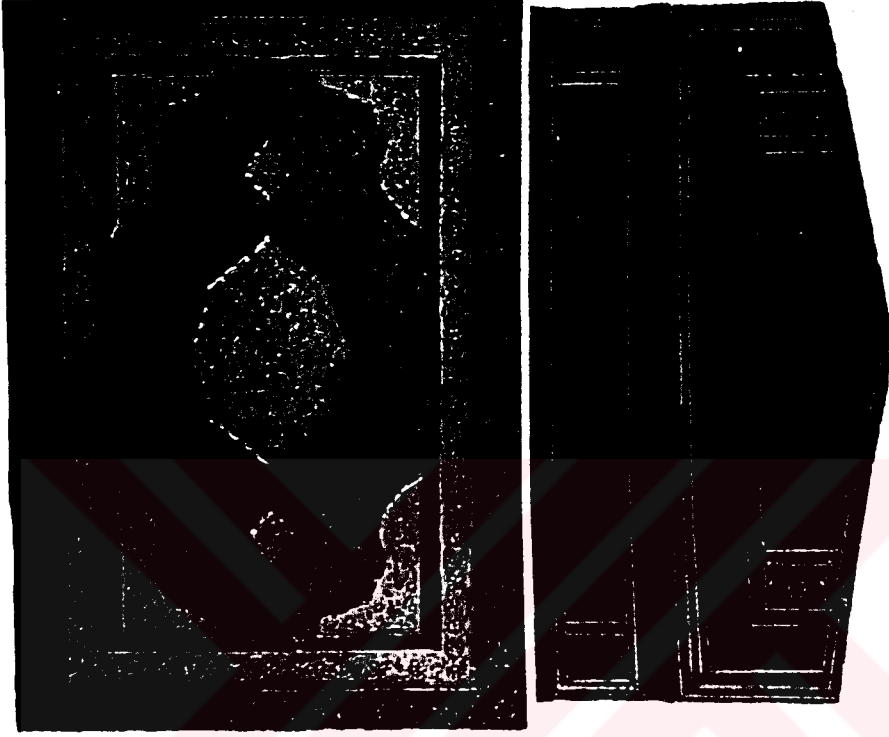
Boyutları: 36x 26. 5 cm

Konusu: Kapak yüzeyi kahverengi renkte olup, yüzeyde kullanılan salbekli şemse, köşebent ve bordürlerde, bulut ve hatayi motifleri kullanılmıştır. Köşebent ve bordür arasına cetvel çekilmiştir. Şemse ve köşebentteki motifler derinin kendi renginde, her ikisinin arasındaki motifler ise altınlanarak kompozisyon tamamlanmıştır. (Altın Ayırma Şemse)

Teknik: Deri kendi renginde bırakılarak, motifler altınlanmıştır. (Altın Ayırma Şemse)

Malzeme: Deri, Mukavva, Altın

Renk: Kahverengi

Örnek No: 43

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait, **Lake Mesnevi Cildi**, Türkiye İslam Eserleri Müzesi

Envanter No: 1905

Tarihi: 16. yüzyıl

Boyutları: 32x 21. 5 cm

Konusu: Klasik cilt şemasının Lake ciltlerdeki süsleme elamanları, çin bulutları, yaprak, çiçeklerle ve kıvrım dallardan meydana gelir. Bordür, şemse, köşeliklerde kullanılan motifler, derinin kendi renginde olup, zemindeki motifler ise altınlanmıştır.

Teknik: Motifler derinin kendi renginde bırakılarak, altınlanmıştır. (Altın Ayırma Şemse)

Malzeme: Deri, Mukavva, Altın

Renk: Siyah

Örnek No: 44

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıla ait, Mikrişah, Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 359

Tarihi: 16. yüzyıl

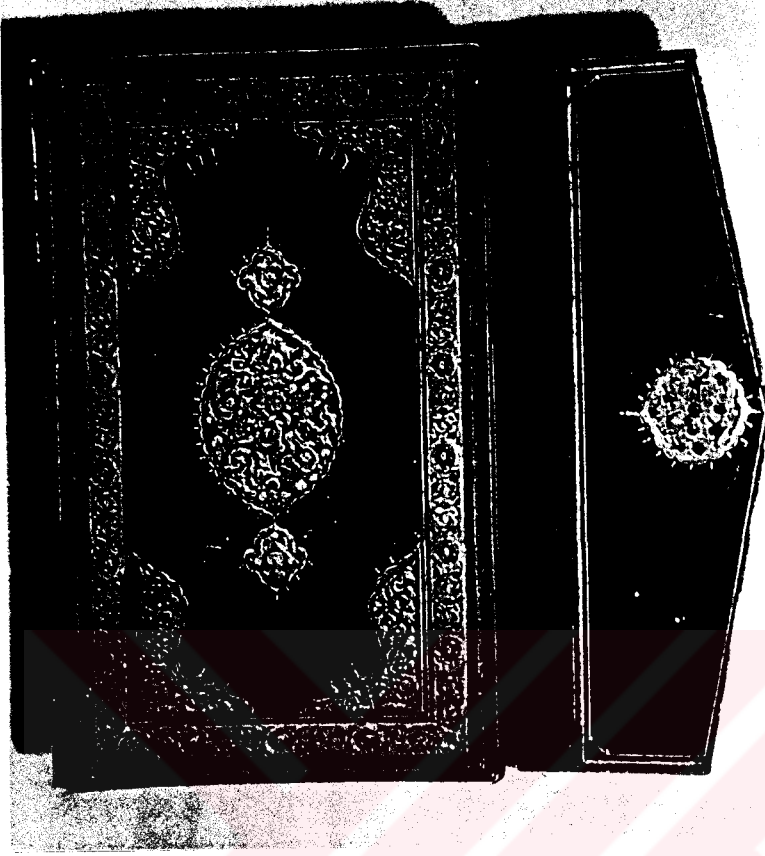
Boyutları: 32x 21.5 cm

Konusu: Lake ciltlerin şemse ve köşebentlerinde, çin bulutları, yaprak ve çiçeklerle zenginleştirilmiş kıvrım dallardan oluşur. Bordür, şemse ve köşeliklerde kullanılan motifler, derinin kendi renginde olup, zemindeki motifler ise altınlanmıştır.

Teknik: Zemin kendi renginde bırakılarak, motifler altınlanmıştır. (Altın Ayırma Şemse)

Malzeme: Deri, Mukavva, Altın

Renk: Kahverengi

Örnek No: 45

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait, **Ayasofya**, Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 3972

Tarihi: 16. yüzyıl

Boyutları: 37x 23 cm

Konusu: Siyah deri üzerindeki salbekli şemse ve köşebentleri altınlanmıştır. Şemse ve köşebentelerde; bulut, rumi ve hatai gibi motiflerle tezyin edilmiştir. Şemse ve köşebentlerde, tığlar kullanılmış olup, bordüründe on sekiz pafta yer almaktadır. Bordür ve köşebenteler arasında cetvel çekilmiş olup, ayrıca geçemelerde altınlanmıştır.

Teknik: Zemin derinin kendi renginde bırakılarak, motifler altınlanmıştır. (Alttan Ayırma Şemse)

Malzeme: Deri, Mukavva, Altın

Renk: Siyah

Örnek No: 46

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait, **Mushaf**, Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 1015

Tarihi: 16. yüzyıl

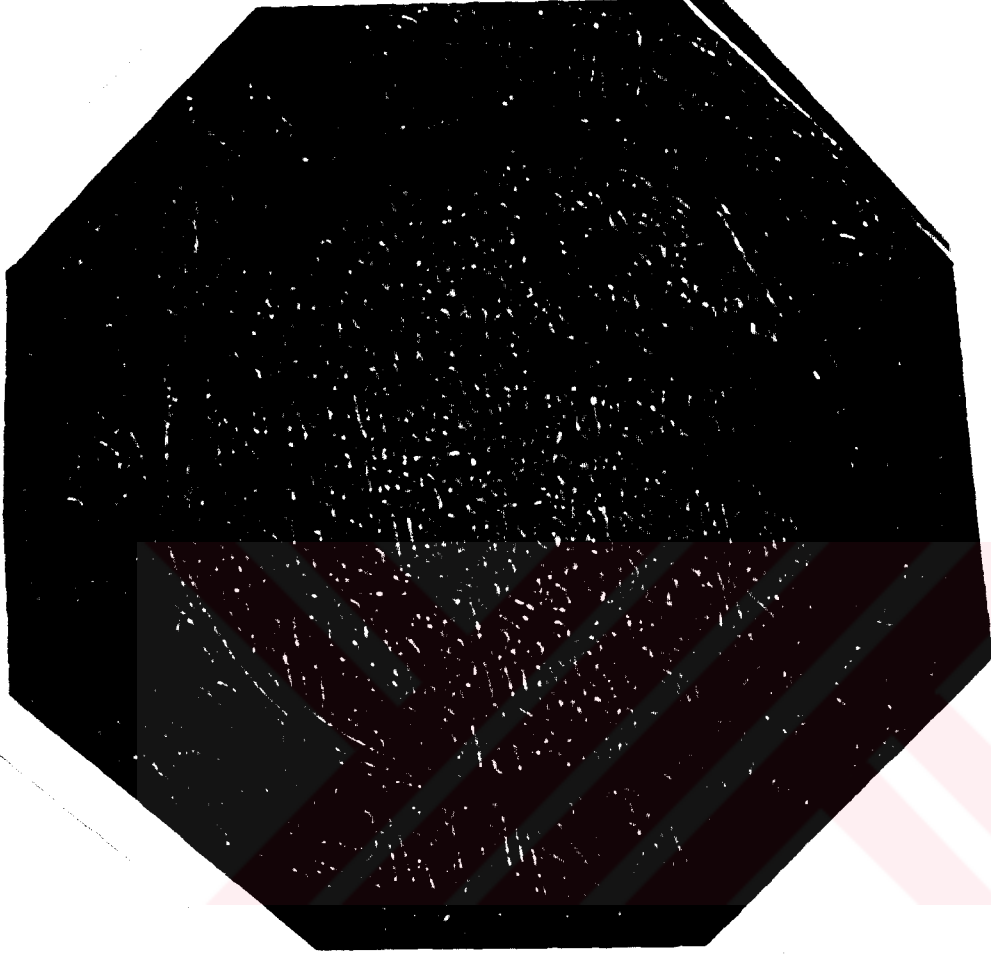
Boyutları: 16.5x 10.5 cm

Konusu: Mushaflar; kahverengi deri üzerinde, kullanılan tasarımlardan farklıdır. Bitki ve çiçek motiflerinin gerçekçi bir üslup ve titiz bir işçilikle, çalışılarak oluşturulurlar. Şemse, köşebent ve bordürler, gerçekçi tarzda bitki motifleriyle tezyin edilmiştir. Sertabında kitabesi yer almaktadır. Miklebini oluşturan bordür ve zencirek'i altınlanmıştır.

Teknik: Zemin, derinin kendi renginde bırakılarak, motifler altınlanmıştır. (Altın Ayırma Şemse)

Malzeme: Deri, Mukavva, Altın

Renk: Kahverengi

Örnek No: 47

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait, **Sancak Kur' an- ı**, Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 1015

Tarihi: 16. yüzyıl

Boyutları: 10.5x 10.5 cm.

Konusu: Sancak Kur'anlar, sekizgen formdaki sayfalarının karşılıklı kenar aralıkları 48 mm'dir. Kitabesi olmadığı için kimin tarafından yapıldığı belli değildir. İnce nesihle yazılmış olup savaşa katılan ordunun sancağına takılmak üzere hazırlanmıştır. Zemin siyah deriden olup ince nesih yazı ile tezyin edilmiştir.

Teknik: Cilt ince nesih bir yazıyla yazılmış olup, kapağın biçimi göz önünde bulundurularak tezyin edilmiştir.

Malzeme: Deri, Mukavva

Renk: Siyah

Örnek No: 48

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıla ait, **Şanh Hidayet al- Hikma**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 1223

Tarihi: 16. yüzyıl

Boyutları: 25. 5x 15. 5 cm.

Konusu: Siyah deri üzerine, filgari motiflerle taslanmıştır. Geometrik motifler, şemse ve bordürlerde toplanmıştır. Bu tür ciltler, klasik döneme hazırlık teşkil etmiştir.

Teknik: Zemin siyah deriden meydana gelmektedir. Cilt, geometrik, filgari motiflerle tezyin edilmiş olup, ayarınca motiflerin zemini altınlanmıştır.

Malzeme: Deri, Mukavva, Altın

Renk: Siyah

Örnek No: 49

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıla ait, **Kur' an Kabı**, Süleymaniye Kütüphanesi

Envanter No: 261

Tarihi: 16. yüzyıl

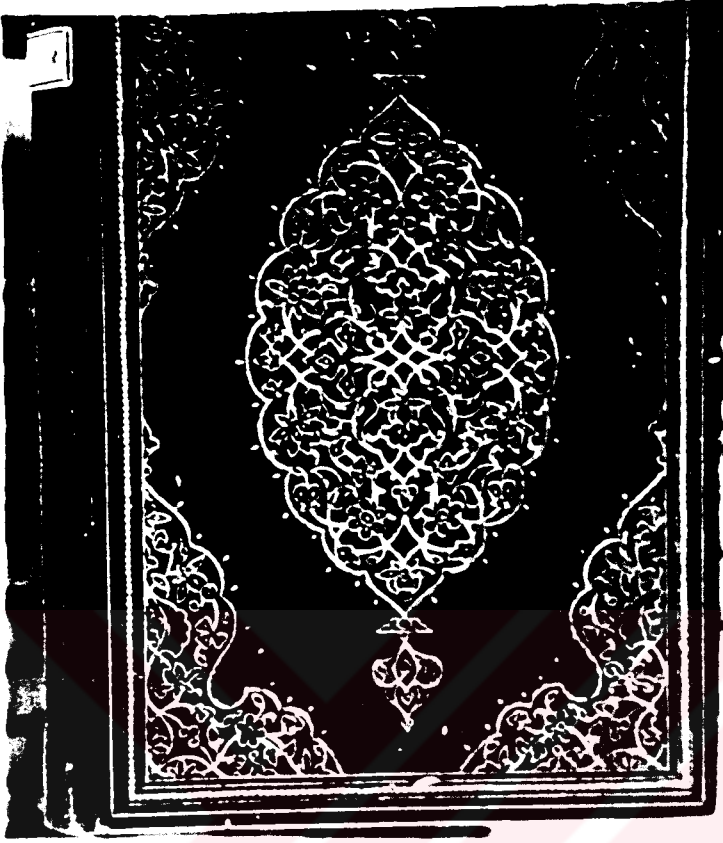
Boyutları: 16.5x 11.5 cm.

Konusu: Kapak yüzeyine bordo renk hakimdir. Yüzey meşin kaplı, şiraze-li ve mikleplidir. Şemse ve bordürlerde; bulut, rumi ve tığ motifleri yaygın olarak kullanılmıştır. Sertp'ta "*Innehü le Kur'aniin Kerimün fil- kitabi meknun la yemes-sühü il mutahherun tenzülün min rabbilalemin*" ayeti yazılıdır. Miklebinde; köşe-bent ve şemsesi, bulut ve rumi motiflerle tezyin edilmiştir.

Teknik: Zemin kırmızı deridir. Motifler ve zemin derinin kendi renginde bırakılmıştır. Bununla birlikte, köşebent ve şemsenin, kenarları altınlanmıştır.

Malzeme: Deri, Mukavva, Altın

Renk: Kahverengi

Örnek No: 50

İnceleme Tarihi: 2001

İlgili Koleksiyon: 16. yüzyıl'a ait, **Gurar al- Ahkam**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Envanter No: 271

Tarihi: 16. yüzyıl

Boyutları: 20x 16 cm.

Konusu: Zemin siyah olup, motiflerde iç kısım, genel olarak kat'ığ süslü ve sadece merkez madalyondan ibarettir. Zemin tek renkten oluşmuş olup, şemse ve bordüründe hatai, ve rumi motifleri kullanılmıştır. Köşebent ve geçmelerin arasına cetvel çekilmiş ayrıca, geçmeler altınlanmıştır.

Teknik: Zemin siyah deriden oluşur. Kat'ığ desenli hatai ve rumi motifler altınlanmıştır.

Malzeme: Deri, Mukavva, Altın

Renk: Siyah

4. 1- Ölçü:

Kitap kapakları, açılıp tutulmak, taşınmak, saklanabilmek, yada gözden geçirebilmek için, belirli bir ölçülendirebilme gerekliliği taşır. Bu gereklilik, her dönemde olduğu gibi 16. yüzyılda da kendini göstermiştir. Ölçü gerekliliği, kitabın içeriğine, (konusuna) mücellitlere, teknolojiye, sanat akımlarına ve ekonomik şartların belirleyiciliğine bağlıdır. 16. yüzyıl kitap kapaklarının ölçülendirilmesinde kitabın kullanım yeri, (**Resim-46**) ne için yazıldığı, padişah rolü, kimin için yapıldığı ve hangi grup mücellitlerin ürünü olduğu, ölçülendirmede belirleyici olabilir.

Süleymaniye Kütüphanesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Kütüphanesi ve İslam Eserleri Müzesinde orjinallerinin yer aldığı, farklı büyüklük ve biçimlerde tasarlanmış ve ölçülendirilmiş 50 kitap kapağının sınıflandırılması yapılmıştır. Farklı ölçülere sahip kapakların sınıflandırmasında, İ.S.O. kağıt ölçü standardı göz önünde bulundurularak tablolaştırılmıştır. Tablolaştırılmada, kitap kapaklarının hangi ölçütler içine girdiği, kapak ölçüsü ve resim numarası ile gösterilmiştir.

Tablo -1 Kitap Kapaklarının Ölçü Olarak Dağılımı

Resim No	A-2 42.0x59.4	Resim No	A-3 29.7x42.0	Resim No	A-4 21.0x29.7	Resim No	A-5 14.8x21.0
12	31x49	1	20x35				
13	31x49	2	21.5x31.5				
		8	25x36	3	13.5x22.5		
		14	23x30	4	16.5x22.5		
		15	21x31	5	16.5x22.5		
		16	31x19	6	18.5x28.5		
		17	24x31	7	17x25		
		19	26.5x16.8	9	18x27		
		20	37x23	10	16x25		
		21	37x22.5	11	18x27		
		22	27x 22.5	18	21x14.5		
		23	29x 22.5	27	22.5x10.5		
		24	30x 21.5	28	25x18.5		
		25	35x 28.5	29	25x18.5		
		26	35x 28.5				
		30	30x 21.5				
		31	38x 26.5				
		32	30x 22.5				
		33	30x 22.5				
		34	35x 25.5				
		35	38x 25.5				
		36	35x 23.5				
		37	38x 26.5				
		38	32x 25.5				
		39	35x 23.5				
		40	38x 24				
		41	30x 24.5				
		42	36x 26.5				

Resim No	A-2 42.0x59.4	Resim No	A-3 29.7x42.0	Resim No	A-4 21.0x29.7	Resim No	A-5 14.8x21.0
		43	32x 21.5	48	25.5x 15.5	46	16.5x 10.5
		44	32x 21.5	49	21x 14	47	10.5x 10.5
		45	37x 23	50	20x 16		
T o p l a m R e s i m S a y ı s ı							
	2 %4		31 %62		15 %30		2 %4

Örnekleri yer alan kitap kapakları'nın ölçülendirilmesinde, en çok tercih edilen ölçü değerinin; %62'si A-3 ölçüsünde, %30'u A- 4 ölçüsünde, % 4'ü A- 2 ölçüsünde, geriye kalan % 4'ünün ise, A- 5 ölçü değerinde tercih edildirmiştir. Bu tablolaştırma sonucunda, en çok tercih edilen kitap kapağı boyutunun, A- 3 boyutunda olduğu görülmüştür.

Kitap kapaklarının, ölçü olarak belirlenmesine neden olan kriterler, (kitap kapağı izlenmek, açılmak, tutulmak, saklanmak için tasarlanmalıdır), kapağın boyutunun belirlenmesinde enbüyük etken olmuştur. Ayrıca döneme ait akımlar, kullanılan teknikler, psikolojik ve ekonomik kuşullar ve hattatların gücü, mücellitlerin ölçü belirlemede belirleyici olabilir.

4. 2- Çizgi:

Bir yüzey sanatı ögesi olarak çizgi, uzunluğuna oranla kalınlığı çok az olan bir şerit anlamını taşır.⁷²

Çizgi, grafik tasarımdaki rolünü yerine getirirken, anlatım unsurlarının temelini oluşturmaktadır. Çizginin kendi içinde kalın, uzun, kısa, kırık, düz v.b. gibi biçimleri ve gözde bıraktığı etki orataya konarak, kitap kapağı tasarımını temelden etkilemiştir. Kısacası birlik ve dengenin temel unsuru çizgidir. Kapağı düzenlemeye, yada var olan dengeyi bozamaya neden olabilir. Kitap kapağı tasarımı içinde çizgi, bir renk, açık koyu, yada dokusal karakterlere sahip olabilir. Küçük bir kitap kapağında (hilye) cetveller çizgi rolü üstlenirken, büyük boy kapaklarda daha uzun çıkıntılarla çizgiler meydana getirilebilmektedir.

72- SÖZEN Metin, TANYELİ Uğur, Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, S. 61

Kitap kapaklarında çizgi, çoğunlukla bordür üzerindeki geçme motiflerinin belirlenmesinde, şemse'de, köşebentlerde, cetvellerde, sertabında karşımıza çıkmaktadır.

Çizgi harekettir, hareketsiz bir kitap yüzeyi düşünülmemeyeceği gibi, kullanılan motiflerle, (rumi, hatai ve de geçmelerde) hareketi sağlayan unsurları oluşturur. Kimi zaman yüzeyde kullanılan renklerle, kimi zaman geometrik bütünlüğü oluşturmada çok büyük bir rol üstlenmiştir.

Kapak, bir bütünün, birikimin, anlatımın temsil edildiği, çerçevesinin çizildiği bilgiler yumağıdır. Her anlatımın bir sınırı, çizgisi varsa, kapağında, işlevsel bir sınırı vardır. Bu sınır, her motifin, desenin, rengin, yazının, kimi zaman altınlanarak, oyularak (katı) yada boyanarak oluşturulduğu görülmüştür.

Çizgi, kitap kapaklarının kompozisyon kurgusunda: (Ortada şemse, kenarlarda, köşebent, geçme, cetvel, sertap, miklebinde,) birlik ve dengenin temel unsurunu sağlamada, kurguyu oluşturmada, çok büyük bir rol üstlenmiştir.

Çizgi, kitap kapakları üzerinde anlatım olarak, sakinlik, hareket, dinamizm ve sürekliliği sağlama işlevi üstlenmiştir.

6. 3- Renk:

Renk ışık demeti içinde enerjinin spektral dağılımı yani çeşitli dalgaların frekansları ve şiddetleriyle belirlidir. Fizyolojik bakımdan renk, göze giren bu dalgalar tarafından uyandırılan etkiye bağlıdır.⁷³

Renk insan yaşamının bir parçasıdır. Güneşin olmadığı yerde ışık, ışığın olmadığı yerde renkten söz edilemez. Mücellitler bu anlayıştan olsa gerek, güneş anlamına gelen şemseleri, kitabın aydınlık, aydınlatma işlevini güneşle (şemse) özdeşleştirerek, her kapakta bu motifi tasvir etmişlerdir.

16. yüzyılda; rumi, hatai motifleri, bulutlar ve sivilize edilmiş çiçekler görülmektedir. Açık lacivert, siyah, beyaz turuncu ve kırmızı sanatkarların se-verek kullandığı renklendir.⁷⁴

73- YAMAN Recep, D. ANADOL, Reprödisyon ve Klişe Teknolojisi, S. 229

74- AKSOY Şule, Kitap Süslemelerinde Barok ve Rokoko Üslubu. S. 130

Kitap kapaklarında rengin yönünü tayin etmek oldukça önemlidir. Çünkü, rengin yatay, dikey, yada başka yönlerde kullanılması anlatımı zenginleştirir. Hertürlü grafik ürünlerinde bulunan hedef anlatım ve bu anlatım içinde bulunan gizli enerjiyi ortaya çıkarmak, ancak tasarım olgusuna iyi serpiştirilmiş renk çalışmasıyla mümkündür.

Kitap kapakları çoğaltım teknikleri ile basılmama gibi bir özellik taşırlar. Kompozisyonda rengin önemi, renklerin kullanımı, altın sarısının en iyi şekilde kompozisyona serpiştirilmesi, tasarımdaki renk dağılımını en iyi şekilde ortaya koymuştur.

Farklı tasarım ve renklendirmelere sahip kitap kapaklarında kullanılan renkler ve renklerin dağılımı tablolaştırılmıştır.

Tablo-2 Renklerin Resimlere Göre Dağılımı

Resim No		Resim No		Resim No		Resim No		Resim No		Resim No		Resim No			
Sarı	Kırmızı	Nefiti	Siyah	Mavi	Kahverengi	Vişne	Yeşil								
15	X	13	X	2	X	8	X	3	X	1	X	4	X	6	X
28	X	14	X			10	X	5	X		X	11	X		
29	X	30	X			12	X			7	X				
		31	X			17				9	X				
		32	X			18	X			16	X				
		35	X			20	X			19	X				
						22	X			21	X				
						24	X			23	X				
						34	X			25	X				
										26	X				
										27	X				
										33	X				

Resim No	Sarı	Resim No	Kırmızı	Resim No	Nefti	Resim No	Siyah	Resim No	Mavi	Resim No	Kahverengi	Resim No	Vişne	Resim No	Yeşil
37	X					41	X			36	X				
						43	X			38	X				
						45	X			39	X				
						47	X			40	X				
						48	X			42	X				
						50	X			44	X				
										46	X				
										49	X				
4	%8	6	%12	1	%2	14	%28	2	%4	20	%40	2	%4	1	%2

Örnekleri yer alan kapaklarıda; % 40'ı kahverengi, %28'i siyah, % 12'si kırmızı %8'i sarı, %4'ü mavi, % 4'ü Vişne rengi, % 2'si yeşil, % 2'si nefti olmak üzere farklı bir renk dağılımı sergilenmiştir. Derinin kitap kapaklarında, koruyucu unsur olarak görülmesi, kendi doğal rengi olan kahverengi ve siyahı, tasarımlarda ön plana çıkartmıştır.

Osmanlılarda ana renklerin tezyinlerde sıklıkla kullanıldığı bilinen bir gerçektir. Bu belirleyicilik, tasarımlarda renkli alana bir özellik kazandırmak, düşüncelerini renkli simgeleştirmek, verilmek istenen anlatıma bir yoğunluk kazandırmak, nesnelere karakterize etmek için kullanılmış olabilir.

4. 4- Biçim:

Temel tasarım tekniğinde çizgi ve diğer yüzey elemanlarının birbirleriyle ilişkileri sonucu biçim oluşur. Tasarımcının görevi, bir mesajın ne türde olursa olsun anlaşılmasını istediği zaman, bunu mümkün olduğu kadar çok sayıda alıcı üzerinde aynı etkiyi uyandıracak biçimde tertiplenmektedir,⁷⁵

Gerek renkler, gerekse biçimler, algılanmalarında genişleme ve yayılma özelliği gösteren nesnelere dir. Bu görsel algılamamanın, fiziksel bir boyuttur. Öyleyse biçimin ortaya çıkabilmesi için çizgi ve rengin ona hayatiyet kazandırması gerekmektedir.⁷⁶

75- ERHAN İlhan, Endüstri Tasarımında Görsel Bildirişim, S. 111

76- TEPECİK Adnan, Grafik Tasarlama İlkelerine Dayalı Tasarım Yöntem Ve Teknikleri

Doktora Tezi. S.58

Mücellitler doğaya dayalı, çoğu zaman stilize, hati, rumi, bulut motifleri ile iki boyutlu yüzey üzerinde bağlantılar yaparak, çizgi, renk, doku, hareket gibi temel tasarımları aktarmada çok başarılı olmuşlardır.

Kitap kapaklarında kullanılan renk ve biçimler, algılanmalarında farklılık gösterirler. Bu farklılığın giderilebilmesi, biçimin ortaya çıkarılması için, çizgi ve renk kullanımının bütünlük taşımasına bağlıdır. Örnek vermek gerekirse, kitap kapaklarında kullanılan çizgiler, yataylar, dikeyler olarak kullanılırlar, renkler ise açıklık, koyuluk azlık çokluk ilkesiyle kullanılarak tasarımdaki, şemse, köşebent, cetvel ve bordürdeki tezyinleri oluştururlar.

Bu oluşumun, usta ellerde kendine has tasarım özelliklerinin, mücellit ve sanatsal akımların ürünü olduğu bilinen bir gerçektir.

Kitap kapaklarının tasarımı daha çok kalıp alma ve baskı sonucu, yada oyma veya boyama tekniği ile oluşturulur. Bu iki boyutlu düzlem üzerinde çizgi, oyma ve kalıp tekniği sonucu, üç boyutlu kapakların oluşumu sağlanmıştır. Bazen üç boyutlu madde anlatımında ince ve kalın çizgilendirmeler, tek yönlü ışık altında bu biçimlendirmeye ulaştırabilir. Işık etkisi, tasarımda kullanılan teknikler ve desenler, kapakların başlı başına bir yüzey algılaması dışında, kendine has bir sunuyu izleyicisine sunarlar.

Kitap kapakları tek bir elin ürünü değildir. Ekol haline gelmiş, bir mücellitçiler sınıfının ürünüdür. Bir sanat şaheserleri olan yapıtlardaki tasarım birlikteliği, hayranlık uyandırır. Bununla birlikte aynı yüzyıl içinde farklı şehirlerde ve ülkelerde tasarlanan çalışmalardaki uyum birlikteliği dikkati çeker. Birliktelikteki ana etken, dönem olarak aynı havayı tenefüs etme, bir yörede tutulan tezyinlerin bir benzerinin yapılma isteği, herşeyden önemlisi klasik döneme kadar yapılan işlerin hazırlık teşkil etmesine bağlanabilir.

4. 5- Fonksiyon:

Fonksiyonellik işleyiş bakımından amaca uygunluğun ve belirli bir amaçla ilgili eylem türü olup uğruna yapılan görevin ifadesidir. Grafik tasarım sürecinde fonksiyonellik kavramı çok kullanılmaktadır. Çünkü fonksiyon kelimesi, fayda sağlamaya yönelik nesnelere için kullanılır. Bir sanat eserinde yararlılık aramak aslında yanlıştır. Çünkü hazzın yararlılıkla bir ilgisi yoktur. Eğer fonksiyonellik güzelliğin şartı olsaydı, bir eşya kullanışlı olduğunda güzel, olmadığında çirkinleşecekti.⁷⁷ Bu düşünceden hareket edildiğinde sanat eserlerinin hiçbirinde yararlılık aramamak gerekir. Fakat bir mücellit eserini tasarıma dönüştürürken güzellik endişesiyle birlikte fonksiyonellik özelliğini göz önünde tutmak zorundadır. Çünkü kitap kapakları içerğinin korumasının yanında, içeriğe ayna olma, yansıtma görevinide üstlenmelidir. Kitap kapakları, fonksiyonellik ve güzelliğin aynı değerde ele alınması gereken öğeler bütününi teşkil eder.

77- TURGUT İhsan, Sanat Felsefesi, S, 12

Grafik tasarlama ile sanatsal bir eser arasında ki en etkili fark, sanat eserinin, sanatçı iç dünyası ve bir takım duygular ve etkileşimlerle istediği gibi çalışması ve eserlerini oluşturmasıdır. Grafik tasarımcı ise, müşteri tarafından verilen siparişlerin; kullanılabilirlik, yararlılık, güzellik, standartlık gibi ifadeleri göz önünde bulundurmaya zorundadır.

Kitap kapaklarına bu açıdan bakıldığında, mücelliterin bir birikimin ürünü alıp, kendi beğeni ve düşünceleri doğrultusunda şekillendirirken, bu şekillendirmeye; iç dünyası, değer yargıları ve etkileşimlerin belirleyiciliği altında tasarımlarını gerçekleştirirler.

Mücellit, ideal olarak seçtiği motifleri ve teknikleri, dönemsel etkileşimleri, biçimsel yapıları sunarken bir köprü görevi görür. Temel amacı da kitap kapağını diğerlerinden ayrı kılan birçok özellikleri kapak içindeki değişik bölümler arasında sağlanan uyum ve bütüne göre düzenlenmiş olarak sunarlar. Eserler; dini bir kitap olarak tasarlanmışsa, dini motiflerin, kanun kitabı yada bir sancak kitabı ise içeriğine, boyut ve güzellik anlayışına uygun olarak çeşitli malzeme ve değerli taşların yer aldığı bir tasarım anlayışı ile tezyin edilmişlerdir. Tasarımlar teknik olarak değerli taşların yer aldığı bir müze görünümünde, kapak olarak sahibine sunulmuş olurlar. **(Resim- 37)**

Kitap kapaklarının hangi alanda kullanılacağı, kullanılacağı ölçü ve tasarım özelliklerinde değişiklikler meydana getirmektedir. Fakat görünümünde ve güzelliğinde hiç birşey kaybetmemektedir.

Kapakların yapısal elemanları ile fonksiyon yönünden ortaya koymuş olduğu imkanlar arasında ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür. Kullanılan tekniklerle, kapak yüzeyinde yer alan farklı motiflerin, ortak bir alanda birleştirilmesi, fonksiyon olarak kapağın taşınabilirliği, saklanabilirliği, savını desteklemektedir.

4. 6- Konu:

Kitabın metine dayalı niteliği ve görsel kalitesi, teknik planlamaya bağlıdır. Bu evrelerden sadece birinde başarılı olmak bir kitabı iyi yapmaya yetmez.⁷⁸ Konu ve konuyla bağlantılı kullanılan teknik unsurların ve usta ellerin birlikteliği, tasarımı başarıya ulaştırır. Bu başarıda yine en büyük pay sahibi mücellitlerdir. Mücellitler çalışmaların genelinde, döneme ait eğilimlerin belirleyiciliği ile ortak kompozisyon birlikteliğinde, yapıtlar vermişlerdir. Teknik planlamada, mücellit, seçeceği motifi, kullanacağı malzemeyi ve boyayı, bununla birlikte çalışacağı grubu, çok iyi seçmiş olaması gerekmektedir. Bu birliktelik, haftalarca süren uğraşı gerektirir. Tüm bunların yanında, kitap kapağı tasarımında belirleyici olan önemli unsurlardan biriside konu seçimidir. Konuya uygun kapak seçimi ve bu seçimde örnekleri yer alan çalışmalarda konu belirleyiciliğinin önemi, tablolaştırılarak gösterilmiştir.

78- BECER Emre, İletişim ve Grafik Tasarım, S. 242

Tablo 3’de görüldüğü gibi, örnekleri yeralan kitap kapaklarının konu seçiminde; %14.5’i Hatai, %13’ü Geçme, %12’si Rumi, % 9. 5’i Bulut, % 9.5’i Tığ, % 7’si Yaprak, % 4’ü Yazı, % 3 ‘ü Gül, % 3.5’i İnce Dal, % 2’si Gonca, % 1.5 ‘i Nar, % 1.5 ‘i Nilüfer, % 1’i Penç, % 1’i Filiz diğer konular % 0. 5 gibi bir değerde tercih edilmiştir.

4. 7- Estetik:

Temelde insanın yaradılışında var olan estetik haz duygusu, tüm tasarım çalışmalarında titiz bir şekilde araştırılan ve eserin içerisinde kullanılan bir tasarım ögesidir. ⁷⁹

Kitap kapağı, çalışmalarında estetik ön plana çıkmıştır. Tabiiattan stilize, edilmiş üçerli yaprak, gonca, penç, rumi, geçme, nilüfer, ıtır yaprağı, ortabağ, bulut, gül, tepelik, hatai, tığ gibi motiflerin tasarım ve kullanımında estetik değerlerin hakimiyeti sözkonusudur. Klsik bir cilt; deri, traşlama, murrakka, hak, hat, tezhip, katı’a, ve ebru sanatlarının ürünüdür. Bu birliktelikle usta eller, deriye estetik görünüm vermişlerdir. Her motifin kapak üzerindeki tasarımına bakıldığında, kendine has tasarım örneklerindeki güzellik duygusu, tabiatı sitilize ederken kendi düşüncesini katmasındaki titizlik önplana çıkmaktadır. Tabiiattan aldığı motifleri, kendi güzellik anlayışına göre stilize ederek, kendi ruhunda varolan kıpırdamalarla, birleştirip yüzeye aktarmıştır. Bu aktarışta, gördüğünü olduğu gibi yansıtmamış, özgün tekniklerin arayışı ve renk kullanımındaki başarı ile destekleyerek tamamlanmıştır.

Kitap kapakları, kendine has farklı desen ve motiflerin tezyin edildiği, farklılığa rağmen yüzey üzerinde bütünlüğün sağlandığı yapıtlar gurubunu oluştururlar. Her motif’te ayrı bir güzelliğin orataya konduğu, göze hitap etmesinin yanında, genel geçer olmayan, yaşantımızın her anında hayret ve hayranlığımızı uyandırmışlardır. Bu nedenle her motifin, desenin, kapak üzerinde azınsanamayacak bir katkısı vardır.

79- TEPECİK Adnan Grafik Tasarlama İlklerine Dayalı Tasarım Yöntem Ve Teknikleri Doktora

4. 8- Tasarım ve Süsleme Teknikleri:

Klasik bir cilt, el sanatlarımızdan, tezhip, nakış, deri, traşlama, murakkaa, hak, hat, katı'a ve ebru sanatlarının birlikteliği sonucunda vücut bulmuştur. 16. yüzyıl klasik bir cildin en belirgin tarafı, kalıpla basılan gömme tekniğinde natüralist, karakter taşıyan stilize edilmiş bitki motifleri, (hatai, penç, rumi, bulut, yaprak, goncagül, tığ, ve tepelik) süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Bu motifler; sertap, miklep, ön ve alt kapaklarda kullanılmış olup, karşımıza köşebent, şemse ve bordürlerde kendine has bir tasarım ve süsleme uyumunu oluşturarak çıkmışlardır.

Bazı nakkaşlar eserlerinin tümünü kendileri yaparken (desen çizimi, uygulama, renklendirme, rötüşlama) bazılarında uzmanlık alanlarına göre eserlerine katkıda bulunuyorlardı. Grup halinde çalışma ve Türk sanatkarının tevazusundan dolayı pek çok eser imzasızdır.⁸⁰

Türk sanatının en ilginç yanı, aideleri, tüm eserleri ve özellikle el yazması kitapları süsleyen motiftir. ... Motif türlerinin arasında en zengin bölümü şüphesiz çiçek ve bitkiler kapsar.⁸¹

Kitap kapakları üzerindeki süslemeler, dış ve iç cilt üzerinde toplanmıştır. Bazen iç kapaklar traş edilmiş, yada deri tezyin edilmeden ve yapıştırılmadan tezyin edilmişse katı'a, şemse veya şemse köşebent kompozisyonunda görülür. Az'da olsa iç kapakta kabartma tarzı halkari ve zerşefan tezyinatına da rastlanılmıştır.

80- ÜNVER Süheyl, Baba Nakkaş, Fatih ve İstanbul Dergisi, s. II, S174

81- AKAR Azade, Sanat Tarihimizin Bilinmeyen Bir Ressamı, S. 37

Ciltlerin bezemeleri genellikle deri üstüne kabartma olarak yapılır ve bazı kısımları yıldızla süslenir. Bunların kalıpla basılanlarına gömme kap, kalıp basmaksızın elle işlenerek yapılanlarına yazma kap denir. Yazma ciltlerdeki bezemeler, kalıpla basılmayıp fırça ile ezme yıldız sürülerek işlendikten sonra, yek-şah denilen aletle deri çukurlaştırılarak meydana getirilir.⁸² Bu tür tasarımlarda motifler işlenirken mücellitin el becerisi ön plana çıkar.

Kitap kapaklarında iç kapak tezhibi, Fatih, II. Beyazıd, Muhteşem Süleyman ve I. Ahmed devri yazamalarında karşılaşılmaktadır. Önceliklerine göre şekiller değişmiş, tezhiplerde daha koyu mavi zemin üzerine kırmızı, yeşil, siyah yanında sarı, turuncu, mor, pembe ve beyaz renklere yer verilmiş, dallar noktalarla doldurulmuştur.⁸³ Bu dönem kitap kapaklarında çizgiler öncekilere göre daha incedir. Motifler, aralardaki kıvrık dallarla birbirine eklenerek gayet güzel süslemeler meydana getirilmiştir.

Kitap kapaklarında kullanılan ve örnekleri yer alan çalışmalarda, ençok tercih edilen tasarım ve süsleme tekniği tablolaştırılarak gösterilmiştir.

82- ARSEVEN Celal Esat, "Cilt" Sanat Ansiklopedisi, S. 343

83- CUNBUR Müjgan, Türk Kitap Kapakları ve Sanatlarına Genel Bir Bakış. S. 79

Res. No	Deri Ciltler	Res. No	Muka. Ciltler	Res. No	Lake. Ciltler	Res. No	Kumaş Ciltler	Res. No	Ebru Ciltler	Res. No	Mura. Ciltler	Res. No	Katıa Ciltler	Res. No	Yek Ş Ciltler
41	X			43	X										
42	X														
44	X														
45	X														
46	X														
47	X														
48	X														
49	X														
50	X														
42	%84	3	%6	1	%2	1	%2	1	%2	1	%2	1	%2	-	-

Tasarım ve süsleme teknikleri açısından, kitap kapaklarında en çok tercih edilen yöntem ve tekniklerin; %84'ü deri, %6'sı mukavva, %2'si lake, %2'si kumaş, %2'si ebru, %2'si murassa, %2'si katı'a, teknikleri kullanılmıştır. Derinin sıklıkla kitap kapaklarında tercih edilmesinde, şekillendiriminin kolay, ayrıca dayanıklı olmasından kaynaklanmış olabilir.

5. 9- Kompozisyon:

Yapıtların mükemmelliği, güzelliği, oranlar ve orantılarla değerlendirilir. Oranlar belli bir doğrunun veya bir alanın parçaları arasında uygun, ahenkli bölünmesinde yararlanır. Bölünen bütünle, parçalar arasında uygun ahenkli bağdaşma sağlanmaya çalışılır.⁸⁴

Kompozisyonlarda dengeli bir ayrımı, düz, kırık, münhani çizgiler ve kare, üçgen, dikdörtgen, daire gibi geometrik şekillerle sağlanır. Belirli kurallar dahilinde faydalandığımız bu elemanlar bize güzel, kusursuz ve göze hoş gözükten kompozisyon çiziminde en büyük yardımcısıdır.⁸⁵

84- AKAR Azade, C. KESKİNER, Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif, S. 15

85- AKAR Azade, C. KESKİNER: a. g. e. S. 15

Türk süsleme geleneğini, kültürünü diğer kültürler ve sanatlardan kolayca ayırmak mümkündür. Çünkü Türk süslemesi sade, ruha ve aynı zamanda mantığa hitap eden, eşyanın kendisini değil, ona hakim olan tabiat kanunlarını kullanmaktadır.⁸⁶

Kitap kapaklarında kullanılan dik ve yatay çizgiler, kapak üzerindeki hakimiyeti sağlar. Eğik çizgiler, birbirlerine zıt yönlerde kullanıldığı zaman denge temin edilmiş olur. Her konuda karşıtlıklar ve zıtlıklar eşit tutulduğunda bir denge sağlanır. Özellikle doğaya uygun olarak bitkisel motiflerden meydana gelmiş kompozisyonlarda daima eğik çizgilerin sonsuzluğu simgesinden dolayı tercih edilmişlerdir. Ayrıca çizgilerin kesişme noktaları, yeni bir motifin başlangıç yeri olarak düşünülmüştür. Çizilen motifler ister bitkisel olsun, isterse rümi, daima aynı yönde belli bir ritim dahilinde hareket ederler.

Toplumların sanata duyarlılığının en kesin ve en açık bir biçimde o toplumun süsleme sanatında görmek mümkündür.⁸⁷ Süsleme açısından çok zengin olan kitap kapağı süslemelerinin bu bakışla yakından ele alınması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Kitap kapaklarında yaygın olarak kullanılan çizim şekillerinden birisi de, helezonlardır. Helezonlar, spiral şeklinde gelişim gösteren kompozisyon örneklerini teşkil ederler. Buna rağmen boyut olarak; bordür, alınlık, cetvel gibi tezyinlerin yerleştirilmesinde bu kuralın dışına çıkıldığı görülür.

Kitap süsleme sanatımızın en yaygın bir formu olan şemselerde (Özellikle Osmanlı dönemi oval formlar halinde oluşanlarda) motif yerleşiminin çoğu S harfi biçiminde olan, bir hat gelişimi üzerinde oluştuğu görülür.⁸⁸

Kitap kapağının köşelerine ve ortasına birer bezeme terkihi yapılır. Köşelerdekine köşe bezemesi, köşe çiçeği, köşebent ve ortadakine de şemse, (güneş anlamında) bazı kitap kapaklarında yalnız göbek kısmına bir bezeme konmuş ve köşeleri boş bırakılmıştır. Kitap kapaklarında kompozisyon kurgusu, ortada şemse ve onun etrafında sıralanan bordür, zencerek ve cetveldan meydana gelmiştir. Klasik üslupta uygulanan tarz şemse cilt tarzıdır. Şemse, kompozisyon üzerine yapılan motiflerin bezeme şekillerine göre isimlendirilir.

86- ONUK Taciser, Osmanlı Çadır Sanatı, S. 45

87-W. WORRINGER Soyutlama ve Özdeşleşim. Çev. İsmail TUNALI S. 57

88-AKAR Azade, C. KESKİNER, Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif, S. 17

Kitap kapaklarında kullanılan kompozisyon kavramını, mezar taşlarının alınlıklarında ve panolarda rastlamak mümkündür. Aynı şekilde, el yazması kitap süslemeciliğinde tezhiplerin kompozisyonları kadar cilt sayfalarının hazırlanışında kullanılan oranlar ve düzenekler, Türk el sanatlarının bir çok alanında kullanılmıştır. El sanatları bir milletin milli kültürünü simgeleyen ve tanıtan en önemli unsurdur. Bir ülkenin gelenek ve göreneklerini, yaşam biçimini, kuşaktan kuşağa aktarılmasında ve geliştirilerek devam ettirilmesinde en büyük rolü oynamaktadır.⁸⁹

Kompozisyonun vazgeçilmez unsurları olarak, hatai, rumi, bulut, penç, yaprak, gonca, geçme, nilüfer, ıtır yaprağı, gül, tepelik, orta bağı ve tığ en çok kullanılan süsleme motiflerdir. Hemen her kitap kapağında bu motif ve motiflerin farklı renk, ve yoruma gidilmiş örnekleri vardır.

Türk süsleme sanatının gerek İslamiyet öncesi ve gerekse İslamiyet sonrası Türklerin hakimiyet kurduğu pekçok coğrafi bölgelerdeki süsleme geleneklerinden etkilenmiş olması doğaldır. Ancak bu etkilenme çok kısa bir zaman diliminde kalmış, gerek renk, gerekse motif ve kompozisyon yönlerinden, gerekse Türklere özgü sadelik yönünden, Türk duyuş ve düşüncesinin en önemli ifade aracı haline gelmiştir.⁹⁰

Kompozisyonda belirleyici olan unsur, şemse ve şemselerin kapağa nasıl tatbik edildiğidir. Bununla birlikte kapak üzerindeki dağılımı, düzeni hatta ve hatta kullanılan motiflerin neler olacağı şemseye göre belirlenir. Bir düzen içinde bir araya getirilerek oluşturulan çalışmalara dekoratif kompozisyon denir. Dekoratif kompozisyonda motifler, yüzeyde belirli bir düzen dahilinde, bir merkezden çıkarak tezyin edilirler.

89- ONUK Taciser, Tarsus El Sanatları, S. 13

90- ONUK Taciser, Osmanlı Çadır Sanatı, S. 45

16. yüzyıl Osmanlı kitap kapaklarının esasını dekoratif kompozisyon oluşturur. Her kapak bir lehvayı teşkil eder. Kapağın etrafına çerçeve mahiyetinde altın bir cetvel çekilirse buna altın cetveli cilt denir. Eğer bu cetvel birkaç çizgiden meydana gelmiş ve çizgiler arası altın yaldızla tersim edilmişse, adı zencirekli cilt'tir.⁹¹

Kitap kapağı üzerinde açık- koyu değerlerin, zemin rengi ile bütünlük teşkil edecek biçimde, deri ile bağdaşık, yaldız, sim, değerli taşlar, kumaş ve kadife gibi, v.b renkteki değerlerle bütünlük sağlanmıştır. Zemin rengi, arka fon olarak, kapak rengini oluşturur. Bu oluşumda diğer renklerin hakimiyetinden söz edilemez. Bunun yanında deri ile oluşturulan çalışmalar arasında farklı renkte deri parçalarıyla yapılmış applike (mülevven şemse) diğerlerinden ayırt edilmektedir. Saray kütüphanelerinde yer alan çok sayıda kitap, saray atelyelerinde altın varaklardan oluşturulan boyalarla ciltlerin süslendiğini, saray dışı kütüphanelerde bulunan binlerce eser ise düşük kıratta altın yaldızla süslemler yapıldığını göstermektedir.⁹²

Geçmiş kültürlerin özelliklerini gelecek kuşaklara aktarmada tarih boyunca yazılı kaynaklar kadar etkili olan el sanatları ürünleri her zaman iyi bir iletişim aracı görevi görmüştür.⁹³ Bu nedenle Türk sanatkarı, süslediği her şeyi kendi zevk ve anlayışına uygun bir şekilde işlemiş ve kendi öz benliğinden, geleneğinden, kültüründen katarak Türk üslubunu oluşturmuştur.

91- BİNARK İsmet, Eski Kitapçılık Sanatımız, S. 10

92- BARIŞATA Örcün, Türk El Sanatları, S. 148

93- ONUK Taciser, İçel El Sanatları, S. 1

V. Bölüm

5. SONUÇ

Araştırmanın amacı 16. yüzyıl Osmanlı kitap kapaklarının grafik sanatlar açısından incelemek ve önemini ortaya koymaktır. Kitap kapaklarının teknik süsleme öğeleri ve zengin bir kültür birikiminin ürünü olması, kendi öz benliğinden, geleneğinden gelen değerleri taşır. Bu değerlerin grafik sanatlar açısından incelenmesi, kültür ve sanat birikiminin zenginleşmesi bakımından önemli sonuçlar doğurur.

Yüzyıllar boyu devam eden, kültürel birikimlerle yoğrulmuş olan dekoratif sanatlarımız çok büyük bir ilerleme sağlamıştır. Mücellitler hayal güçlerini bu alanlarda sürdürerek, bazen ileri derecede stilizasyona, bazen de soyutlamaya kadar götürdükleri, çalışmalar meydana getirmişlerdir.

Meydana getirilen yapıtlar arasında belki de çok büyük bir öneme sahip olan kitaplar; insan fikirlerini taşıyan bir yapıt, kültürel ve teknik alanlar için bir araç, medeniyeti oluşturan değerlerin bir ölümsüzlük belgesidir. Bu özelliğini de kapağında başlayıp son sözüne kadar bir bütünlük taşımasına bağlıdır. Kitabın bu özelliği, yazıya verilen değer, gösterilen sevgi, yazma eserlerin bozulmadan nesilden nesile ulaşmasını sağlamak için, kapakların itina ile ciltenmesini gerekli kılmıştır. Bu gereklilik, ciltçiliğin bir sanat kolu haline gelmesini sağlamıştır. Bu çalışmalar, mücellitlerin zevk, sabır, plastik anlayışlarının bir ürünüdür.

Klasik bir cilt tasarımı, el sanatlarımızdan başlıca, tezhip, nakış, deri, traşlama, murakka, hak, hat, katı'a, ve ebru sanatlarının bir ürünü olarak yapılmışlardır.

16. yüzyıl klasik Türk cildinin en belirgin tarafı, kalıplarla basılan gömme tekniğinde, natüralist bir karakter taşıyan stilize edilmiş bitki motifleri (hatai, penç, rumi, bulut, yaprak, goncagül, tığ) yaygın olarak kullanılmıştır. Kapaklar sertap, miklep, üzerindeki şemse, salbek, bordür ve köşebent-

leri'nde, Türklere has renk ve kompozisyon uyumu ile görsel unsurlar ve süsleme amacı güdülerek tasarlanmıştır. Kapak yüzeyine dağılmış desenler cilde estetik bir tat vermiştir. İçerik ve konu birlikteliği çoğu kapaklarda yoktur. Bu izlenim, hemen hemen tüm kapaklarda ortak motifler ve kompozisyonların kullanılması, izeleyicide içeriğin benzer yada ortak olduğu düşüncesini doğurmaktadır. Kitap kapaklarının tasarım özelliğinden dolayı, boyutsal kullanıma uygunluğu sözkonusudur.

Kapaklarda dekoratif amaçlı tezyinlerin kullanılması, zemin renginin hakimiyetinde, şemse merkezli motiflerle çalışmalar yapılmıştır. 16. yüzyıl klasik tasarımlarının en belirgin özelliği, şemse ile köşebentler arası boşluk bırakılmasıdır. 16. yüzyıl kitap kapaklarını diğer milletlerin kapaklarından ayıran özelliği, sitalize motiflerin yaygın olarak kullanılmış olmasıdır.

Kitap kapaklarında kullanılan yatay ve dik çizgiler, kapak üzerinde ki, dengeyi sağlar. Eğik çizgiler ise birbirine zıt yönde kullanılarak kapak üzerinde düzeni oluşturur. Eğik çizgilerin sonsuzluğu simgelemesinden dolayı, bitkisel motifler de sıklıkla tercih edilmişlerdir.

Kapaklarda kullanılan motifler, farklı ellerde, kitap ve özelliğinden dolayı, kimi zaman helezoni tasarımlara yerverilmiştir. Bazen boyut olarak, bu kuralın dışına çıkmış ve bordür, alınlık, cetvel gibi tezyinlerin yerleştiriminde tercih edilmiştir.

Kompozisyonda belirleştirci olan unsur, şemse ve şemselerin kapağa nasıl yerleştirildiğidir. Bununla birlikte kapak üzerindeki dağılımı, düzeni, kullanılan motiflerin neler olacağı, şemsenin yerleştirimine bağlıdır.

Kapaklarda kullanılan ve en çok tercih edilen renk ve teknik, deri ve derinin kendi rengi olan kahverengidir. Kahverengiye, siyah ve kırmızı gibi renkler takip etmiştir. Mücellitler tarafından derinin tercih edilmesinde, işlenebilirliği, koruyuculuğu, dayanıklılığı, gibi özellikler belirleyici olmuştur.

Kapaklarda en çok tercih edilen, boyut; A 3 ve A 4, boyutlarıdır. Bu boyutlar kitapların, izlenmek, açılmak, tutulmak ve taşımak gibi kriterlere uygun ölçütlerdir.

Kitap kapakları, tarihe ışık tutan, ışık tutarkende geçmiş birikimlerle geleceği aydınlatan, milli kültürü yansıtan ve önemli unsurları içinde taşıyan bir yapıttır. Kitaplar ülkenin sanatını, bilimini, yaşam biçiminin kuşaktan kuşağa aktarılmasında ve geliştirilerek devam etmesinde büyük rol üstlenmiştir. Mücellitler tasarım çalışmaları yaparlarken, sosyal açıdan Türk kültürünü gelenek ve ananesini içinde taşır. Bu nedenle egzantirik arayışlar içine girerek yeni yapıtlar oratya koymuşlardır. Bu aşamada mücellitler sanatçı olmaktan çok toplumda aldığı değer yargılarını topluma aktaran nesnel bir araç görevi üstlenmişlerdir. Tasarımlar, stilize motiflere dayanan, sanatla geometrik planların biçimsel ilişkisini ve sanat çalışmalarını temsil ederler. Çalışmalardaki estetik güzellik, bütünü oluşturan en küçük ayrıntıyı bile bir tasarım birliği içerisinde ele alırlar. Kitap kapaklarında grift biçimde tasarlanan bordürler, bir bütünlük içerisinde düzenlenmiş tasarımları oluştururlar. Kapaklarda kullanılan biçim ve çizgiler, doğadan silitize edilen motifler olup, kompozisyon bütünlüğünü sağlamaya yardımcı olurlar.

Kapaklarda kullanılan motiflerin genel özellikleri, bezeme ve uygulama teknikleri, kullanılan üsluplarıve araştırmaya konu olan kitap kapakları hakkında bilgi verilmiştir. Kapaklarda kullanılan motifler grafiksel açıdan detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu incelemede, konulara, somut önerilerin getirilmesine özen gösterilmiştir. Örnekleri yeralan kapakların tasarım özelliklerinin oluşturulmasında sanatsal bir birikimin, çalışmalara yansıyan etkisinden sözedilebilir. Kültürel değerleri özümseyerek oluşturulan çalışmaları,(açık, çekici, estetik biçimde tasarlanmış) uygun kullanım alanlarına dönüştürmek ve aynen muhafaza ederek kültürel bir kimlik kazandırmak gerektiği orataya çıkmıştır.

6. ÖNERİLER

Bilgi esas itibariyle, bilimsel, teknik ve sanatsal bilgilerden oluşan bir bütündür. Gerek ürün gerekse süreç olarak bilim, teknoloji ve sanat olarak, çağdaş insan yaşamının vazgeçilmez öğeleridir. Bu bilgi alanlarından birinin yokluğu yada eksikliği, yaşamı olumsuz yönde etkiler.

Bu bağlamda sanatı, bünyesinde yalnız güzelliği ve güzelliğin insan zihnindeki ve duygularındaki etkilerini konu olarak ele alan tek bir kurum olarak düşünmek mümkün değildir. Sanat, toplumların bir çok değerlerini bünyesinde taşıyan, yaratıcı kudret ve kuvvetini toplumlardan alan, uyumlu bir bütünlük gösteren kurumdur.

Türk kültür ve medeniyetinin en önemli özelliği, onun yaratıcılığında, bilim ve sanata kattığı zenginlikte aramak gerekir. Türk sanatı, şahsiyetinden ve kendine ait özelliklerinden taviz vermeden, daima değerlerine bağlı kalmalıdır. Sanatın kudretini ifade tonunu kapak tasarımlarında veya zarif bir tezhipte bulmak mümkündür.

Kültür ve medeniyet kurucularının sahip oldukları kitap sevgisi, kitabın yazılmasına, bezemesine ve ciltlenmesinde gösterdikleri titizlik, günümüze ışık tutarken, geçmişteki tasarım düşüncesinin aydınlanmasına yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada, kitap kapağı tasarımında yer alan süsleme ve motiflerin Türk Süsleme Sanatının önemli konularından olduğu ve günümüze aktarılmasının yanında, kültürel değerlerimizin yok olmaması açısından önemini korumaktadır.

Kültür birikiminin ürünü olan kitap kapakları, müze ve kütüphanelerin tozlu raflarında, kaderine terk edilmiştir. Bu eserlerin, uzman ellerde koruma altına alınarak, araştırmacıların bilgisine sunulmalıdır.

16. yüzyıl kitap kapaklarında yer alan şemse motifleri, tasarım özelliğinden dolayı (ışık saçan) bilgi dağıtma kimliği ile özdeşleştirilmiştir. Bu başarı, mücüllitlerin konu hakimiyetinde ne derece başarılı olduğunun bir kanıtıdır. Kapağın işlevi, etki gücünün bilinmesi ve böyle bir tasarıma nasıl ulaşılmış olduğunun öğrenilmesi gerekir. Ayrıca geçmişte yapılmış olan çalışmaların en iyi şekilde analizinin yapılarak, tasarımcıların bilgisine sunulmaları gerekir.

Geçmiş başarılarla dolu bir milletin, başarıları bilim ve sanatla taçlandırdığı bilinen bir gerçektir. Bu derece büyük bir önemi içinde taşıyan kitap kapakların tasarım ve kompozisyon özellikleri, modernize edilerek günümüz tasarımcılarının bilgisine sunulmalıdır.

Zaman içerisinde bu eserlerin ilgisizlik ve bilgisizlik sonucu yıprandığı tespit edilmiştir. Tamir gerektiren kitaplardan bir kısmının ise İslam Eserleri Müzesinde, cilt ve patoloji atölyesinde İslam SEÇEN başkanlığında tamirleri yapılmaktadır. Dileğimiz, bu güzel çalışmaların devamı yönünde olup, çeşitli şekillerde kapakları değiştirilmiş başka kitaplarda yeralan, yada tahribe uğramış sanat eserlerinin en kısa zamanda tamir edilip gelecek kuşaklara kazandırılmasıdır.

Kitap kapaklarında kullanılan tezyinlerin modernize yoluyla bu zengin süsleme ve motif repertuarından, bu alanda çalışma yapacak kişiler yararlanmalıdır.

Türk sanatı, süslemesi ve kültürünün tanıtılıp, yaşatılması konusunda deği-

şik bir bakış açısı sağlamada önemli bir kaynak ve bundan sonraki bu tür çalışmalara olumlu bir örnek ve başlangıç olacağına inanmaktayız.

Bu tezin motiflerinin tıpkı basım olarak büyütülerek Türk süsleme sanatı desen repertuarının zenginleşmesinde önemli bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

ACAR, Şinasi,

1998 Sanat Değeri Taşıyan El Yazması Kitaplar, Antika Sanat ve Dekorasyon Dergisi, Antik A.Ş. Yay. İstanbul

ACAR, Şinasi, a. g. e.

AKAR, A. C. KESKİNER

1978 Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif, Tercüman Sanat ve Kültür Yay. İstanbul

AKAR, A. C. KESKİNER a. g. e.

AKAR, A. C. KESKİNER a. g. e.

AKAR, A. C. KESKİNER a. g. e.

AKAR, A. C. KESKİNER a. g. e.

AKAR, A. C. KESKİNER a. g. e.

AKAR, A. C. KESKİNER a. g. e.

AKAR, A. C. KESKİNER, a. g. e.

AKSEL, Malik

1967, Türklerde Dini Resimler, Elif Yay. İstanbul

AKSOY, Şule,

1994, Lake İşçiliği, Antika Dekorasyon ve Sanat Dergisi, s. XXV
Antik A.Ş. Yay. İstanbul

AKSOY, Şule

1977 Kitap Süslemelerinde Barok ve Rokoko Üslubu, Kültür Bakanlığı Yay. İstanbul

ARITAN, Ahmet Saim

1993 İslam Ansiklopedisi, Divantaş, Diyanet Vakfı Neşriyat Yay.
Ankara,

ARITAN, Ahmet Saim, a. g. e.

ARSEVEN, Celal Esat
1950- 1970 Türk Sanatı, İstanbul

ARSEVEN, Celal Esat, a. g. e.

ARSEVEN, Celal Esat
1943, Sanat Ansiklopedisi Cilt I, İstanbul

ARSEVEN, Celal Esat, a. g. e.

AYVAZOĞLU, Beşir
1989 İslam Estetiği ve İnsan, Çağ Yay. İstanbul.

BARIŞATA, Örcün
1985 Türk El Sanatları, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara

BİNARK, İsmet,
1975 Eski Kitapçılık Sanatlarımız, Kazan Türkleri Kültür ve Yardım
İlaşma Derneği Yay. Ankara,

BİNARK, İsmet, a. g. e.

BİNARK, İsmet, a. g. e.

BİNARK, İsmet, a. g. e.

BİNARK, İsmet, a. g. e.

BİNARK, İsmet, a. g. e.

BİNARK, İsmet, a. g. e.
1968, Türk Kültürü, s. 36, Basılmış Lisans Tezi, Ankara

BİNARK, İsmet, a. g. e.

CUNBUR, Müjgan
1986 Türk Kitap Sanatlarına ve Minyatürlerine Genel Bir Bakış, Ankara

ÇAĞLARCA, Sadettin
1994 Altın Oran, İnkilap Kitapevi, İstanbul

- ÇIĞ Kemal
1971 Türk Kitap Kapakları, Yapı Kredi A. Ş. Yay. İstanbul
- ÇIĞ, Kemal
1972 Türk Kitap Kapakları, Türkiyemiz Dergisi , s, IX, Şubat
- ÇIĞ, Kemal
1971 Türk Kitap Kapakları, Yapı Kredi A. Ş. Yay. İstanbul
- ÇIĞ Kemal, a. g. e.
- ÇIĞ, Kemal,
1953 Türk Kitap Kapakları, Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul
- ÇIĞ Kemal, a. g. e.
- ÇIĞ, Kemal, a. g. e.
- ÇIĞ, Kemal, a. g. e.
- ÇIĞ, Kemal, a. g. e.
- DOĞAN, Metin
1996 Büyük Türkçe Sözlük, İz Yayıncılık İstanbul
- ERHAN, İlhan
1978 Endüstri Tasarımında Kullanıcı ve Araç İlişkileri, Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. s. I.
- GÖKAYDIN, Nevide
1994 Eğitimde Tasarım ve Görsel Algı, Sedir Yayınevi, İstanbul
- GÜNEY, Zeynep, N. GÜNEY
2000 Osmanlı Süsleme Sanatı, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara
- GÜNEY, Zeynep, N. GÜNEY, a. g. e.
- MESERA, Gülbün
1998 Türk Sanatında İnce Kağıt Oymacılığı, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara

ONUİK, Taciser

1998 Tarsus El Sanatları, Kùltür Bakanlığı Yay. Ankara

ONUİK, Taciser

1998 Osmanlı Çadır Sanatı, XVII, XIX. y.y. Kùltür Bakanlığı Yay. Ankara

ONUİK, Taciser, a. g. e.

ONUİK, Taciser, a. g. e.

ONUİK, Taciser

1998 İçel El Sanatları, Kùltür Bakanlığı Yay. Ankara

ÖZEN, Esiner Mine

1985 Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, İ. Ü. Fen Fakùltesi, Döner Sermaye İşletmesi, Prof. Dr. Nazım Terziođlu Basım Atölyesi, İstanbul

ÖZEN, Esiner Mine, a. g. e.

ÖZEN, Esiner Mine, a. g. e.

ÖZEN, Esiner Mine, a. g. e.

ÖZEN, Esiner, Mine, a. g. e.

ÖZEN, Esiner Mine, a. g. e.

ÖZEN, Esiner Mine, a. g. e.

ÖZEN, Esiner Mine, a. g. e.

ÖZEN, Esiner Mine, a. g. e.

ÖZEN, Esiner Mine, a. g. e.

ÖZEN, Mine Esiner,

1998, Türk Cilt Sanatı, Türkiye İş Bankası Kùltür Yay. Ankara

ÖZEN, Mine Esiner, a. g. e.

ÖZEN, Mine Esiner, a. g. e.

ÖZEN, Mine Esiner, a. g. e.

ÖZEN, Mine Esiner, a. g. e.

ÖZEN, Mine Esiner, a. g. e.

ÖZEN, Mine Esiner, a. g. e.

SÖZER, Metin, U. TANYELİ

1986 Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitap Evi, İstanbul

SÖZER, Metin, U. TANYELİ, a. g. e.

SÖZER, Metin, U. TANYELİ, a. g. e.

SÖZER, Metin, U. TANYELİ, a. g. e.

SÖZER, Metin, U. TANYELİ, a. g. e.

SÖZER, Metin, U. TANYELİ, a. g. e.

SÖZER, Metin, U. TANYELİ, a. g. e.

SÖZER, Metin, U. TANYELİ, a.g. e.

SÖZER, Metin, U. TANYELİ, a. g. e.

SÖZER, Metin, U. TANYELİ, a. g. e.

TEPECİK Adnan

1994 Grafik Tasarlama İlkelerine Dayalı Tasarım Yöntem Ve Teknikleri

TEPECİK Adnan a. g. e.

TURANI, Adnan

1974 Resimde Geometri, Varlık Yay. İstanbul

TURGUT, İhsan

1989 Sanat Felsefesi, İzmir

ÜNVER, Süheyl

1954 Baba Nakkaş Fatih ve İstanbul Dergisi, İstanbulun Fethi Derneği Yay. s.II.

YAMAN, Recep, D. ANADOL

1989 Repredüksiyon ve Kilişe Teknolojisi, M. E. B. Yay. İstanbul

YAZIR, Mahmut Bedrettin

1972 Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem
Güzeli, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara

YAZIR, Mahmut Bedrettin, a. g. e.

YURTSEVER, Hüseyin

1988 Uygulamalı Estetik, Ankar

W. WORRINGER,

1995 Soyutlama ve Özdeşleşim, Çev. İsmail Tunalı, İstanbul.

7 - EKLER

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf No:	Sayfa No
1- Fatih Sultan Mehmet Namına Hazırlanmış Şehr-i Divan al- Hamse.....	50
2- Fatih Sultan Mehmet Namına Hazırlanmış Suver al- Ekalim.....	52
3- Fatih Sultan Mehmet Namına Hazırlanmış Kitap al- Kerimiye.....	53
4- 1493 Tarihli Bir Kur'an Kabı'nın Dış Yüzü.....	54
5- 1493 Tarihli Bir Kur'an Kabı'nın İç Yüzü.....	55
6- 1495 Tarihli Bir Kur'an Kabı.....	56
7- Kanuni'nin Karısı Hürrem Sultan'ın 1540 Tarihli Vakfiyesinin Kabı.....	57
8- Süleyman Name İsimli ve 1557 Tarihli Kitabın Kabı.....	58
9- 16. Yüzyıla Ait, Nasihatname İsimli Tarihsiz Kitabın Kabı.....	59
10-16. Yüzyıla Ait, Kanuni Divanı Kabının Dış Yüzü,.....	60
11- 16. Yüzyıla Ait, Nasihat Name İsimli Tarihsiz Kitabın Kabının ÖnYüzü.....	61
12- Hünername İsimli ve 1581 Tarihli Kitabın Kabının Dış Yüzü.....	62
13- Hünername İsimli ve 1581 Tarihli Kitabın Kabının İç Yüzü.....	63
14- 16.Yüzyıl'a Ait, Nusret Name İsimli Kitabın Kabı.....	64
15- 16. Yüzyıl'a Ait, Murakka (Albüm) Kabı,	65
16- Al Kamus al- Muhit va'l Kabus al- Vasıt Adlı ve 1581 Tarihli Kitabın Kabı.....	66
17- 16. Yüzyıl'a Ait, Murakka (Albüm) Dış Kabı.....	67
18- 16. Yüzyıl'a Ait, Murakka (Albüm) İç Kabı.....	68
19- 16. Yüzyıl'a Ait, Muradi Divanı (Mikrişah) İç Kabı.....	69
20- 16. Yüzyıl'a Ait, Muradi Divanı (Mikrişah) Dış Kabı.....	70
21- 16. Yüzyıl'a Ait, İbn Esir, en Nihaye fi Garaibil Hadis Kabı.....	71
22- 16. Yüzyıl'a Ait, Camiü's- Sahih.....	72
23- 16. Yüzyıl'a Ait, Camiü's -Sahih.....	73
24- 16. Yüzyıl'a Ait, Kur'an-ı Kerim Kabı,.....	74
25-16. Yüzyıl'a Ait, Hatice Turhan Sultan Vakfiyesi.....	75
26-16.Yüzyıl'a Ait, Terceme-i Tarih-i Teber-i.....	76

27- 16. Yüzyıl'a Ait, Muradi Divanı.....	78
28- 16. Yüzyıl'a Ait, Kur'an-ı Kerim Kabı.....	79
29- 16. Yüzyıl'a Ait, Kur'an-ı Kerim Kabından Detay.....	80
30- 16. Yüzyıl'a Ait, Kur'an-ı Kerim Cildi.....	81
31- 16. Yüzyıl'a Ait, Kur'an-ı Kerim Cildi.....	82
32- 16. Yüzyıl'a Ait, Kur'an-ı Kerim Cildi.....	83
33- 16. Yüzyıl'a Ait, Kur'an-ı Kerim Cildi.....	84
34- 16. Yüzyıl'a Ait, Hafız Divanı.....	85
35- 16. Yüzyıl'a Ait, Hafız Divanı.....	86
36- 16. Yüzyıl'a Ait,-Divan-ı Muhibbi,....	87
37- 16. Yüzyıl'a Ait, Murassa Cilt,.....	88
38- 16. Yüzyıl'a Ait, Murakka Kabı,.....	89
39- 16. Yüzyıl'a Ait, Kur'an-ı Kerim Kabı,.....	90
40- 16. Yüzyıl'a Ait, Kur'an-ı Kerim Kabı.....	91
41- 16. Yüzyıl'a Ait, Kur'an-ı Kerim Kabı.....	92
42- 16. Yüzyıl'a Ait, Heşt, Behişt,.....	93
43-16. Yüzyıl'a Ait, Lake Mesnevi Cildi.....	94
44- 16. Yüzyıl'a Ait, Mikrişah,.....	95
45- 16. Yüzyıl'a Ait, Ayasofya,.....	96
46- 16. Yüzyıl'a Ait, Mushaf,.....	97
47- 16. Yüzyıl'a Ait, Sancak Kur'an-ı,.....	98
48- 16. Yüzyıl'a Ait, Şah Hidayet al- Hikma,.....	99
49- 16. Yüzyıl'a Ait, Kur'an Kabı,.....	100
50- 16. Yüzyıl'a Ait, Gurar al-Ahkam,.....	101

TABLULAR LİSTESİ

Çizelge no:

Sayfa no

1- Klasik bir Kitap Kapağın Bölümleri.....	19
2- Kitap Kapaklarının Ölçü Olarak Dağılımı.....	104
3- Kitap Kapaklarında Kullanılan Renklerin, Resimlere Göre Dağılımı.....	108
4- Kitap Kapaklarında Kullanılan Konuların Dağılımı.....	113
5- Kitap Kapaklarında Kullanılan Tekniklerin Dağılımı.....	117

